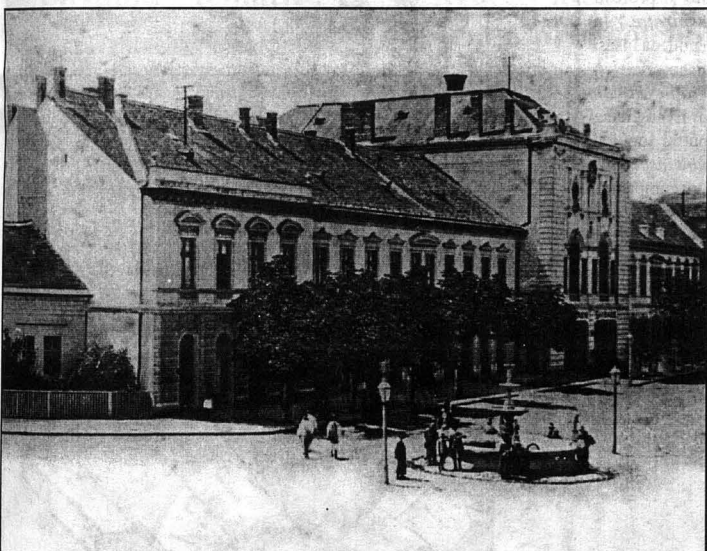

Caiete Silvane

Revistă de cultură a Sălajului editată de Centrul Culturii Tradiționale,
sub egida Consiliului Județean Sălaj, a Consiliului Local și Primăriei Municipiului Zalău
Serie nouă, Anul II, Nr. 7 (19), august 2006. Apare până în data de 15 a fiecărei luni. Preț: 2 lei noi (20.000 lei vechi)

Scurtă istorie a Zalăului medieval

Paginile 4-5

În acest număr semnează: Elena MUSCA, Viorel TĂUTAN, GYORFI - DEAK Gyorgy, Ileana PETREAN - PĂUȘAN, Ioana CODRE, Marin POP, Imelda CHINȚA, Daniel HOBLEA, Mihnea CĂPRUȚĂ, Maria-Pia BADIU, Grigore BUDA, Florica CRISTE și Daniel SĂUCA.

Editorial

Calea spre ipocrizie este pavată cu cele mai bune... critici

De-a lungul ultimilor ani (să zicem ultimii 15-16 ani) am descoperit faptul că foarte mulți dintre noi au o reală problemă a lipsei de curaj. Curaj de a întreprinde ceva, curaj de a risca

și, mai ales, de a-și asuma responsabilitatea pentru ceea ce au întreprins. Acesta, curajul, este o componentă importantă a unei posibile definiri a omului de acțiune, element conexas la conținutul termenului de valoare. Există, însă, o întreagă pleiadă care critică ceea ce se face în societatea noastră, indiferent de spectrul politic aflat la conducere, de personalitățile criticate și de acțiunea respectivă. Stau pe margine, nu știu cum și când au timp să vadă și să audă totul despre toți și toate, și critică! Evident, nimic din ceea ce se petrece în jur nu este bine, nu este pe placul lor sau nu este conform legii. Evident, aduc critici, dar stau slab la capitolul soluții! Mai rar sunt oamenii sprijiniți, și numai de către aceia care trec prin aceleași "furci caudine" având responsabilități în comunitate, fiind lideri în anumite domenii, sau de cei care, prin natura funcției și a caracterului lor, își asumă responsabilități. O societate care, majoritar, nu se implică în activitățile de orice fel ale comunității, nu-și sprijină membrii și nu contribuie efectiv la viața comunității, nu are, moral, dreptul de a critica. Nu mă refer cu nici un chip la mass-media, care are ca obiect de activitate monitorizarea a tot ceea ce se întâmplă în spațiul românesc și în cel internațional, cu scopul bine precizat de a aduce la cunoștința publicului toate noutățile. Mă refer la noua meserie de critic și la cea de spectator pasiv la ce se întâmplă în jurul nostru. Au venit apele mari? Nu este treaba celor care și-au construit case lângă albia râurilor și sunt inundați. E adevărat, durerea lor nu este cu nimic comparabilă și foarte greu compensabilă. Dar pot să dea o mână de ajutor soldaților și pompierilor mobilizați să îi ajute. Dorim să ne meargă mai bine? Să colaborăm pentru a face ca lucrurile să meargă mai bine, în loc să ne pândim reciproc greșelile și să ne exploatăm slăbiciunile, așteptând nerăbdători ca ele să se producă.

Un filozof francez a precizat în urmă cu aproape un secol, faptul că mentalitatea omului este foarte greu de schimbat: în timp ce legislația se poate schimba în aproximativ 5 ani, economia în aproximativ 10 ani (cu o legislație bună), mentalitatea umană are nevoie de circa 60 de ani pentru schimbare, adică, cred eu, de trei generații (considerând perioada de maximă activitate de 20 ani/generație) pentru ca ceva să se uite și ceva nou să se acumuleze. G.B. Shaw aprecia că democrația înseamnă să fim conduși doar după cum merităm. Dar democrația nu înseamnă că fiecare dintre noi se autoguvernează, înseamnă că fiecare dintre noi își asumă, în mod liber și conștient, disciplina legilor și hotărârea majorității. Câtă vreme de la vorbă până la faptă este cale lungă, sau, mai rău, calea este diferită, ceea ce spunem este ipocrizie.

Elena MUSCĂ

Ne îneacă hoaspele

Neîndoielnic, ne vor îneca cât de curând cojile de semințe. Hoaspe, cum sunt cunoscute în limbajul comun al românilor. Pe stradă, pe trotuare, pe treptele de la intrarea în bloc, pe culoarele trenurilor de persoane, pe dușumeaua autobuselor etc. Cu siguranță este o afacere extrem de profitabilă pentru patronii magazinelor alimentare. Firms din România și din Ungaria sunt specializate în valorificarea semințelor de floarea soarelui și dovleac prin exportarea acestora, prăjite sau uscate, sărate sau "light", în țara noastră și, bănuiesc, în alte țări. Trebuie să recunoșc: și mie îmi plac semințele, mai cu seamă cele neprăjite. Sunt chiar indicate pentru procentul ridicat de lecitină în stare naturală. Dar nu-mi îngădui să le consum oriunde și oricum. Acasă, urmărind vreun meci de fotbal, sau un film de acțiune. Pe stadion, crispat de jocul riscant al echipei favorite. Stând în vreun parc pe o bancă și trecându-mi în revistă semenii. Adun cojile într-un cornet de hârtie sau într-o pungă de plastic, pe care le arunc, la anumite intervale de timp, într-un coș de gunoi. Și nu suport să-i văd pe alții cloncând și scuipând hoaspe oriunde cu nonșalanță (citește: nepăsarea) unei ființe lipsite de rațiune. Am căutat o poreclă pentru acestia. Le-am zis când rozătoare, când șobolani, când vrăbii. Un foarte bun prieten, poet, a găsit porecla potrivită: **Hospalăi!**

Iată, prin urmare, aceste sub-specii ale regnului uman manifestându-și voracitatea peste tot unde au prilejul și, off course, banii. Plimbându-se agale, de unul singur sau în compania vreunui prieten, scuipă cu dezinvoltură schije de produsului a cărui menire era să devină ulei și turte pentru animale sau pești. Ori adolescența

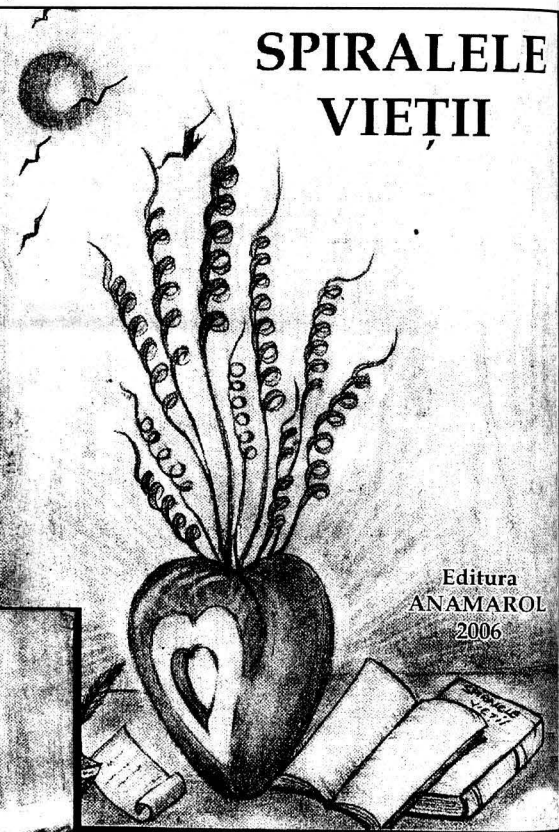
vivace, etalând-și privirilor hulpave epiderma, în suprafețe din ce în ce mai generoase, dezgheocând cu gesturi delicate, între unghii cu oja degradată, sămânța buclucasă, oferind apoi papilelor gustative savoarea sămburelui introdus cu aceeași delicatețe printre buzele senzual întreținute cu produse ale industriei cosmetice. Ce să mai zic de grupurile de tineri sau mai puțin tineri adunați în cercuri pe trotuare, în jurul câtorva bancuri și bărfite, timp în care scuipă energie la centru hoaspele încredinate. După ce gașca s-a spart, rămâne pe trotuar sau pe alea o bulină cenușie uriașă, pe care pașii trecătorilor indolenți și vreo pală de vânt o întind uniform de-a lungul întregului traseu urban(?), și rămâne acolo până la o binecuvântată ploaie torențială, care tot nu poate face cât un aspirator din dotarea primăriei, cum am văzut eu dincolo, în vest. Aspirator, nu hoaspe. Pentru câțiva dintre concetățeni, hospalitul a devenit o adevărată îndelenețnicie, așa ca o meserie, sau, de când cu universitățile particulare, profesie paralelă, ori secundară. Dacă stau drept și mă gândesc strâmb, substantivul de mai sus poate forma o familie lexicală oarecum restrânsă: **Hoaspă, (a)hospăl, hospalău, hospalău** (dacă tot există doctoră, doctoriță, ingineră, directoare ș.a.m.d.) Dar, atenție! Ce ne vom face, însă, când producția de hoaspe per cap de locuitor va depăși capacitatea de asimilare a spațiului public? Ne vom îneca! Măcar vom scăpa de pericolul unui diluviu acvatic. Așteptăm creșterea spectaculoasă a nesimțirii prin mărirea șepțelului de hospălăi publici!

Cu voia dumneavoastră, consumator privat și discret,
Viorel TĂUTAN

Sucite și răsucite

Vara aceasta ne-a adus un debut jibouan neașteptat, odată cu apariția studentului Andrei Daróczi (n.1984) în antologia "Spiralele vieții", publicată de Editura Anamarol din București. Ca o mărturie a vitezei cu care litera scrisă se poate întipări în pagină acum, dincolo de pragul mileniului III, să remarcăm apocaliptica viziune a basarabeanului Mihai Cucereavii, transpusă într-un poem scris cu doar o lună în urmă, în 6 iunie 2006, dar deja prezentă în cuprinsul cărții. Pe coperta din spate, pe un pergament întins lângă o călimară, o pană de gâscă a notat o propoziție menită să fie un motto al volumului ce reunește 19 autori de vârste, experiențe literare și profesii diferite: "Poezia se naște din meditație și inspirație." În "Cuvânt înainte", antologatoarea Rodica Elena Lupu, ea însăși poetă, își completează ideea în modul cel mai nefericit cu putință: "meditația este o însușire (sic!); inspirația este un talent". Apoi înțește cu curaj celebrul verset din Evanghelie, unde se spune că mulți sunt cei chemați, însă puțini sunt cei aleși: "Mulți oameni pot să mediteze dar puțini sunt inspirați".

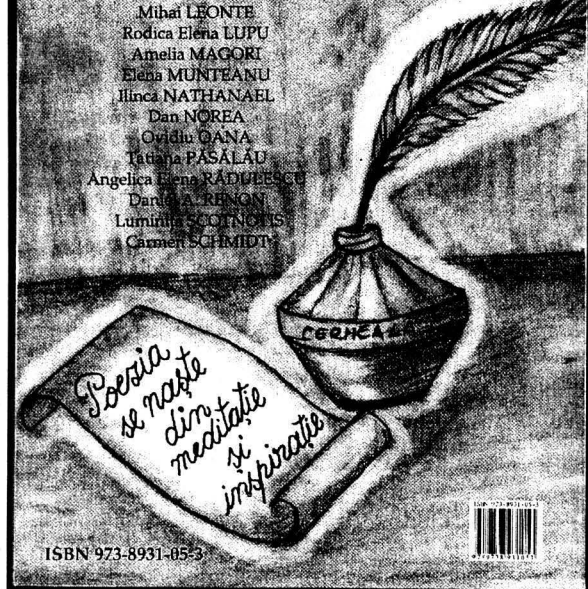
Prefața cuprinde și alte idei care ar fi trebuit atent cumpănite: "limba nu atâră de la cel ce scrie, ci de la cei ce citesc". Dacă nu știți cum atâră o limbă, gândiți-vă la Zdreanță al lui Arghezi în vreme de caniculă și veți afla imaginea potrivită. Subscriem întru totul opiniei că: "scriitorul trebuie să-și dea seama cum alege, cum întrebuințează și cum așează vorbe, pentru că o vorbă rău aleasă nu are pentru toți cititorii înțeles, una rău

SPIRALELE
VIEȚII

Editura
ANAMAROL
2006

AUTORI:

Elena ANDRIES
Marian BADEA
Anne-Marie BEJLIU
Valeriu CERCEL
Mihai CUCEREAVII
Andrei DOROCZI
Liliana FILIȘAN
Mihai LEONTE
Rodica Elena LUPU
Amelia MAGORI
Elena MUNTEANU
Ilinca NATHANAELE
Dan NOREA
Ovidiu OANA
Tatiana PASALAU
Angelica Elena RADULESCU
Daria A. RENON
Luminița SCOTNONS
Carmen SCHMIDT

ISBN 973-8931-05-3

întrebuințată strică înțelesul, iar una rău așezată îl supără pe cititor". Dar, mai rău decât vorbele, dor numele stâlcite - în cazul lui Andrei Daróczi (forma folosită în prezentarea de la pag. 73, așa cum o știm și noi), el a fost trecut greșit: DOROCZI, atât pe pagina de titlu, cât și pe coperta IV.

Ca orice volum colectiv de debut, "Spiralele vieții" cuprinde laolaltă poeți ce promit alături de autori neînștrăți, dar care au ținut să se vadă cuprinși între niște coperti. Dar să uităm de tot ceea ce e lumesc și să gustăm sublimul poeziei: "Sunt iar vestala gândului, tăcerea mi-e tortura/ plătind tribut cuvintelor roșite, mă înclin./ în zburile durerii cresc orgoliul pe măsura/ frumuseții pentru care mințim că mai slujim!" (Liliana Filișan - Excomunicare); "profesori contabili studenți fură din librării cărți/ fenomenul ia amploare/ librării montează camere de filmare/ prind hoții/ dacă fură oamenii cărți/ degrabă nu vom avea proști" (Mihai Cucereavii - Hoți de carte); "Miroase-a verde în păduri adânci./ A zmeură și a poieni întinse./ Păraiele se-aruncă-n prag de stânci/ și hohotesc, de clocot neînvinse." (Elena Munteanu - Miroase-a verde); "copiii nu se cern prin site/ și nu se-aleg în râi sau buni/ căci Cel de Sus când ni-i trimite/ ne umple casa de minuni" (Ovidiu Oana - Copiii nu se cern prin site); "Rămâneți voi, critici, în urmă, cu-al vostru gând născut din sare..." (Andrei Daróczi - Rămâneți voi...).

GYORFI-DEAK György

"SILVANIA" - primul număr tematic

Păstrarea identității naționale prin folclor

Gânduri, gânduri...

Ce soartă, ce viitor vor avea culturile naționale în această eră a globalizării?! Ce soartă, ce viitor va avea cultura noastră națională într-o Europă unită sau, dacă vreți, într-o Nouă Europă?! Va fi "rentabilitatea" criteriul de apreciere... valorică a unei culturi?! Va trăi acea formă de cultură pe care o cere piața?! Cultura se va vinde și cumpăra, comercializându-se ca orice marfă?! Sunt, în aceste vremuri, perimate sau chiar revolute culturile naționale și, în speță, cele tradiționale?! Șirul acestor întrebări, retorice, desigur, ar putea continua. În ce ne privește, credem că, departe de-a fi revolute, culturile tradiționale - atâtea câte au mai rămas și atât cât a mai rămas din ele - sunt o mare bogăție umană care trebuie conservată și cultivată. Prin cultura tradițională a fiecărui popor se îmbogățește zestrea spirituală a omenirii. Dăruim și dobândim prin cultură valori inestimabile etice, estetice, cognitive.... În ultimă instanță, un plus de valoare umană. Și dacă ne înstrăinăm de-ai noștri, de familie, de plaiurile natale și de țară alergând și locuind temporar sau definitiv acolo unde găsim un loc de muncă mai bine plătit, în Europa sau aiurea, în sufletul nostru trebuie să rămânem (și rămânem) ceea ce suntem, cei ce ne-am născut. Iubim și vorbim limba mamei-țară, ascultăm și ne cântăm cântecele, ne jucăm jocurile, ne respectăm istoria, ne povestim legendele și lăcrimăm ori de câte ori acel ungher nealterat de suflet românesc suferă de dor sau se umple de bucurie. În lada de zestre a ființei noastre păstrăm fiecare, oriunde am trăi, valorile fundamentale care ne dau identitatea. Și folclorul este una dintre ele. Probleme legate de folclor abordează și recentul număr al revistei Direcției pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Sălaj.

"Silvania" tematică

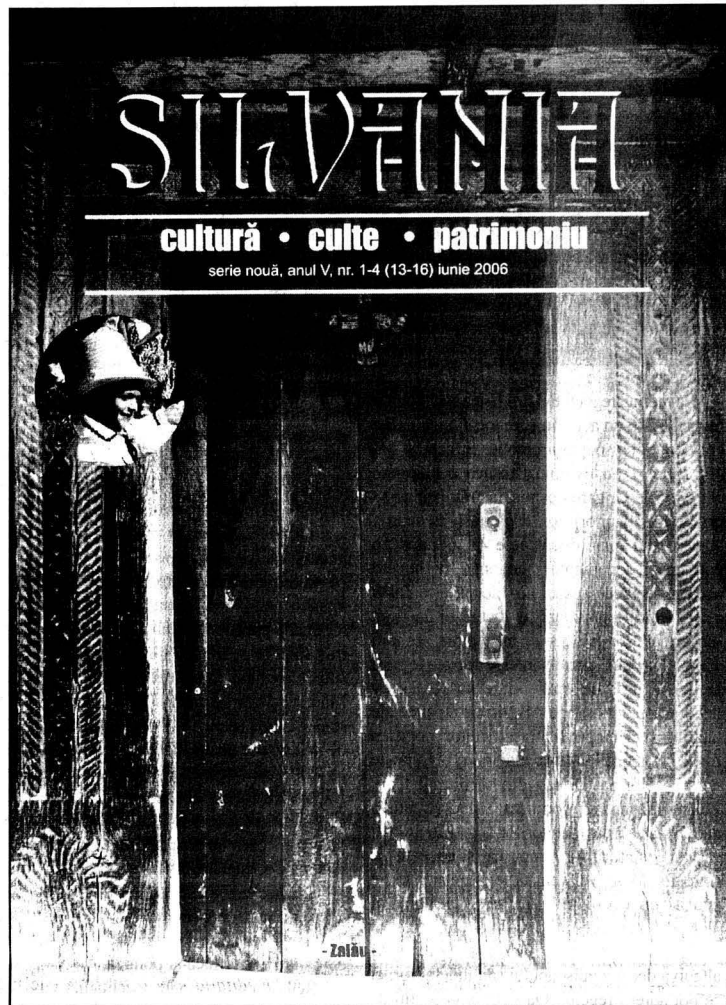
"În loc de editorial", prof. drd. Gheorghe Chende-Roman, directorul DJCCPCN Sălaj, argumentează nevoia unei noi configurații a revistei noastre. Dat fiind că proiectul cultural inițiat de forurile județene la începutul anului 2005 se dovedește benefic și revista județeană de cultură

"Caiete Silvane", în care "se regăsesc, în mare măsură, rubricile existente în revista *Silvania - cultură, culte, patrimoniu*, precum și majoritatea foștilor noștri colaboratori" a ajuns la numărul 19, bucurându-se de apreciere și de o mai largă audiență, începând cu acest număr - 1-4 (13-16) iunie 2006 -, pentru *Silvania (...)* vom gândi "(...) numere tematice care să poată oferi o viziune de ansamblu asupra unui domeniu sau fenomen cultural. Acest mod de abordare ne oferă posibilitatea și de a rămâne fideli genericului revistei, pliat pe obiectivele principale ale instituției noastre (...)" și "a nu lăsa *Silvania* să moară".

Gheorghe Chende-Roman precizează că "primul număr tematic îl rezervăm patrimoniului cultural imaterial, numit și patrimoniu intangibil. În întâmpinarea noastră a venit un fericit eveniment cultural, petrecut, în primăvară, la Șimleu Silvaniei. La inițiativa inimoșilor profesori și animatori culturali de la Clubul Copiilor și Elevilor, soții Cornelia și Gavril Neaga, în orașul de Sub Măgură, sub egida Primăriei Orașului Șimleu, Inspectoratului Școlar Județean Sălaj, Direcției pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Sălaj, în perioada 4-5 martie 2006 s-a desfășurat simpozionul internațional cu tema *Păstrarea autenticității și specificității folclorului în perspectiva integrării României în Uniunea Europeană*. La această manifestare au participat, alături de cercetători ai domeniului, operatori culturali din țară și invitați - români din diasporă. (...) Având în vedere problematica variată dezbătută, am considerat că merită să fie consemnată într-un număr special de revistă. Fără a grupa articolele după anumite criterii, le-am cuprins în ordinea alfabetică a numelor autorilor, neintervenind în nici un fel în conținutul textelor încredințate nouă. Publicarea împreună a acestor lucrări poate oferi cititorilor o imagine de ansamblu asupra problematicei care frământă astăzi pe iubitorii de folclor și tradiții sau poate sugera noi piste de cercetare în domeniu."

Păstrarea identității naționale prin folclor

Acest enunț este susținut cu argumente de fiecare autor al lucrărilor publicate în acest număr al revistei "Silvania (...)" și primul orașului Șimleu Silvaniei, dl. Septimiu-Cătălin Turças, în

cuvântul de deschidere a simpozionului a vorbit despre "Păstrarea autenticității și specificității folclorului în perspectiva devenirii României membră a Uniunii Europene", afirmând că "folclorul a fost un stâlp de bază al aprecierii noastre peste hotare ca popor și ca tradiție".

Chiar numai redarea titlurilor lucrărilor poate face o idee de ansamblu asupra conținutului acestei reviste tematice: Pamfil Bîlțiu, *Aspecte ale substituirii și sufocării cântecului popular cu subprodusul folcloric de origine cultă* (p. 7); Mariana Borcea, *Obiceiuri din Maramureșul istoric* (p. 13); Gheorghe Chende-Roman, *Ileana Petrean-Păușan, Folclorul - simbol național* (p. 16); Valeriu Chișer, *Valori socio-umane ale culturii tradiționale la românii din Basarabia* (p. 24); Angela Costelaș, *Obiceiuri în legătură cu momentele importante din viața omului* (p. 29); Amalia-Magnolia Crișan, *Considerente generale asupra unor obiceiuri tradiționale românești în condițiile devenirii României membră a Uniunii Europene* (p. 32); Ileana Deleanu, *Evoluția portului popular din satul Corbu, județul Olț* (p. 38); Stana Apostu Georgescu, *Oaspeți și ospetie în spiritualitatea unui sat românesc arhaic de la izvoarele Râmnului-Sărat* (p. 43); Iuliana Gresie, *Conservarea autenticității meșteșugurilor populare în cadrul taberei de creație "Vara pe uliță" la Muzeul Național al Satului "Dimitrie Gusti"* (p. 49); Gabriela Hossu, *Marin Hossu, Ansamblul "Columna" - jocuri din repertoriul local* (p. 53); Nicu-Sever Miclăuș, *Abordarea folclorului instrumental autentic în cadrul cercurilor de folclor din palate și cluburi ale elevilor* (p. 56); Ioan Mureșan, *Activitatea muzicală în țara Silvaniei. Momente - studii evolutive* (p. 61); Cornelia Neaga, *Aspecte legate de culegerea și valorificarea folclorului muzical* (p. 67); Gavril Neaga, *Aspecte ale elementelor de unitate în portul popular românesc. Portul popular din zona etnografică "Barcău"* (p. 71); Cornelia Negrea, *Păstrarea tradițiilor populare. Folclorul - punte de legătură între națiuni* (p. 76); Dorina Pop, Ionel Pop, *Folclorul în zonele de interferență. Vatra*

folclorică Poieni, județul Cluj (p. 79); Teodor Pușcaș, *Dansul popular românesc* (p. 82); Lutmița Rotaru, *Folclorul din Stroiești - Noua Suliță, Ucraina* (p. 86); Mircea Șomcutean, *Petre Tomoiagă, Despre arta populară* (p. 94).

Acestor lucrări prezentate la simpozionul de la Șimleu Silvaniei, le-am adăugat în revistă un studiu mai amplu al profesorului Augustin Mocanu: *Balada populară din zona Sălaj - Codru* (p. 96), care se include perfect în tematica revistei.

Unghiuri de abordare

Interesant de observat, atât pentru cei preocupați de folclor și de soarta lui, cât și pentru simplii cititori, diversele unghiuri de abordare a fenomenului. De la neutra constatare a stării actuale a culturii tradiționale, în general, și a folclorului, în special, "mutat" pe scenă și pe micul ecran, la nostalgia și regretul după vremurile în care folclorul trăia firesc în mediul său natural, până la revolta "mutării" lui și... resemnarea cu mereu curgătorul timp care ucide sau modifică transformând, problema identității naționale prin folclor a fost întoarsă pe toate fețele. Ideea comună care se desprinde și din paginile acestui număr de revistă este că folclorul constituie o bogăție spirituală imensă care trebuie salvată și conservată și care va aduce un plus de valoare patrimoniului intangibil al Noii Europe.

Acest număr tematic al revistei "Silvania - cultură, culte, patrimoniu" a fost editat cu sprijinul Primăriei orașului Șimleu Silvaniei și al Asociației "La fântâna dorului" din Șimleu, constituind, credem noi, o piesă de bază în mapele de protocol cu ocazia Zilelor orașului Șimleu și a recentei ediții a Festivalului "La fântâna dorului" - manifestare cultural-artistică pentru românii de pretutindeni". Ne propunem ca, în măsura posibilităților și a numerelor de care mai dispunem, acest prim număr tematic al revistei "Silvania (...)" să ajungă în biblioteca județeană, bibliotecă orașenească și comunale din Sălaj, precum și în alte județe, în cadrul unor schimburi culturale.

Ileana PETREAN-PĂUȘAN

ISSN 1220 - 8159

Scurtă istorie a Zalăului medieval

Considerații generale

Municipiul Zalău de astăzi este una dintre cele mai vechi localități din țară și din Transilvania, printre puținele consemnate în scris înainte de sfârșitul primului mileniu.

Prima consemnare scrisă cu privire la Zalău o găsim în cronică maghiară intitulată *Gesta Hungarorum*, în care se vorbește despre o populație numeroasă, care a făcut probabil parte dintre formațiunile politice prefeudale conduse de voievozii Menumorut și Gelu, mențiune care atestă faptul că localitatea Zalău exista ca așezare în jurul anului 900. Prima atestare în documente, cu dată clară, referitoare la existența Zalăului o găsim în registrul Scaunului de judecată din Oradea, în anul 1220 și are un conținut referitor la stabilirea hotelor unor terenuri.

La ordinul regelui Bella al II-lea s-a întocmit în anul 1246 un act prin care localitatea Zalău era donată episcopului catolic. În același an, episcopul Transilvaniei trimitea o plângere către regele Ungariei prin care arăta că nu se pot atrage locuitori noi, dacă nu li se acordă scutiri mai mari decât cele în vigoare. În continuare, documentul menționează că se cere aceasta deoarece în anul 1241 localitatea Zalău a fost pustiită de tătarii iar locuitorii au fugit din pricina lor și nu s-au mai întors. În anul 1246 episcopul Transilvaniei se pângea regelui Bella că moșiile episcopale au fost grav depopulate din pricina năvălirilor repetate ale tătarilor și că nu pot fi atrași locuitori noi dacă nu li se acordă scutiri mai mari. Numeste moșiile Herina, Bileag din comitatul Cluj, Zalău și Tășnad din comitatul Solnoc. Scutirea care li s-a acordat locuitorilor consta în dreptul ca atât locuitorii lor vechi, cât și oaspeții de stare liberă care vor veni să se așeze aici, să fie scutiți cu totul de judecata voievodului Transilvaniei, a comiților comitatului sau altor judecatori, ei să nu fie siliiți a sta la judecata altcuiva decât a episcopului sau judelei lor, ci se pot adresa regelui. Oaspeții erau scutiți de judecata voievodului și a comiților, fiind supuși judecării propriului lor jude și a regelui, întocmai precum oamenii privilegiați, dar cu interzicerea judecării episcopului ca stăpân feudal. Ca urmare, în anul 1246 și mai târziu, în 1263, regele Ungariei a emis documente de privilegii care acordau unele scutiri de dăritie practicate în mod obișnuit în epocă și libertăți pentru cetățenii care se vor așeza pe aceste locuri, slab populate în urma jafurilor și ucidărilor produse de năvălitori. Documentul care încununează situația privilegiată a Zalăului a fost cel din anul 1282, care prevede ca locuitorii Zalăului să fie scoși de sub jurisdicția voievodului Transilvaniei și a oricăror alți judecatori, ei fiind supuși doar judecării directe a episcopului Transilvaniei și a regelui Ungariei.

Din punctul de vedere al așezării geografice, Zalăul este situat într-o depresiune, înconjurată de Munții Meseșului în partea de sud-est și în rest de dealuri. S-a creat în această depresiune un inel, tăiat de două porți naturale, care fac posibilă pătrunderea în oraș: este vorba de Poarta Meseșană (La Strâmturi, după toponimul actual) în partea de sud-est, care este zona muntoasă, și de poarta creată în lunca foarte îngustă a Văii Zalăului, în partea de nord-vest a orașului. Prin aceste porți se putea face, în epoca medievală, comunicația dintre părțile centrale europene și Transilvania, aceasta fiind singura poartă de intrare/ieșire.

Situat în această depresiune, Zalăul beneficiază de o climă blândă, dar care are un înalt grad de umiditate. Zălnic, orașul este străbătut de brizele montane care bat dinspre vârful muntelui spre poale. Această climă a favorizat întotdeauna cultura viței de vie și a pomilor fructiferi, acestea fiind indelepturile de căpetenie ale locuitorilor, împreună cu creșterea animalelor. La fiecare din cele două așa-zise porți de intrare în oraș, existau puncte de vamă, unde se vânduau toate mărfurile care intrau în oraș, fie pentru a fi vândute, fie pentru

tranzit. Mărfurile erau vămuite atât la intrarea în oraș cât și la ieșire. Iată ce spune L. Ghergariu referitor la consecințele acestei așezări geografice a Zalăului: "Fiind orașul Zalău tocmai la gura acestei porți, e lucru lesne de înțeles că el și-a luat partea cu vârf și îndesat din toate furtunile care au trecut în cursul istoriei pe aceste locuri." (Zalău, Schiță monografică, 1926)

Atestată documentar la venirea maghiarilor, așezat la o răscruce de drumuri, poartă de intrare în centrul Transilvaniei, în Zalău (villa Zyluc, cum este amintit în documente) s-a așezat populația maghiară și localitatea a intrat repede sub jurisdicția coroanei regatului Ungariei. Cronicarul Anonymus arată că această localitate a devenit unul dintre punctele de refacere a trupelor de ocupație conduse de Tuhutum, în marșul său spre centrul Transilvaniei. Pe lângă aceasta, Zalăul a devenit repede și punct de grănicerie, care avea rolul să apere teritoriile cucerite de maghiari în aceste părți de vest. L. Ghergariu motivează această constatare, odată în plus, prin toponimul "Bankert", pe care îl mai purta încă în anul 1926 o parte a orașului.

Ca urmare a acestor schimbări survenite în viața localității, populația localnică de origine română a părăsit de-a lungul timpului Zalăul, ridicându-se și așezându-se în zonele din jur, situate la înălțime, ceea ce le conferea siguranță. Mărturie pentru această dislocare de populație stau și astăzi satele românești, aflate pe inelul de munți și de dealuri din jurul Zalăului, dar și pe văile care străbat aceste dealuri și muntele. Dacă privim acest fapt sub aspect documentar, constatăm că avem mărturiile numeroaselor privilegii care au fost acordate de-a lungul secolelor acestei localități, în scopul mărturisit de a atrage noi locuitori. Privilegiile au fost acordate atât de către voievozii și principii Transilvaniei, cât și de regii Ungariei, și au fost de natură economică și politică.

Referitor la denumirea localității, s-au emis, de-a lungul timpului, mai multe ipoteze: că ar fi de origine dacică, avară, maghiară; că ar însemna brâu, cingătoare (Silaj), în limba vorbită de către avari; că ar însemna "patul cu ulmi" (Sil es Agy) în limba maghiară, și că, de fapt, vechea sa denumire, Zălah, nu s-a putut să fie transcrisă în limba maghiară decât sub forma *Zil* și *Lak*, asemănătoare cu denumirea germană a orașului - *Zillenmarkt*.

Evoluția denumirii localității, de la prima sa atestare documentară și până în epoca contemporană, a fost următoarea: în anul 1200 - *Villa Ziloc*; în anul 1282 - *Zylah*; la 1473 - *oppidum Zylah*; la 1601 - *Zila*; în secolul al XIX-lea - *Zilahu*, *Zalahu* și formele germane *Zillenmarkt*, *Waltenberg*, care înseamnă loc pentru piață, târg.

Documente despre Zalău

În documentele emise dinainte de anul 1473, localitatea Zalău este consemnată ca *sat* (villa), dar datorită dezvoltării sale, a căpătat configurația unui *orașel-târg* medieval (*oppidum*), superior satului dar inferior orașului liber (*civitas*). În Transilvania, majoritatea orașelor ardelenice se bucurau de dreptul de târg. Datorită rețelei de drumuri care se întâlneau în Zalău, localitatea a beneficiat de mai multe privilegii feudale decât altele, privilegii consemnate în documentele care au stat la baza constituirii arhivelor instituționale ale Sălajului. Documentele aflate în arhiva primăriei acestei comunități, primul datând din anul 1370, contribuie la atestarea documentară a Zalăului și la cunoașterea amănunțită a vieții social-economice a acestuia.

După ce a devenit sat episcopal, Zalăul a primit o serie de privilegii. La data de 10 iunie 1370 regele Ludovic I al Ungariei a acordat protecția sa tuturor negustorilor sau vânzătorilor care își duceau mărfurile și făceau cumpărături în târgul anual din data de 13 iulie (...in festo beate Margaraete virginis et martiris) la Zalău. În document se mai precizează că acest târg se ținea cu regala sa

Piața centrală - Zalău

încuviințare la Zalău, care era moșia episcopului Transilvaniei. În aceeași perioadă sunt atestate și vămile: același rege Ludovic I-ul poruncește comiților, părcălabilor și slujbașilor care au vămi în provincia Sălaj și în alte părți în afara Transilvaniei, să nu mai pretindă de la clujeni pâine și vin, în afară de datoriile vamale normale. Toate aceste documente se găsesc la Arhivele Naționale, Direcția județeană Sălaj, în fondul *Primăria orașului Zalău*.

În anul 1387, Emeric, episcopul Transilvaniei, înștiințează pe toată lumea că pentru toate libertățile, privilegiile și concesiile acordate iobagilor de pe acest domeniu de către episcopii dinaintea sa, există documente legale, și arată că ele au fost emise pentru a spori numărul iobagilor săi din satul numit Zalău. Toate aceste privilegii au fost întărite la data de 1 ianuarie 1401 din Zalău, de către Nicolae, noul episcop al Transilvaniei.

În prima jumătate a secolului al XV-lea, regele Sigismund al Ungariei a emis un act din cancelaria de la Bratislava, în data de 13 ianuarie 1435, prin care acordă episcopului Transilvaniei dreptul exclusiv de judecată. El poruncește tuturor să nu cuteze să judece pricinile iobagilor și familiilor fără avere de pe moșiile episcopului Transilvaniei, George, sau să le oprească lucrurile, deoarece potrivit vechilor libertăți și legi ale bisericii, acesta are dreptul să judece toate pricinile iobagilor și familiilor săi fără avere, cu excepția furtului, tâlhăriei, omuciderii și a altor cauze criminale publice. Cei care au vreo pricină cu acești iobagi și familiari, să-i urmărească și să se judece cu ei în fața episcopului sau a reprezentanților săi. Acest drept de judecată a fost întărit în anul 1472 de către regele Mathia Corvin. Textul noului decret este identic cu cel elaborat în anul 1435, cu excepția numelui episcopului de Transilvania, care era Gabriel.

Dintre documentele emise în secolul al XV-lea, cel mai important pentru localitatea Zalău este actul datat **20 ianuarie 1473, din Buda**, prin care regele Matei Corvin scutea populația și pe toți locuitorii târgului Zalău de plata tuturor vămilor și tricesimelor în cuprinsul țării, aceștia fiind săraciți de prădătorii și tâlharii ascunși în părțile acelea. Subliniem importanța deosebită a acestui document întrucât el constituie actul de naștere al orașului, atestând existența comunei urbane Zalău - *oppidum Zylah* (C. Suciu, *Dictionarul localităților din Transilvania*). Drepturile acestea au fost reconfirmate în anii 1496 și 1519, iar cele obținute anterior au fost întărite în anii 1493, 1518, 1530 și 1556 de către regii Vladislav al II-lea, Ludovic al II-lea, Ioan Zápolya și Isabella, care se referă la scrisoarea lui Matei Corvin cu privire la târgul Zalău și privilegiile sale. Textele documentelor de reconfirmare sunt similare, cu următorul conținut: "... (Se) poruncește tuturor prin teritoriile și moșiile cărora trec cetățenii, oaspeții și populația târgului Zalău, din Comitatul Solnoc de Mijloc, cu mărfurile pentru a-și câștiga cele necesare traiului, ca nimeni să nu cuteze, la cererea oricui (ar fi), să

judece, să constrângă la judecată, să sechestreze sau să le oprească mărfurile mai cu seamă pentru datoriile, infracțiunile și excesele altora. Cei ce au vreo pricină cu ei, oamenii s-au familiarii lor să-i urmărească în fața judelei și juraților târgului Zalău" (Arhivele Zalău). Acest drept dădea independență economică orașului, într-o vreme când nobilii și suzeranii conduceau autocrat.

Aceste privilegii au favorizat dezvoltarea economică absolut independentă a Zalăului, cu toate că era în posesia episcopilor catolici. Ca urmare, târgul Zalău se bucura de anumite privilegii față de alte localități, care au favorizat din plin dezvoltarea sa. Aici au înflorit meșteșugurile și comerțul, târgurile anuale zălahuane fiind bine cunoscute în ținuturile învecinate. Conducerea și administrația orașului erau obligate să garanteze siguranța cetățenilor care veneau cu mărfuri la aceste târguri, sau pentru cumpărare de mărfuri, în virtutea privilegiilor amintite anterior.

Studiind arhivele care conțin documentele privitoare la evoluția târgului Zalău, în special documentele emise în secolul al XV-lea, reținem noutățile pe care acestea le aduc în favoarea cunoașterii istoriei orașului. Astfel, Matei Corvinul acordă târgului Zalău dreptul paloșului (jus gladii), iar în anul 1519 îi acordă dreptul de a face comerț liber în toată țara.

În urma alipirii acestui teritoriu din partea de nord-vest la Principatul Transilvaniei, principele Ștefan Báthory întărește în anul 1571 libertățile dobândite de târgul Zalău, împreună cu localitățile aparținătoare Aghireș și Crișeni, acordându-i dreptul de a avea un senat compus dintr-un număr de 33 senatori, dintre care era ales primarul. La rândul său, primarul își alegea singur cei 12 jurați care făceau parte din Consiliul Orășenesc. Senatul conducea treburile orașului, care ajunseser în scurtă vreme la autonomie absolută față de conducerea comitatului Solnoc de Mijloc. Singura obligație a Zalăului era o dare anuală și un impozit față de suveran (A. Kiss, *Orașul Zalău în timpul lui Mihai Viteazul. Viața social-economică, în Mihai Viteazul și Sălajul*, Zalău).

După ce Zalăul a făcut parte secole de-a rândul din ținutul domeniu al episcopului Transilvaniei, până în anul 1542 când orașul a trecut în cadrul domeniilor deținute de principele Transilvaniei, mai ales după reforma religioasă, și a ieșit de sub stăpânirea bisericii catolice, a început să piardă din drepturile sale tradiționale. Din acest moment, veniturile domeniilor episcopale au fost cedate reginei Izabella, prin hotărârea Dietei de la Târgu Mureș. De acum orașul începe să plătească vamă, chiar dacă suma este modică "...nu mai mult decât un denar de persoană sau un car încărcat, la orice vamă". Cetățenii orașului au fost obligați de acum să plătească vamă și la punctele de trecere în comitatele învecinate: Satu-Mare, Zabolch, Solnoc de Mijloc și Crasna. Odată cu trecerea timpului, după cum reiese din documente, constatăm că obligațiile zălahuanelor cresc încontinuu. În timp, odată cu instaurarea puterii

hasburgice, domeniul Zalăului a revenit, pentru scurt timp, în posesia episcopului de Transilvania. În anul 1556, după revenirea reginei Izabella la tron, în urma actului de secularizare a averilor bisericești, târgul Zalău ieșe din nou de sub stăpânirea bisericii, de această dată pentru mai mult timp, și trece în stăpânirea reginei. În anii următori a fost stăpânit de Ioan Sigismund, ca domeniu fiscal, iar după 1560 a intrat în stăpânirea împăratului Maximilian, fiind administrat ca parte componentă a domeniului Satu Mare. A trecut apoi din nou în stăpânirea principelui Transilvaniei, iar din 1590 a fost stăpânit de cardinalul Andrei Báthory. În primăvara anului 1598 episcopul de Transilvania Dumitru Náprágyi redobândește domeniul cetății Gilău, și odată cu el, și Zalău. După ce în anul 1600 episcopul Náprágyi l-a părăsit pe Mihai Viteazul și a plecat din Transilvania, voievodul Mihai a ocupat pentru fisc cetea Gilău și domeniul ei. Probabil aceiași soartă a avut-o și orașul Zalău, deoarece încă de pe vremea când aparținea principelui Transilvaniei Zalăul era administrat de provizorul cetății Gilău.

Din seria actelor emise până la anul 1600, singurul înscris în care se vorbește despre soarta iobagilor din Zalău este cel din data de 25 aprilie 1505, în care se arată: "...se poruncește tuturor să se dea voie iobagilor care după obiceiul țării și-au plătit birul pe pământ și alte datorii, să se mute liber, împreună cu lucrurile lor, pe moșiile episcopului Transilvaniei, Sigismund." În anul 1591 era emis un document care conținea textul unei hotărâri a Dietei Transilvaniei, prin care se dispunea ca "...cei fugiți din Zalău să fie readuși pe domeniu."

Constatăm faptul că documentele emise până la sfârșitul secolului al XVI-lea realizează o evaluare a localității Zalău ca punct strategic, la confluența de drumuri militare și comerciale, având din acest motiv o populație redusă, și deci, un potențial economic mic. Documentele emise de către episcopi și apoi principii Transilvaniei, acordă privilegiul locuitorilor acestui târg și întăresc drepturile și libertățile dobândite, în scopul de a spori atractivitatea locului pentru a se așeza aici noi locuitori. Acest plan și-a găsit realizarea, căci la mijlocul secolului al XVI-lea însemnătea Zalăului crește. Istoricul David Prodan consemna pentru Zalău în lucrarea sa privind iobăgia, următoarele: "Printre târgurile mai mari se numără în acest timp, în ordinea măririi Tășnad, Sighet, Crasna, Cluj-Mănăștur, Zalău." În anul 1569, media celor înscrși pentru plata dărilor era de 25,0 %, adică 220 persoane. Cele 220 de nume, înscrise în târgul Zalău în 1569, se repartizează astfel: 6 nobili, 159 coloni de sesie întreagă, 55 de jumătate sesie, ceea ce înseamnă o porțiune medie de pământ. Dar, evident, nici la acestea nu sunt făcute consecvent toate distincțiile. Oricum, aici trebuie să luăm în considerare faptul că în secolul al XVI-lea nobilii nu apar în urbarii decât accidental și că abia spre sfârșitul acestei perioade cuprinse între anii 1500 - 1600 nobilii sunt cuprinși în aceste urbarii (recensăminte).

Dezvoltarea orașului

Dealurile din jurul Zalăului erau cultivate cu viță de vie, aici găsim-se "vii bune". De pe urma viilor se percepeau dările obișnuite, din care jumătate lua preotul. Pentru exemplificare, arătam că în anul 1568 din Zalău s-au colectat 3,1/2 buți cu vin; altele se stăneau 20-25 de buți, mai multe chiar sau mai puține, după cum era clima în anul respectiv. Se presupune că dijma întreagă era de 40-50 de buți anual, ceea ce înseamnă că producția era de cca 400-500 de buți medii de vin, adică mai mică decât a Tășnadului. Registrele privind impozitele înscrisu mai multe nume decât recensăminte.

O știre interesantă, mai ales sub aspectul cunoașterii locului de desfășurare a mărfii de către cetățenii Zalăului, o aflăm din documentul semnat la data de 29 mai 1517 de către voievodul Transilvaniei, Ioan

Zápolya, prin care poruncește dregătorilor care conduceau consiliile orașenești din târgurile Plesice, Felsava și Chetnek din Cehoslovacia, să nu ia nici un fel de vamă de la colonii și locuitorii târgului Zalău (Zylak), care se bucură de această libertate ce le-a fost acordată de regi. Care era categoria mărfurilor trecute prin vămile zălăuane aflăm din registrele de dijma ale domeniului Satu-Mare, din care reiese că s-a acordat zălăuanilor libertatea vânzării și transportării fierului, a lanțurilor și uneltelor de fier în piața din Cluj.

Vânzarea vinului care se producea în Zalău în cantitate mare, așa cum am arătat mai sus, se făcea pe seama principelui Transilvaniei, fapt care nu intrase până la data despre care vorbim în obligațiile cetățenilor. Prin vămile de la Zalău tranzitau și alte articole, ca cele aduse de la Satu-Mare la Cluj. "În rândul acestora se remarcă în primul rând postavurile și articolele meșteșugărești, pentru care s-a plătit în total 7 florini și 27 denari tricesimă".

De la Satu-Mare se aduceau metale în cantitate mare și de sortimente diverse, printre care intrau și armele. Se menționează printre produsele meșteșugărești ciurul, iar în registrul din anul 1612 sunt înscrise și produse chimice, între care alunul, pentru care s-au plătit taxele cuvenite.

În privința direcției drumurilor comerciale, după bătălia de la Mohács și cucerirea Budei de către turci, mai ales pentru primele patru decenii după acest eveniment, când s-au produs mutații importante, cea mai frecventă cale de acces va fi prin Sălaj, atingând apoi fie orașul Carei, fie Satu-Mare, sau Baia-Mare.

Ultimul dintre documentele emise de puterea domnească care întărește privilegiile obținute până acum de locuitorii orașului Zalău este datat 4 februarie 1600 și poartă pecetea și semnătura lui Mihai Voievod. Prin acesta, domnitorul unificator întărește privilegiile Zalăului, exprimându-se astfel: "Io Mihai, voievodul Țării Românești, consilier și lociitor pentru Transilvania al împăratului și regelui, etc., ținând seamă de credința față de împărat și rege precum și creștinătate, a lui Dumitru Napragi, episcop și cancelar al Transilvaniei întărește privilegiul pe care principele Sigismund (Bathory) l-a acordat locuitorilor târgului acestuia numit Zalău (Zilah) la 1 martie 1594, privind scutirea lor de vamă pe tot cuprinsul țării, inclusiv pentru vinurile provenite din viile lor".

Situația economică socială și politică

Raporturile feudale pe care comunitatea le avea cu celelalte localități, ca pretutindeni în Transilvania, erau generate de nivelul dezvoltării producției de mărfuri și al economiei naturale, proprii evului mediu. Se găseau de vânzare în târg, cu această ocazie, unelte agricole din fier, lacăte și chei, căruțe, diferite obiecte din fier cu întrebuințări diverse, funii, buți pentru vin, postav, hârtie, ulei pentru candelă, ulei de măsline, piper, hering, mazăre, struguri și altele. Se aduceau deasemenea toate rasele de vite și de păsări. Iată câteva prețuri aproximative din târgurile vremii: un bou se vindea / cumpăra cu suma de 3,54 fl., un vițel - 33 denari; un cal - între 7 și 10 fl.; o rață - 2 denari; o zi de lucru la vie (plivit, cercuit, legat) se plătea cu 6 denari; o zi de sapă la vie - 8 denari; o zi de coasă - 10 denari. Venitul vâmlor, pe care îl aducea Zalăul, în afară de venitul pe sare care nu se împărțea, era jumătate al preotului și jumătate al împăratului, totalizând suma de 1 302 florini anual.

O altă sursă de venit pentru stăpânul feudal o constituia crăsmăritul. Inițial, se crăsmărea la Paști și la Crăciun, dar Ștefan Báthory a introdus crăsmăritul în mod abuziv, acesta fiind nelimitat, în ciuda plângerilor pe care le-au ridicat iobagii. Zalăul vindea după acordarea acestui privilegiu, peste 50 de buți de vin anual (450 de vedre), câștigând aproximativ 400 de florini numai din vânzarea vinului.

Zalău interbelic - vedere panoramică

Dezvoltarea meșteșugurilor în Zalău a fost impulsionată tocmai de privilegiul din anul 1370 și de târgurile care se țineau aici anual. Conform actului semnat de regele Matia Corvin în anul 1456, târgul se ținea de 3 ori pe an. Locuitorii comunității Zalăului s-au ridicat din rândul iobagilor, devenind târgoveți și meșteșugari. Până în secolul al XVI-lea erau dezvoltate mai ales meșteșugurile casnice, a căror producție se atabăla în funcție de nevoile curente sau întâmplătoare ale locuitorilor. Odată cu dezvoltarea localității, apar meșteșuguri cu caracter permanent. Meșteșugarii nu mai independenți, dar se ocupau în continuare de cultivarea viței de vie iar meseria o practicau în timpul iernii. Obiceiul acesta a rămas valabil până în zilele noastre pentru acele meserii care au supraviețuit timpului. Pe de altă parte, produsele meșteșugarilor zălăuani erau perfecționate și competitive iar produsele agricole erau de calitate bună, încât rivalizau cu cele de pe piețele Clujului sau din orașele cehice și slovace. Faptul că meșteșugarii zălăuani au ajuns la o tehnică mai avansată, a determinat apariția breslelor și a dus la acordarea drepturilor pe care aceștia le aveau în calitate lor de cetățeni ai orașului care își aduc contribuția la mai buna lui organizare și conducere. În secolul al XVI-lea apar la Zalău primele bresle din categoria celor care produceau obiecte vestimentare: blănari, jocari și cizmari. Aceste meșteșuguri care folosesc drept materie primă pieile de animale, dovedesc încă odată faptul că în zona aceasta se practica intens creșterea animalelor, cu atât mai mult cu cât așezarea geografică a Zalăului și a satelor înconjurătoare este propice pentru această ocupație agro-pastorală.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea și în prima jumătate a celui de-al XVII-lea, situația politică în această zonă de contact cu pașalâcul din fostul regat al Ungariei era extrem de periculoasă. Pentru a evita, pe cât posibil, emigrarea în masă a locuitorilor târgului Zalău în alte localități, principii Transilvaniei întăresc în repetate rânduri privilegiile dobândite până acum de oraș iar pentru protecția zonei, cancelariile princiere emit noi documente cu alte privilegii. Starea continuă de război reiese vizibil și din actul emis în data de 2 aprilie 1608 din Cluj, de către principele Gabriel Bathory, în care se consemnează următoarele: "...poruncește tuturor ca nimeni să nu se încartiruască în târgul Zalău (Zylak), nici sub steag și nici în cete fără steag și fără scrisoarea lui nimeni să nu cuteze să pretindă celor din Zalău să presteze cărăușie sau să dea alimente și întreținere, deoarece a luat sub ocrotirea sa întregul târg sfârșit din pricina războaielor și a staționării ostașilor în orașul Zalău. Toți cei care se vor opri în Zalău să se întrețină cu bani proprii." Aceste drepturi și imunități au fost întărite de către principele Gabriel Báthory în anul 1614 iar în anul 1631, Gheorghe Rákóczi a emis un document din localitatea Crasna (oppidum Kraszna), în care se specifica: "...fără consimțământul lui, nimeni să nu cuteze să se încartiruască în târgul Zalău (Zilah), nici de unul singur, nici cu oastea sau în cete, să le prade, să oblige locuitorii să le dea făină, alimente, băutură sau să-i păgubească în persoana sau averii lor pentru că n-au prestat cele pretinse, întrucât ținând seama de

prejudiciile suferite de acest târg, l-au luat sub ocrotirea sa."

În toată perioada la care am făcut referire, documentele oficiale reliefează strădaniile autorităților zălăuane și ale locuitorilor de a ridica nivelul orașului, sub toate aspectele, prin eforturi financiare proprii și prin împrumuturi "pentru nevoile târgului", cum se consemnează documentar. Dobânzile la aceste împrumuturi se plăteau fie în bani, fie în produse, cum ar fi "în vin curat". Ca urmare a acestor eforturi, la adăpostul privilegiilor obținute și cu eforturile depuse de orașeni, târgul Zalău a prosperat într-o perioadă în care alte localități transilvane sau chiar zone întregi, suportau mari pierderi economice și umane.

În general vorbind, societatea feudală a înregistrat încă din secolul al XVI-lea contradicții din ce în ce mai mari și obligații din ce în ce mai grele. În mod frecvent se înregistrau fenomene de protest din partea țăranilor iobagi, cum au fost fuga de pe moșiile nobiliare și bejenia țăranilor, în scopul de a scăpa de asprimea dărilor. Tocmai pentru a preîntâmpina aceste fenomene sociale, în Zalău - poartă a Transilvaniei - principii și episcopi de Oradea au luat măsurile protecționiste pe care le-am enumerat mai sus. Totuși, acestea nu scutesc total orașul Zalău și zona învecinată de atacuri și alte împrejurări nefecite. Tătarii și turcii au descoperit, cu timpul, această poartă de intrare prin Munții Apuseni și au efectuat câteva raiduri prin oraș, prădând populația de bunurile proprii și dând foc așezării. Ultimul atac asupra Zalăului a avut loc în primul sfert al secolului al XVIII-lea, în urma tătarilor rămânând străzi întregi pe care gospodăriile au fost distruse și a fost necesar să fie refăcute integral. Săpăturile arheologice efectuate astăzi în spațiul respectiv (strada Republicii) au scos la iveală pretutindeni urme de arsură în stratul medieval de cultură.

Concluzii

Dacă luăm în discuție gradul de importanță al orașului, constatăm că el este recunoscut de autoritățile comitatense (județene). La data de 1 august 1870, prin Legea XLII, orașul Zalău a fost ridicat la rangul de municipiu. Facilitățile de care se bucura de acum ca și noile posibilități care i se deschideau la sfârșitul secolului trecut, au atras noi locuitori, evoluția demografică înscind o curbă constant ascendentă până în contemporaneitate, chiar și în perioadele de după cele două conflagrații mondiale, comparativ cu cifrele de dinaintea lor.

Atestat documentar încă dinaintea de anul 900, a primit calitatea de oraș-târg în anul 1473, ca o recunoaștere a unei stări de fapt deja existente. Documentele cu caracter juridic, emise de puterea feudală centrală, reliefează preocupările și interesele comunității dar și a episcopilor și principilor în subordinea cărora orașul a pendulat, pentru dezvoltarea și întărirea localității. De la starea de sat cu o populație foarte mică, Zalăul a ajuns târg, oraș și apoi municipiu, impunându-se în zona Sălajului ca un centru meșteșugăresc, producător de fructe și de vinuri foarte căutate și ca un centru comercial puternic. Spre acest centru au converș interesele economice ale localităților din zonele înconjurătoare, iar din epoca modernă, localitatea Zalău a preluat ferm conducerea administrativă și pe cea politică a întregului ținut.

Elena MUSCA

Ioana CODRE

Sub nisipuri

PERSONAJE: SURDUL, MUTUL, ORBUL

Deșert. Un copac înalt, fără umbră. Zi toridă. Surdul și Mutul mănâncă pe o pătură. Mutul are strâns legată de gât o tăbliță, pe care va scrie cu cretă. Surdul are un cercel mare într-o ureche, de care e legată o frânghie. Mutul trage de frânghie de câte ori vrea să îl facă atenț.

Apare Orbul, legat la ochi, în patru labe. Pipăie în jurul său terenul. Mutul îl observă și trage de frânghie, arătând în direcția Orbului. Surdul tresare și observă și el personajul care se apropie încet de ei. Surdul dă din umeri. Mutul la fel. Continuă să mănânce.

ORBUL: Peste tot, nisip! E plin de nisip! Și în ochi, și în urechi.

Simt cum scrâșnește între dinți... Mă întreb ce o fi dincolo... Tot nisip! Nisip înainte, nisip înapoi... la stânga... la dreapta... și sub nisip e tot nisip!

Se oprește, nu departe de ceilalți doi, care mănâncă de parcă nu s-ar fi înămplat nimic.

ORBUL: Să mă odihnesc puțin. Am obosea de atâta căutat...

Se așează.

ORBUL: Ce cald poate fi! Simt lumina cum îmi arde fața.

Surdul sughite. Orbul tresare. Mutul îl privește furios pe Surd și îi indică prin gesturi să nu facă gălăgie (își duce degetul arătător la buze). Orbul devine atent.

ORBUL: E cineva aici? Oameni buni! Dați-mi și mie... N-am mâncat nimic de dimineață de vreme... Dimineața de ieri?... Sau de alaltăieri? Care ieri?

Surdul și Mutul par indignați de o asemenea cerere.

ORBUL: Sunt orb și mi-e foame! Aveți un colț de pâine... sau un os... sau o ceapă... sau coji de nucă... sau un lemn... un picior, o mână, un ochi... Orice!

Surdul îi scoate limba, Mutul întinde brațul stâng, își pune pumnul drept la încheietura mâinii stângi, la nivelul cotului și își îndoaie brațul stâng, cu pumnul strâns. Amândoi dau din cap afirmativ, deodată.

ORBUL: Mi s-a părut? Mi s-a părut... Mi s-a părut că aud zgomot de fălci.

Mi-e atât de foame, încât halucinez. Nu mai văd de foame. Dar nu de asta sunt orb și mănăncă nu o să mă vindec. O să îmi prelungească doar momentele de întinerie... Așa că mai bine mor de foame. Mai bine mă culc aici să mor. Nisipul mă va îngropa singur... sau stomacul prădătorilor... Poate au fost chiar niște hienne care mestecau... Să mă culc aici...

Orbul se culcă pe nisip. Între timp, Surdul a terminat de mâncat. Se întinde pe pătură să doarmă. Mutul mai mănâncă. Surdul începe să sforăie. Orbul tresare.

ORBUL: Oameni buni! Sunt aici! Sunteți aici? Eu sunt orb... Mi-e foame.

Ba nu, mi-e somn. E mai bine așa... (Se oprește un moment, ascultă). Dați-mi un colț de somn... sau osul unui vis... un craniu frumos de himeră... sau un lemn... nu, mai multe lemne, ca să îmi fac o cutie umbră în care să dorm. Orice!

Între timp, Mutul gesticulează, furios că Surdul a atras atenția Orbului. Trage de frânghie.

SURDUL: Au!

ORBUL: Oameni buni! (Se târăște în direcția zgomotului. Întinde mâinile.) N-am mai văzut pe nimeni de dimineață.

Mutul îi indică Surdului prin gesturi să nu facă gălăgie. Surdul dă din cap afirmativ și se culcă la loc. Mutul face același gest cu mâinile la dresa Orbului. Surdul își ridică puțin capul și scoate limba către Orb.

ORBUL: Halucinez din nou... Nu mai văd de somn. Dimineață, totul era atât de clar! Chiar și fără ochelari. Cerul senin... ba nu, apele erau senine. Acum sunt pline de fum. Apele urcă în ceruri, mor. Au murit. Și ne scrâșnește nisipul între dinți. Oare au murit și cei care au fost aici? N-a rămas din ei decât nisipul care ne umple ochii și cerul... și cerul gurii. Am morți în gură! Scrâșnesc morții.

Surdul sforăie în răși. Același joc cu frânghia.

SURDUL: Au!

ORBUL: Oameni! Oameni buni! Acum știu că sunteți, că n-ați murit! (Înaintează mai mult. Ajunge lângă Mut. Întinde mâinile spre el. Mutul se ferește.) Știu că sunteți aici! Nu halucinez! (Se așează pe pătură și pipăie în jur.)

Mutul începe să bage în sac mănăncărea, ca nu cumva Orbul să apuce ceva. Orbul pune mâna pe plosca plină cu apă.

ORBUL: Uite că nu a urcat la ceruri toată apa! (Bea.) Are gust de fum. (Bea) De nisip. (Bea) De scrum. (Bea) Scrâșnește. (O aruncă). Asta e nisip!

Mutul bagă ploscă repede în sac. Orbul apucă o bucată de brânză. O pipăie.

ORBUL: Cineva a zgâriat brânza asta. O hienă? Dacă a fost o hienă, atunci am să mă culc aici și am să aștept să mă zgărie și pe mine. Dar nu plec cu burta goală. (Mănâncă din brânză.) O umplu cu nisip. (Ridică brânza.)

Mutul gesticulează, se agită, se prinde de cap, dă din mâini. Ia sacul și îl duce lângă copac. Orbul a terminat de mâncat.

ORBUL: Dacă nu sunt oameni buni, atunci am să multumesc lui Dumnezeu pentru burta plină.

Se culcă lângă Surd, peste frânghie. Pipăie în jur. Apucă pulpana hienai Surdului și o pune sub cap. Mutul se întoarce lângă pătură.

Gesticulează, se agită, se prinde de cap, dă din mâini. Caută frânghia. Nu o găsește. Aceleași gesturi. Se plimbă îngândurat în jurul păturii.

Se apleacă peste Orb, îngenunchează, întinde mâna spre el. Și-o retrage brusc, speriat.

Se plimbă din nou în jurul păturii. Se oprește, gesticulează la fel. Se apleacă peste Orb. Îl studiază. Îngenunchează lângă el. Îl miroase.

Se prinde de barbă gânditor. Își pune mâinile în solduri. Îl gădăie în talpă. Orbul începe să sforăie. Mutul se sperie. Mai încearcă să îl gădăie. Orbul sforăie mai tare. Mutul se sperie din nou. Reia tentativa. Orbul începe să vorbească în somn, mai mult să bolborosească.

Mutul se sperie din nou, apoi devine nervos. Gesticulează tot mai violent. Se oprește. Ridică degetul arătător în sus și strânută puternic. Orbul tresare speriat din somn. Se ridică în genunchi, apucă frânghia și trage de ea. Surdul tresare speriat și el.

SURDUL: Au!

Orbul trage frânghia tot mai mult, apropiindu-și capul Surdului.

SURDUL: Au! Nu mai trage! Mă doare! Nu auzi? Ce, ești surd? Nu vezi?

ORBUL: La te uită! Am pescuit... am prins... (Apucă cercelul)... un cercel!

SURDUL: Au! Nu mai trage!

ORBUL: Și cercelul a prins... (Prinde capul Surdului)... un cap! (Îl prinde de păr și îl ridică. Îl pipăie.)

SURDUL: Dă-mi drumul!

ORBUL: O să cazi în nisip și nu știi să înoți printre morți. (Îl pipăie. Dă de ochi.) Ba nu, ai ochi! Poți să înoți! Cu un ochi vâslești din mâini, și cu celălalt dai din picioare.

SURDUL: Dă-mi drumul!

ORBUL: Toți nu știu decât să ceară! (Îl apucă de cap cu ambele mâini) Văd că ai și gură. Ce trebuie să strigi așa? Am înțeles, că doar nu-s surd!

SURDUL: Spune-mi ce vrei de la mine, numai dă-mi drumul!

ORBUL: Hm! Să vedem... o dorință pe un drum... O dorință! O dorință! O dorință pentru un drum!...Vreau să mă ascult...Vreau să mă ierți că nu cu țigărie am zgâriat brânza. Și nu eu am făcut nici deșertul. Eu doar am orbit. Eu caut...

SURDUL: Dă-mi drumul! Te rog! (Se zbate). Între timp, Mutul se agită, gesticulează.

ORBUL: Văd că nu vrei să mă ascult. Ești încăpățânat. Nu vrei să mă înțelegi... Pe vremuri, aveam și eu ochi. Dimineață era senin. Senin rău. Zău că era senin! Acum soarele e deasupra noastră. Încă! O să se ducă și el în ceruri... dar stai!

Mutul se oprește din gesticulat. Rămâne nemiscat, ca într-o poză.

ORBUL: Noi ne ducem în ceruri! Soarele doar cade în nisip. Ne va scrâșni soarele între dinți! Și lumina ne va umple stomacul spart.

Surdul reușește să se smulgă din strânsoare. Orbul rămâne cu degetele înțelețate pe un smoc

de păr.

ORBUL: Vrei să îți dau drumul? Ce, ți-e teamă că îți voi lua scalpul?

SURDUL (Frecându-și cu palma locul dureros): Orbul surd! Nu vrei să pleci?

ORBUL: Bine, îți dau drumul, poftim! (Își desface degetele). Ar trebui să îmi mulțumesc!

Mutul vine lângă Surd.

SURDUL: Cu plăcere!

Surdul și Mutul vor să strângă pătura, dar nu pot de Orb, care stă pe ea. Mutul gesticulează și se agită, revoltat. Surdul trage de pătură. Orbul nu se clintește.

SURDUL (către Mut): Hai și ajută-mă!

ORBUL: Vezi, ți-am spus că nu știi să înoți! Te ajut, dacă vrei. (Întinde mâna).

Mutul vine lângă Surd, apucă și el de pătură.

Trag amândoi, dar pătura alunecă pe sol, cu Orb cu tot.

ORBUL: Unde ești? Nu te văd. A pornit deja Arca. Am ridicat ancora. Dă-mi mâna! (Pipăie în jur. Îl apucă pe Mut de mână). Aici ești!

Te-am prins! Ține-te bine! (Îl trage.)

Mutul se zbate și scoate sunete guturale.

ORBUL: Vezi, ți-a intrat nisipul în gură. (Îl trage pe pătură). Așa. Șezi aici. Scuipă! (Îl lovește după ceafă)

Mutul se ridică și trece lângă Surd. Amândoi gesticulează agitați în timp ce Orbul vorbește.

ORBUL: Și mie mi-a intrat nisip în ochi. De aceea nu mai văd. Înainte puteam umbla cu ochii, și nu mă dureau picioarele... Îi aveam înfipti în orbite cu acurii... Săreau în afară, se îngheau în pământ înaintea mea și trăgeau tot corpul după ei... sau mă dădeam peste cap în aer... Uneori săreau, alteori se târau doar... ba ca broasca, ba ca melcul. Alteori rămăneau la loc, iar eu mă deplasam pe ei ca pe rulmenți... rulam pe ei.

Erau foarte mobili și flexibili. Uneori îi scoteam în afară și pipăiam cu ei. Eram la înălțime, chiar dacă eram mai scund decât alții...asta până am văzut o crimă și am renunțat... De atunci am nisip în ochi... Mi-s pline orbitele. Am ales să trăiesc în întuneric. Dimineață încă vedeam, chiar dacă eram mic. Cred că nici bunica nu mai vede nimic. Bunicul, nici atât. Lor le-a intrat nisipul în orbite demult și în gură. Urechii nici nu mai au. Doar oase... poate nici oase...

Mutul ascultă. Îl trage pe Surd de frânghie.

Surdul tresare și devine atent. Mutul scrie ceva pe tăbliță. Surdul citește.

SURDUL (către Mut): Nimic!

Mutul scutură din cap negativ. Arată înspre Orb.

SURDUL: Nu, nu îl caut pe el.

Mutul șterge ce a scris pe tăbliță și scrie altceva. Apoi trage de frânghie. Surdul citește.

SURDUL (Către Orb): Tovarășul meu dorește să afle ce cauți.

ORBUL: Nu l-am auzit.

SURDUL: Ce cauți?

ORBUL: Am înțeles întrebarea, că doar nu sunt surd! Mă întrebam de ce nu l-am auzit pe el. Credeam că suntem doar tu și eu.

SURDUL: Ce cauți?

ORBUL: Am uitat... Cine e tovarășul tău?

Mutul trage de frânghie. Surdul tresare.

Mutul arată spre sine, apoi spre Orb.

SURDUL: Tovarășul meu îmi face semn să îți vorbeșc despre el. E mut. Dar aude bine. Eu nu aud, deci sunt surd. Am surzit din cauza presiunii. M-au obligat să ascult fanfara și imnurile. Asta a dus la depuneri. Mi s-au umplut urechile și dimineața, și când dormeam. Nu mai puteam dormi. Zgomotele mă înspăimântau, nu mă lăsa să dorm. Îmi era teamă. Și am scăpat de teamă. De atunci dorm liniștit.

Între timp, Mutul îi face mereu semne Surdului să vorbească despre el.

ORBUL: Dacă-i mut, de ce nu vorbește?

SURDUL (Aprobând gesturile Mutului): Bine, bine... am să îți vorbeșc despre el... Dar tu chiar nu vezi? (Îi face mutul Orbului, scoate limba la el, își plimbă mâna prin fața ochilor Orbului). Chiar nu vezi! Nu vezi!

ORBUL: Nu. (Dă din cap negativ)

SURDUL: De ce ești orb, dacă nu vezi?

ORBUL: Nu văd, deci sunt orb. Și am nisip în ochi, după cum v-am mai...

SURDUL: Eu am surzit din cauză că nu mai voiam să aud. Și acum nu mai aud din

cauză că sunt surd. Tu ai orbit din cauză că n-ai mai văzut sau n-ai mai văzut din cauză că ai orbit?

ORBUL: Eu nu...

SURDUL: Mi-am închipuit eu că e așa. Deși eu nu te-am întrebat cu ce scop ai orbit. Eu am surzit cu scopul de a nu mai auzi, și acum pot dormi. (Râde nervos)

Mutul îi face semn din nou să îi vorbească despre el, nerăbdător.

SURDUL: Dar acum să îți vorbeșc despre tovarășul meu. Auzi? Da, dacă eu nu aud pe alții, asta nu înseamnă că ceilalți nu mă aud pe mine. Dar dacă tu nu îi vezi pe ceilalți, asta nu înseamnă că ceilalți nu te văd pe tine. Când eram mic, mă prindeam de urechi și tipam cu capul sub pernă. Eu mă auzeam, dar ceilalți nu mă azeau. Nu mă vedeau, dar ceilalți nu mă vedeau. Acum nu mai trebuie să mă prind de urechi. N-are sens. Și mai făceam uite așa: (se prinde cu mâinile de urechi și începe să strige, în timp ce se lovește cu palmele peste urechi, simțind și ritmat) U-NU! DO-OI! TRE-EI! PA-TRU!

Ai auzit? Tu ai auzit... Mai demult nu azeam decât "U-DO-TRE-PA". Sau "NU-OI-EI-TRU". Acum nu mai aud nici atât.

ORBUL: (În timp ce Surdul vorbește) Și prietenul tău cum a surzit? Sau nu l-au învățat să vorbească?

Mutul îl trage pe Surd de frânghie din nou. Îi face semn să îi vorbească despre el.

SURDUL: Bine, bine. O să îi vorbeșc despre tine. (Către Orb) O să îți spun ce e cu el. E mut. Nu poate vorbi. Ar vrea el! Are limbă, dar nu poate vorbi. La fel cum tu ai ochi, dar nu vezi. Degeaba îi ai. Și eu degeaba am urechi, dacă nu aud. Așa putea sta la fel de bine și fără ele. Dar atunci ce s-ar mai înșira pe frânghia asta? Probabil că gătu... sau țig, de exemplu, legătura de pe ochi... probabil că ți-ar sta în gât... cum am mai vorbit atunci? Dar totuși, nu e bine undeva... am greșit ceva? El (arată pe Mut) e liber... liber să spună... dar nu poate nici el.

Mutul se agită. Trage de frânghie. Scrie ceva pe tăbliță.

SURDUL: El nu e de acord cu mine. Zice că orice sfârșit are două capete.

ORBUL: Păi mie oricum începe să îmi fie foame. Îmi plac răciturile... m-ar răcori puțin. Cel mai bine se face pe urechi... și pe rât. Dar cum ar putea porel să se lipească de auz și de glas? (Replică e rostită în timp ce Surdul vorbește).

Mutul devine tot mai nervos și trage tot mai puternic de frânghie în timp ce Surdul vorbește.

SURDUL: Era un pictor care și-a tăiat urechea. Eu mi-ăș fi atârnat-o la gât, ca pe un trofeu de vânătoare... El (arată spre Mut) ar fi trebuit să își agate limba.

ORBUL: Dar cum nu poate vorbi? Nu știe?

Mutul trage puternic de frânghie. Cerebrii rupe urechea Surdului și începe să curgă sânge.

SURDUL: Au! (Către Mut) Căine ce ești! Dobitocule! M-ai distrus! Am să te sugrum!

Se apropie de Mut cu mâinile întinse spre gâtul acestuia. Fuge după Mut. Se învârt în jurul copacului. Surdul îl prinde pe Mut de frânghia de care îi e legată tăblița de la gât și îl îmbrânțește. Mutul cade. Surdul se așează călare pe spatele său și începe să îl strângă de gât. Mutul se zbate și scoate sunete guturale, dă din mâini și din picioare. Reușește să îl arunce pe Surd "din sa". Fuge la copac. Surdul se ridică, ia frânghia care i-a rănit urechea și pocnește cu ea solul, de parcă ar fi un bici.

SURDUL: Necuvântător nenorocit!

ORBUL: Oameni buni!

SURDUL: Tu nu ai ac de urechea mea!

ORBUL: Oameni! Nu vă certăți! Nu voi sunteți de vină... Nu voi ați făcut deșertul...

SURDUL (Își duce mâna la ureche): Mă scurg! Curg! Mă golesc! (Își privește mâna plină de sânge) Numai din vina ta! (Arată spre Mut) Ai vrut să mă obligi să vorbeșc ce ai vrut tu! Mereu făceai asta! Niciodată nu mă lăsa să spun ce am vrut! Te-ai gândit doar la tine!

Mutul privește înspăimântat de după copac. Se prinde de cap, de gură, de ochi, de urechi, dă din mâini, se agită, scoate sunete guturale, se clatină de pe un picior pe altul

înainte și înapoi, la stânga și la dreapta. E îngrozit.

SURDUL: Acum mă voi răzbuna pentru asta!

ORBUL: Oameni buni! Oameni... ne... buni! Mutul nu știe încotro să fugă de teamă. Cade în patru labe. Face aceleași gesturi, în timp ce Surdul se apropie tot mai mult de el. Începe să sape în nisip, de parcă ar vrea să facă o groapă în care să se ascundă.

SURDUL: Vin eu la tine!

ORBUL: Ne... buni! Nebuni oameni... Nu faceți asta! Vine seara... Nu trebuie! Va fi frig și nu avem foc, va fi umed și nu avem foc, va fi noapte și nu avem foc... Vor fi nisipuri mișcătoare și nu sunt puncte... (tot mai stins) Vor fi viermi... și mușcogai... pe noi...

(Replica e rostită în timp ce Mutul sapă disperat, tot mai repede)

Surdul se apropie de Mut cu frânghia în mână. Lumina începe să scadă treptat. Mutul începe să arunce cu mâncarea din sac în Surd.

ORBUL: Și atunci ne vom hrăni cu nisipuri, vom auzi nisipuri... Ne va zgăria pe ochi.

SURDUL: Vrei să...

ORBUL: Soarele...

SURDUL: Sapi groapa ta...

ORBUL: Începe...

SURDUL: Cine crezi că o...

ORBUL: Să cadă...

SURDUL: Să cadă...

ORBUL: Vom cădea...

SURDUL: În ea?

ORBUL: Sau ne vom ridica? Sus ca și soarele? Sau ca apele?

Surdul îl pleznește pe Mut cu frânghia. Mutul scheună și fuge în patru labe. Surdul lovește din nou. Mutul cade.

SURDUL: Te îmbălbănesc eu acum!

Se așază din nou călare pe Mut. Îl prinde de frânghia de care e agățată tăblița. Îi bagă tăblița în gură.

SURDUL: Di!

Mutul încearcă să îl arunce din "sa".

ORBUL: Nebuni!

SURDUL: Acum sunt liber! Nu mai trebuie să ascult pe nimeni! Nu mai trebuie să spun ce vor alții! Eu sunt stăpân!

ORBUL: Pocăiește-te! (Încearcă să se apropie de cei doi)

Surdul "descalcă". Îi întinde mâna Mutului. Mutul încearcă să o prindă, ca să se ridice. Surdul îl lovește cu "bicul".

SURDUL: (răstit) Am spus "stăpân"!

Surdul întinde mâna din nou. Mutul i-o lunge și se gudură ca un câine.

SURDUL: Șezi!

Mutul șade.

SURDUL: Culcat!

Mutul se culcă pe burtă.

SURDUL: Mort!

Mutul se întoarce cu burta în sus și nu se mișcă.

SURDUL: Foarte bine! (Îl mângâie cu piciorul pe burtă.)

Mutul da din mâini și picioare ca un câine ce se bucură.

SURDUL: Acuma sus!

Mutul se ridică în două picioare. Surdul, indignat că cu piciorul în el și îl lovește cu "bicul".

SURDUL: Javă, cum îndrăznești? Am spus să stai sus, pe cele patru picioare ale tale! Ce ai îndrăznit?

Mutul scheună și plânge ca un câine.

SURDUL (scârbit): Ei bine... hai că te las... Te las să îți faci treaba.

Îl ia de "lesă" și îl duce la copac. Mutul se deplasează în patru labe. Ajuns la copac, își ridică piciorul și urinează ca și un câine.

SURDUL: Jălnică ființă necuvântătoare!

ORBUL: Și tu... (către Mut) de ce nu zici nimic? De ce nu faci ceva? Vorbește!

SURDUL (observându-l pe Orb): Tu cu cine vorbești? Nu vezi că e mut? Ce, ești orb? Ești orb, sigur că ești orb! Ha! Ha! Dar ce spun eu? E necuvântător! Ar vrea el... Da nu poate...

(Se apropie de Orb, cu Mutul de lesă) Uite, vezi? (Îi desclătează gura Mutului) Nu are limbă. Ve vremuri, avea. I-a căzut. I-a uscat! S-a dus la plimbare. (Pauză) Ba nu, o avea prea lungă. O ținea rulată în gură, și când vedea o muscă, ha!...! Scotea limba și o prindea din zbor.

Îi plăceau cel mai mult viermii... ăia grași și suculenți! (Pauză) Dar într-o zi și-a călcat din greșală pe limbă... a uitat să o mai ruleze...

Vezi, că s-ar putea întâmpla oricui lucrul ăsta neplăcut... Așa pășesc cei care nu își pot ține limba în gură, și gura închisă... (Pauză) Ar fi putut să o pătească și mai rău... Gândește-te ce

s-ar fi putut întâmpla dacă ar fi scos limba la cineva și ar fi venit din goană o mașină de tocat frunze la căini... (Pauză) Poate că o avea prea ascuțită. Mergea zilnic la fierar. Își făcea baie cu ea. Se spăla peste tot... până avea blana lăcioasă. Când îi era cald, îi atârna în afară. Odată a vrut să spele cu ea pe una mai tânără... De-ar ști lumea! Și stii ce a pățit? Era să se înecă în propria salivă! Nu știa să înoate. Eu l-am salvat. Avea urme de roși și de pași pe limbă. Arma crimei lipsea. O fi înghițit-o... Drept pedeapsă, i-au tăiat limba. (Pauză)

Orbul a adormit.

SURDUL: Hei! În picioare! Nu mă mai aude nimeni? (Dă cu piciorul în Orb, care se trezește brusc, și în Mut, care scheună.)

ORBUL: Ce e? Ce a făcut? Cine a făcut... deșertul? Ce a făcut fratele prietenului cumnatului bunicii lui Juan Carlos, care s-a întâlnit cu Diego, ca să îi spună despre sora vărului de al doilea a lui Luiza?

SURDUL: Ce? (Îl prinde pe Orb de capătul eșarfei cu care e legat la ochi)

ORBUL: Iartă-mă! Am adormit... Se întunecă... (Arată cerul)

Lumina scade treptat.

SURDUL: Vrajitor bătrân! Crezi că poți fura lumina ochilor mei? Tu vrei să mă dai întunericului? Vrei să nu mai văd? Să orbes?

Mutul vrea să se târască în patru labe la copac.

SURDUL: Iarăși? Bine, bine... Vă duc pe amândoi. (Îl apucă pe Orb de capătul eșarfei și-l trage după el spre copac)

Cei trei se îndreaptă spre copac, împleticindu-se.

ORBUL: Nu mai văd bine!

ORBUL: Mă dor urechile!

SURDUL: Mă doare și limba.

ORBUL: Poftim? Ce ai spus?

Mutul se poticnește, de parcă nu ar vedea bine. Surdul îl trage de lesă. Îl trage pe ambii spre copac, ținând de capătul frânghiei de care e atârnată tăblița, care e în gura Mutului, și de capetele eșarfei cu care e legat la ochi Orbul. În una din mâini are "bicul". Mutul și Orbul se poticnesc, se izbește unul de altul sau de Surd.

SURDUL: Unde-i co...a...cul?

ORBUL: Ce ai spus?

SURDUL: U...ai...văă...ăd...

ORBUL: Unde mergem?

SURDUL: Ah!

ORBUL: Aah!

Mutul scheună. Ajung la copac. Surdul se izbește cu capul de el. Cade. Orbul și Mutul sunt smuciți puternic de "lese" în căderea Surdul și cad și ei, izbindu-se unul de altul, peste Surd. Bicul și "lesele" se încălesc. Cei trei încearcă să se ridice, dar cad mereu. Frânghiile se încălesc tot mai rău în jurul lor.

SURDUL: A...u...tor! Au! U...șșș...știu să...f...f...ot...

ORBUL: Cădem!

SURDUL: Au! ...A...u...o...

Încearcă din nou să se ridice. Cad mereu, iar familiile se strâng în jurul lor. Se prind de copac. Cad iarăși. Lumina scade tot mai mult. E aproape întineric.

SURDUL: A! U! O!

ORBUL: Nisipul!

Începe să sufle vântul, tot mai intens.

ORBUL: Nisipul! Îl simt între dinți!

SURDUL: A!

Același joc. Mutul scheună.

ORBUL: Fum!

SURDUL: A!

ORBUL: Cădem! Ne scufundăm!

SURDUL: U!

ORBUL: Fug șobolanii de pe corabie!

SURDUL: O!

ORBUL: Apă!

SURDUL: A!

ORBUL: Umezeală!

SURDUL: U!

ORBUL: O!

SURDUL: O!

ORBUL: Ah! Îmi intră nisipul în gură!

Beznă. Un moment lung de tăcere adâncă.

Se aude doar vântul suierând intens. Apoi, lumina începe să crească atât cât să se vadă personajele acoperite de nisip. Încet, ele dispar sub nisipul care le acoperă treptat. Vântul scade din intensitate pe măsură ce personajele dispar sub nisip. Lumina crește (În apropierea copacului s-a format un morman de nisip. Începe să sufle din nou vântul. Nisipul se spulberă și nu mai rămâne nimic pe scenă.)

CORTINA

Ticul și criticul

Dar să lăsăm teoretizările, un exemplu face mai mult decât o mie de vorbe. Să luăm un caz notoriu.

Toată lumea și-i amintește pe Marin Sorescu, poet și dramaturg studiat la liceu, "văr" cu Shakespeare, fost ministru al culturii, nominalizat pentru Premiul Nobel, laureat cu Herder. Am avut ocazia să-l cunosc personal, deoarece a fost directorul a trei tabere studențești de literatură (1985-1987), la care am participat ca membru al cenaclului "H. G. Wells" și redactor al revistei "Forum studențesc", amândouă din Timișoara. Eram tânăr, aflat în căutarea unor modele, pornit să descopăr rețeta succesului. De trei ori câte două săptămâni, ne-am întâlnit zi de zi, am stat la aceeași masă - când rotundă, când colțuroasă, i-am urmărit reacțiile, rarele vorbe. Era un om de statură mică, însă cu o personalitate mare. Copleșitoare. Mustata și părul valvoi îl făceau să semene cu un Ion Țiriac, un mare jucător pe terenul de tenis al literelor. Impresiona. Totuși nu l-am divizat pe mentorul nostru, precum alți colegi de generație, ci m-am retras la o distanță prudentă, împreună cu îndoielile mele. M-am străduit să-l respect, în măsura în care puteam să uit de polemica lui cu Gheorghe Grigurcu și de deruta totală în care poetul din Bănie s-a luptat cu o moară de vânt atent cumpănită, capabilă să macine cu finețe și să cearmă cu precizie diferitele sortimente de făină.

Din capul locului, să remarcăm că era o înfruntare ireală, între doi monștri sacri proveniți din regnuri deosebite, incompatibili ca stânca și valul, ca fierul cu vâzduhul, ca pocnetul de bici cu golul vidului interplanetar.

Criticul de la "Familia" a publicat în 1979 volumul "Poeti români de azi", unde a îndrăznit să pună în balanță "greii" din promoția lirică oficială a anilor '60 (Adrian Păunescu, Nichita Stănescu, Marin Sorescu) cu poezii rebeli, desconsiderați de activiștii de partid și neagreați de comitetele de cultură, precum boemul Leonid Dimov, senzualul Emil Brumaru ori algoritmicul Mircea Ivănescu. E o ierarhizare susținută cu îndărătnicie de peste un sfert de secol, care a iritat, în bună măsură, și pe poeții criticiți, și pe colegii critici ai acestora, apărători academici ai canonului oficial.

Marin Sorescu, mai iute din fire, ca îndeosebi oltenii, a pus mâna pe toc imediat după apariția volumului și s-a grăbit să scrie: "Spectacol oferit e jalnic. El (Gheorghe Grigurcu - n.n.) demonstrează o ambiție nebună, care, dacă reușește să intimideze pe unii mai slabi de umer (care n-au strigat încă) și să facă un început de școală a infamiei (fără frecvență), nu poate

clinti bunul gust public, în care avem încredere. Și nici a atinge vreuna din valorile selectate, într-o reală și nobilă concurență în ultimele decenii. Privind fix, drept în față o seamă de poeți importanți de azi, el vede în lături." (Marin Sorescu, *Ușor cu pianul pe scări*, Editura Cartea Românească, București, 1985)

Nici urmă de "stilul degajat, ușor ironic, fantezist, deconcertant, de multe ori feroce în profunzimea său simț critic" (<http://www.mariomani.ro/personaj.php?id=109>), caracteristic dramaturgiei soresciene. E un atac la persoană, în forță, bazat pe acuze răuvoitoare ("un început de școală a infamiei") și care vizează închipuite defecte fizice ("privind drept în față, el vede în lături"). E o izbucnire cu spume la gură, o dovadă a urii acumulate în cel care s-a simțit descalificat de o judecată de valoare. E reacția unui om neîmplinit, complexat, nesigur, de parcă s-a supărat că a fost prins cu mâta în sac.

Spre deosebire de pătimașul autor al volumului "Singur printre poeți", Gheorghe Grigurcu a reușit să riposteze elegant de fiecare dată:

"Tonul poznaș (al lui Marin Sorescu - n.n.) trebuie urmărit ca o substanță în sine, o antiteză a gravității căreia i se dă cu fița dintr-un pur impuls expresiv. (...) Din încordarea de a «zice» mereu într-un chip înuzitat care să stărnească hazul, poetul răsuște până la refuz locurile comune, într-un gest care devine la rândul său convenție. O convenție a neconvenționalului, funcționând ca un automatism." (Gheorghe Grigurcu, *Critici români de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1985)

În duelul dintre titimata matahala înarmată cu un ciomag și un puștiulică cu mâinile goale, zămbăreț, cu mișcări grațioase, jucăușe, inteligente, publicul îl va susține întotdeauna pe cel din urmă, ca o ripostă împotriva oricărei tentative de a impune un adevăr cu pumnul. Dintotdeauna, oamenii au avut gustul circului, al luptelor dintre gladiatori înarmați în felurite chipuri sau dintre animalele sălbatice asmuțite unele împotriva altora. Mulți îndrăgesc spectacolele sângeroase, dar nimeni nu dorește să simtă efectele violenței pe propria-i spinare, de aceea omul din popor întotdeauna îl va sprijini pe cel slab și defavorizat, în icona căruia își recunoaște propria fragilitate.

Faptul că cineva nu este cu noi, că optează pentru o altă scală de valori, nu înseamnă că e împotriva noastră. Adevărata critică nu-și propune să decapiteze autorul și să-i înfățișeze țeasta în chip de luare aminte, ci să-l ajute să înainteze pe calea către desăvârșirea artei sale.

GYORFI - DEAK György

Contribuția societății culturale "Sălăjana" la înființarea de biblioteci în județul Sălaj

Repere organizatorice ale societății culturale "Sălăjana"

După anul 1918, în viața culturală și socială a județului Sălaj un rol deosebit l-au jucat studenții. Mulți dintre aceștia trecuseră proba de foc a primului război mondial, unde s-au călit atât fizic, cât și spiritual, deoarece li s-a adâncit sentimentul apartenenței la neamul românesc.

După terminarea războiului studenții au înțeles că menirea lor în cadrul României întregite va fi una dificilă, dar în același timp și nobilă, și anume aceea "a propagării culturii și înfrățirii sociale".

Studențimea sălăjeană vedea marea necesitate care se impunea în acel moment, și anume acela "de a se coborî în mijlocul acelor de unde s-a smuls și să împrăștie acolo din modestul patrimoniu studențesc, ce a achiziționat în anii lungi de școală". De asemenea, ei își dădeau seama de faptul că "poporul dela țară formează isvorul de regenerare a neamului" și de aceea ei au crezut că au "o datorie sfântă să-l ridice din toropeala în care au fost aruncați de către asupritori în anii lungi de oprimare, și să-l înalțe moralicește, culturalește și economicește".

În acest context, în care întreaga societate românească se găsea într-o perioadă de tranziție, studenții sălăjeni de la Universitatea din Cluj au hotărât să-și aducă și ei aportul la consolidarea societății românești, prin propagarea actului cultural în lumea satului românesc, vitregit de acest lucru înainte de 1918.

În acest sens studenții și-au propus să înființeze o societate, care să dezvolte activități socio-culturale pe teritoriul județului de origine, atât de necesare, "în acest colț românesc". Fiecare student sălăjean s-a angajat voluntar la această grea misiune.

Ideea a fost lansată în anul 1919, însă multiple cauze au împiedicat constituirea societății studențești. În acel an activitatea lor s-a rezumat la "simple discuții prietenești și făurind planuri de viitor".

În anul 1920, un comitet studențesc sălăjean, format ad-hoc, avându-l în frunte pe Ioan Petruca, au organizat o petrecere la Zalău, unde s-a hotărât înființarea unei societăți culturale, sub numele de "Societatea Studenților Universitari Sălăjeni", care să contribuie la ridicarea nivelului cultural al Sălajului. Crearea acestei societăți contribuia, în opinia studenților, atât la realizarea nobilului scop propus, dar și la strângerea relațiilor de prietenie dintre membrii viitoarei societăți.

Alexandru Aluășiu

Odată cu începerea noului an școlar a avut loc, la Cluj, adunarea de constituire a societății alegându-se primul său comitet de conducere, care era compus din următorii studenți: Ioan Petruca, președinte și Al. Vaida, Ioan Filep, F. Cocian, I. Cionca, Al. Iuga, Ioan Gheție, membrii.

Principalele obiective care au fost cuprinse în statutele societății erau următoarele:

1. Ridicarea culturală a poporului român cu deosebire a celui sălăjean prin înființarea de case naționale, biblioteci populare, ținerea de conferințe și șezători culturale la sate.

2. Aducerea cultului cuvenit oamenilor mari ai Sălajului, ridicându-le monumente și publicând studii asupra vieții și activității lor.

3. Crearea și păstrarea de strânse legături de prietenie între intelectualii județului nostru și studenții membri ai societății prin aranjarea de serate de cunoștințe etc.

4. Ajutorarea reciprocă a membrilor societății, facilitându-le astfel posibilitatea de studiu la Universitate.

Alte prevederi cuprinse în statute au fost cele referitoare la comitetul de conducere, care urma să fie ales anual. Din el urma să facă parte un președinte, un secretar general, un casier, un bibliotecar și câțiva membri. De asemenea, se crea o comisie de verificali⁵. Mai târziu, din cauza mișcărilor studențești antisemite, fiecare societate culturală studențească trebuia să fie sub tutela unui profesor universitar. Sălăjenii l-au avut ca și îndrumător pe renumitul profesor universitar clujean, Ioan Cătuneanu.

Din punct de vedere organizatoric remarcăm în activitatea societății câteva momente cheie.

Unul dintre acestea a fost congresul studențesc din data de 20 august 1922, care a avut loc la Șimleu. Acum se pun, practic, bazele societății și se stabilesc prioritățile. Un fapt deosebit la dezbaterile acestui congres l-a constituit faptul că la el a participat aproape toată intelectualitatea sălăjeană. De asemenea, faptul că marele om politic sălăjean, Iuliu Maniu, acceptă să devină președinte de onoare al societății, fiind, de fapt, mentorul studenților de-a lungul întregii lor activități.

Alt moment cheie la constituit anul 1923 când, în urma mișcărilor studențești antisemite care au cuprins întreaga țară, se adoptă un nou regulament universitar. Astfel, și societatea studențească sălăjeană a trebuit să redacteze alte statute și își schimbă denumirea în "Societatea culturală Sălăjana", cu sediul în Cluj. Până în anul 1930 o mai întâlnim și sub titulatura de "Societatea culturală Sălăgeana".

Activitățile și manifestările culturale erau organizate, în general, în vacanțe. În mare parte ei își petreceau vacanțele în mijlocul poporului unde organizau șezători culturale și susțineau conferințe pe diferite teme: istorice, culturale, medicină, igienă etc. De asemenea, cu aceste ocazii distribuiau cărți și materiale didactice satelor sălăjene. Astfel, au înființat numeroase biblioteci populare.

În cea ce privește cultul pentru strămoși, ei au reușit, în anul 1930, pe data de 7 septembrie, să ridice, la Șimleu, un bust, marelui nostru înaintaș sălăjean, Simion Bărnuțiu, în fața liceului care-i poartă numele. Aceasta a fost cea mai mare realizare a societății studențești în primul ei deceniu de activitate.

În deceniul 4 considerăm că societatea a avut cele mai mari realizări, poate din întreaga sa activitate, în anul de excepție, 1933. În acel an societatea a reușit, după intervențiile, președintelui ei de onoare, Iuliu Maniu la ministrul instrucțiunii publice, Dimitrie Gusti, să primească 135 de biblioteci, fiecare conștând din 80 de volume de cărți, 40 de tablouri intuitive și 10 hărți. Acestea au fost distribuite în 135 de sate sălăjene, în cadrul a 10 turnee de propagandă, într-un timp foarte

scurt, respectiv în vara anului 1933. Tot în acel an s-a reușit ridicarea unei Case naționale la Bădăcin a cărui act fundațional a fost sfințit pe data de 10 septembrie 1933 și, tot aici, au organizat un Congres studențesc național, pe data de 1 decembrie 1933.

Nu în ultimul rând petrecerile care le organizau în fiecare vară în satele sălăjene au contribuit, pe lângă strângerea de fonduri, la realizarea unei coeziuni sociale, între studenții sălăjeni, intelectualitatea și țărâtimea satelor.

Organizarea de șezători culturale și înființarea de biblioteci populare

Pentru a se afla cât mai mult în mijlocul oamenilor de la sate, care aveau foarte multă nevoie de lumina științei, studenții sălăjeni grupați în cadrul societății culturale "Sălăjana" au declanșat o vastă activitate de înființare de biblioteci populare. Pentru aceasta studenții aveau nevoie de cărți, pe care le procurau, fie din donațiile făcute de către unii intelectuali sălăjeni și de către membrii societății, fie prin Despărțământul central al Astrei de la Sibiu. De asemenea, au apelat la bunăvoința Ministerului Instrucțiunii Publice.

Ei se adresează Astrei cu rugămintea de a pune la dispoziție, gratuit, cât mai multe cărți "cu conținut moral, național (cultural) literar și economic, pe cari în numele Astrei să le împrăștiem printre plugari, înființând mai multe biblioteci sătești".

La început studenții nu dispuneau de fonduri decât din cotizația membrilor și astfel procurarea de cărți a fost destul de grea.

Deoarece, societatea a reușit să-și mărească fondurile a început să-și pună în aplicare unul din cele mai importante puncte ale programului său de activitate și anume: înființarea și înzestrarea bibliotecilor populare din județul Sălaj.

Înființarea bibliotecilor nu însemna doar un simplu inventar de predare-priemire, ci un prilej nimerit pentru a face educație culturală, economică, sanitară și, în primul rând, patriotică.

Prima acțiune, în acest sens, a fost cea de la Crasna, unde s-au donat 15 volume de cărți literare pentru înzestrarea bibliotecii populare existente în această localitate⁷.

De sărbătoarea sfinților Petru și Pavel, în anul 1924, membrii societății studențești s-au deplasat în "comuna fruntașă românească" Bobota. Aici s-au pus bazele unei biblioteci populare, prin donația de 130 de cărți pe care a făcut-o societatea culturală Sălăgeana. Tot la Bobota, sub conducerea preotului local, Valentin Coposu, și cu participarea cadrelor didactice, reprezentanții societății studențești au ținut conferințe populare, în fața unui public numeros.

Prin această acțiune, societatea culturală a arătat, încă o dată, "dragostea deosebită ce păstrează Societatea față de țărânul român, pentru a cărui luminare și deșteptare munceste neconștient prin diferite mijloace, ce-i stau la dispoziție și după cum îi permit împrejurările".

Tot în anul 1924, studenții au înființat biblioteca populară din Buciumi. Acest eveniment a avut loc cu ocazia petrecerii de vară a societății studențești, care s-a ținut la Buciumi, pe data de 28 august, zi care atunci corespundea cu sărbătoarea de Sfânta Maria. La data respectivă s-a sfințit biserica greco-catolică din localitate.

După ce s-a oficiat serviciul divin, care a început la orele 8, s-a sfințit apoi biserica, iar de la orele 2 societatea studențească a organizat un matineu artistic, care s-a ținut în curtea școlii.

La acest matineu au participat un număr mare de oaspeți: preoți, protopopi, învățători și reprezentanți ai administrației și armatei.

Iuliu Maniu - președintele de onoare a Societății culturale "Sălăjana"

Pentru început a avut loc predarea bibliotecii populare, conștând din 100 de volume de "cărțile bune și de folos, alese anume pentru popor".

Cele 100 de volume au fost predate de către Mihail Gurzău preotului Cornel Ojil⁸. După introducerea noului regulament de către senatul universitar societatea studențească a adoptat noi statute și și-a schimbat denumirea în "Societatea culturală Sălăgeana". De la vechea societate s-au primit 146 de volume de cărți. În anul 1924 au mai cumpărat sau au primit din donații 185. Deci, în total aveau 331 de volume. Din acestea au donat 130 de volume la Bobota și 100 la Buciumi¹⁰.

Cu toate greutățile datorate lipsei de fonduri și prea puținul ecou de care s-a bucurat această inițiativă laudabilă a studenților sălăjeni la forurile centrale ei au reușit, în primul deceniu de activitate, să ridice 14 astfel de biblioteci. Printre acestea mai amintim aici, pe lângă cele de mai sus, pe cele din Bocșa, Săcășeni și Someș-Odorhei¹¹.

Un nou reviriment în îndeplinirea acestui obiectiv se observă după anul 1930. Astfel, în anul de gestiune 1931-1932 s-a reușit înființarea încă 4 biblioteci populare¹².

1933-an de activitate excepțională

Un an de excepție în această privință a fost, fără îndoială, anul 1933. La dorința președintelui lor de onoare, Iuliu Maniu, tinerii studenți au cutreierat satele sălăjene, "împărșind lumina binefăcătoare". Prin intervenția lui Maniu la ministrul instrucțiunii, Dimitrie Gusti, societății culturale i s-au aprobat 250 de biblioteci pentru popor. În anul 1933 s-au primit 135 de biblioteci, care au fost distribuite, în tot atâtea comune, în cadrul a 10 turnee de propagandă culturală în satele sălăjene. În cadrul fiecărui turneu se organiza și un program cu puncte care interesau viața culturală a țăranilor. S-au scos în evidență calitățile și s-au descris defectele care trebuiau să dispară din viața țăranilor. În cadrul acestor programe s-au desfășurat și momente artistice, recitări de poezii, doine, interpretări instrumentale etc.

Scopul acestor turnee de propagandă culturală a fost "nu numai împăștierea luminei care conștă în carte, ci cunoașterea tuturor colțurilor din încântătorul nostru ținut și mai ales înțelegere pe deplin a sufletului săteanului nostru".

Studenții sălăjeni spuneau că "a sosit timpul, să coborîm la sate, în mijlocul poporului, ca să șfășiem și să înlăturăm odată, vâlul ignoranței și curentelor anarhice, ce acoperă lumea satelor cari închid în smeritele lor căsuțe, cheia de boltă, a echilibrului nostru sufletească de azi și mâine". În aceste turnee spuneau că vor merge "flămânzi și goi,

dar cu sufletul plin de căldură" și le vor vorbi țăranilor "despre icoana sfântă a Patriei de azi (...) la care trebuie să ne închinăm cu smerenie"¹⁴.

Era publicat și programul de vară al societății cu localitățile, zilele și orele când urma să sosească membrii societății pentru a distribui bibliotecile populare. Preoții, învățătorii și notarii din respectivele comune erau rugați să-și de-a concursul la buna desfășurare a acestor importante manifestări.

În anul 1933 se împlineau 125 de ani de la nașterea lui Simion Bărnuțiu și de aceea s-a hotărât ca primul turneu cultural de distribuire a bibliotecilor să înceapă pe data de 6 august, la Bocșa¹⁵.

În acțiunea lor de culturalizare a populației satelor studenții sălăjeni au fost însoțiți de către următoarele oficialități județene: Gheorghe Pop, prefectul județului Sălaj; Dumitru Mărgineanu, revizorul școlar al județului; Leontin Ghergariu, președintele Astrei sălăjene și de către protopopul Aurel Ghilea, senator P.N.Ț. de Sălaj.

După inaugurarea bibliotecilor care a avut loc la Bocșa a urmat, conform programului stabilit, un turneu în comunele de la poalele Meseșului și de pe Valea Agrijului, unde au fost distribuite alte 20 de biblioteci.

Pe data de 10 august, la orele 9, a început **șezătoarea culturală de la Buciumi**, unde au participat și localitățile înconjurătoare, Bogdana, Răstolț, Răstolț-Deșert, Agrij, Bozna, Bodia și Sângeorgiul de Meseș. Ea a fost prezidată de către prefectul județului, Gheorghe Pop. Deși munca câmpului era în toi, țăranii "au lăsat secerile și coasele și setoși de cultură au alergat la școală, unde se ținea șezătoarea".

După ce elevii școlii primare au intonat Imnul Regal, împreună cu toată asistența, prefectul județului a deschis șezătoarea mulțumind, în cuvântarea sa, societății culturale studențești pentru opera lor culturală pe care o desfășurau în mijlocul poporului sălăjean. A luat cuvântul, apoi, președintele societății culturale, Ionel Ciobanu, care descrie situația culturală precară a satelor și subliniază importanța pe care o are cartea și bibliotecile populare, îndemnându-i pe țăranii să citească aceste cărți.

Urmează un program artistic susținut de către elevii școlii primare din Buciumi, în cadrul căruia se intonează cântece naționale și se recită diferite poezii.

Au mai luat cuvântul, senatorul, Aurel Ghilea, Leontin Ghergariu, Dumitru Mărgineanu și studenții Alexandru Aluașiu și Felician Fathi, secretarul general a societății culturale, care vorbesc despre rolul culturii în viața noastră națională.

Din partea gazdelor a luat cuvântul protopopul Cornel Oșel și învățătorul G. Moldovanu, care mulțumesc, în numele locuitorilor, studenților sălăjeni pentru nobila lor operă culturală.

La finalul acestei șezători culturale, "la care țăranii s-au împărtășit de adevărata lumină a culturii, într-o atmosferă cu adevărat națională", s-au distribuit bibliotecile comunelor stabilite în program¹⁶.

În aceeași zi, după-amiaza, la orele 6, s-a ținut o altă șezătoare culturală, în localitatea Unguraș (azi Românași), la care au participat și locuitorii din satele Trezna, Păușa, Vașcapău, Ciumărna, Chichișa, Jac, Brusturi, Romita și Gălpăia.

Șezătoarea a fost deschisă de către președintele societății studențești, Ionel Ciobanu, care arată intențiile studenților de a spijini ridicarea culturală a țăranilor prin donarea acestor biblioteci. Despre importanța bibliotecilor și rolul Astrei în opera de culturalizare a maselor a vorbit Leontin Ghergariu, iar Dumitru Mărgineanu despre rolul învățătorimii în ridicarea culturală a țăranilor. Studenții Felician Fathi și Alexandru Aluașiu vorbesc despre iubirea de patrie și despre importanța cărții.

În numele clerului a luat cuvântul protopopul Ioil Ghiuruțan, care mulțumește

Asistența intelectualilor sălăjeni la înființarea bibliotecilor populare

studențimii sălăjene pentru faptul că în plină vacanță de vară ei nu cunosc odihna, ci iau parte la această mare operă de culturalizare a satelor, împășiind "lumina pe cari ei au primit-o la școalele noastre mari". În numele învățătorilor locali au luat cuvântul Lazăr Cosma și Olar, care au adresat elogiul studenților, promițând că îi vor face pe țăranii să înțeleagă necesitatea actului de cultură, "care ridică pe om la un nivel mai înalt de viață". După aceste cuvântări a urmat distribuirea bibliotecilor pentru localitățile

Ionel Ciobanu,
președ. Soc. Cult. "Sălăjana".

care erau prezente. Și la această șezătoare culturală "mulțumirea sufletească a studențimii a fost perfectă, când a văzut poporul în străie de sârbătoare, sorbind cuvintele frumoase ce li s-au spus, iar pe fețele lor se citea voința de a se educa pentru a înțelege rostul lor în viață, instruindu-se într-o parte spre o muncă mai productivă și rațională și în același timp cultivându-și sufletul"¹⁷.

Pe data de 13 august se desfășoară, la Surduc, a treia șezătoare culturală. Ea a început dimineața, la orele 9. În localul școlii primare din această comună s-au distribuit biblioteci populare următoarelor localități: Surduc, Băbeni, Ciocmani, Cristolțul-Mare și Tihău.

Șezătoarea culturală a fost prezidată de către protopopul Ambroziu Plăianu, care adresează mulțumiri societății studențești

pentru opera lor de culturalizare a maselor, afirmând, printre altele, și pe înțelesul tuturor, faptul că "omul precum are nevoie de unelte pentru munca sa de toate zilele, așa are nevoie de cărți pentru cunoașterea vieții". Despre importanța semnificativă a culturii a vorbit, apoi, președintele societății studențești, subliniind faptul că studenții au venit "cu sufletul deschis în mijlocul Dvs, pentru ca să vă împărtășim cultura, pe care noi am primit-o la școala românească". El îi roagă pe cei prezenți să citească aceste cărți, "cari le vor descoperi adevărata înțelepciune a vieții".

Revizorul școlar al județului, Dumitru Mărgineanu a vorbit despre datoria tinerei generații de a-și pune în valoare toate energiile și puterea sa de muncă, fiindcă aceasta o fac spre binele generațiilor viitoare. El îndeamnă poporul la școală și îi roagă să-i sprijine pe învățători. Au mai luat cuvântul, Leontin Ghergariu, președintele Astrei sălăjene, care a vorbit despre importanța cărții și studentul Alexandru Aluașiu, care a vorbit despre rolul culturii în viața noastră națională.

În după-amiaza acelei zile, începând cu orele 3, s-a desfășurat o altă șezătoare în localitatea Chechiș, conform programului de vară stabilit de către studenți. Cu această ocazie s-au distribuit biblioteci populare următoarelor comune: Chechiș, Gălgău, Bălan, Chendrea și Racăș.

Sala școlii primare s-a dovedit a fi neîncăpătoare din cauza numărului foarte mare de participanți și de aceea șezătoarea s-a ținut în curtea școlii. Ea a fost prezidată de către protopopul Demetriu Mureșanu, care "în cuvinte bine simțite" mulțumește studenților pentru faptul că "împrăștie lumina" și printre țăranii de pe Valea Almașului. Dovedindu-se a fi un bun vizionar el afirmă, printre altele, faptul că, "cu cât un popor este mai înaintat în cultură, cu atât respectul său în fața altor popoare este mai mare și cu atât este mai respectat". În cuvântul său, președintele societății culturale studențești, Ionel Ciobanu, reafirmă faptul că studențimea a hotărât să înceapă această operă de culturalizare, tocmai datorită faptului că era conștientă de situația dificilă în care se găseau țăranii și din punct de vedere cultural. Au mai luat cuvântul, Dumitru Mărgineanu, care vorbește despre rolul învățătorimii în opera de culturalizare, Leontin Ghergariu și studentul Alexandru Aluașiu, care afirmă, printre altele, faptul că cel mai puternic sentiment este iubirea față de patrie, "pentru care am murit de alungul

veacurilor acei, cari ne-au lăsat patrimoniul sfânt al patriei unite"¹⁸.

După acest adevărat tur de forță în satele de la poalele Meseșului și de pe Văile Agrijului și Almașului, următoarea șezătoare culturală s-a ținut în capitala județului, **la Zalău, pe data de 19 august.**

În localul școlii primare din localitate au fost distribuite biblioteci comunelor apropiate de Zalău și anume: Fetindia, Agrij, Dobrin, Crișeni și una, bineînțeles, Zalăului.

La acest eveniment au participat un număr mare de învățători din oraș și din jur, precum și intelectuali din Zalău. A fost mai mult o ședință între participanți, neavând amploarea celor organizate la sate. Ea a fost deschisă de către revizorul școlar, Dumitru Mărgineanu, care, în discursul său, își exprimă admirația față de Societatea culturală "Sălăjana", apreciind eforturile depuse de către membrii acesteia de a merge în toate satele "să împrăștie lumina binefăcătoare a culturii". Se adresează, apoi, învățătorilor pe care îi roagă să fie constanți în desăvârșirea opereii culturale.

Președintele societății studențești, Ionel Ciobanu, mulțumește revizorului școlar pentru buna colaborare și concursul pe care acesta îl dă societății culturale în desfășurarea propagandei culturale în satele sălăjene.

A doua zi, pe data de 20 august, despărțământul Băsești al Astrei, la inițiativa venerabilei doamne, Elena Pop m. Hossu-Longin, a ținut o șezătoare culturală în comuna Benesat. La acest eveniment au participat și studenții sălăjeni și au împărțit 3 biblioteci populare comunelor Benesat, Aluniș și Arduzel. După ce s-a desfășurat programul Astrei a urmat programul Societății culturale "Sălăjana" în cadrul căruia au luat cuvântul președintele Ionel Ciobanu, Felician Fathi, secretar general și Alexandru Aluașiu, membru în comitetul de conducere.

Un punct important al acestor discuții a fost propunerea lui Victor Cherecheș cu privire la înființarea de cooperative, el dând țăranilor sfaturi în acest sens. Tot acum, protopopul Laurențiu Bran aduce la cunoștința participanților faptul că Elena Hossu-Longin a donat o bibliotecă populară comunei Horoat.

În după-amiaza aceleiași zile, s-a ținut o șezătoare culturală și la Jibou. Aceasta a început la orele 4 și la ea a luat parte un public numeros, printre care s-au numărat și elevii școlii primare din localitate. Șezătoarea a fost

prezidată de către protopopul Laurențiu Sima, care, în cuvântul său, a mulțumit studenților pentru că au venit în mijlocul poporului ca să "împrăștie lumina culturii". Președintele studenților sălăjeni a dat unele date privind administrarea bibliotecilor populare. Au mai luat cuvântul Alexandru Aluașiu, care a vorbit despre importanța cărții și directorul Dumitru Ilea, în numele corpului didactic. Acesta mulțumește studențimei sălăjene, "care auzind glasul vremii" era alături de învățătorime în opera de culturalizare. În cadrul programului șezătoarei, elevii școlii primare au executat câteva dansuri au cântat și au recitat poezii. De asemenea, s-au împărțit biblioteci următoarelor comune: Jibou, Bulgari, Inău, Someș-Gurulău, Cheud, Vădulele, Traniș și Rona¹⁹.

Cu această șezătoare se încheia un nou traseu și anume cel de pe Valea Someșului. Ultima parte a acestor turnee urma să se efectueze în plasa Tășnad.

Acest turneu începe pe data de 25 august cu șezătoarea culturală din orașul Tășnad. Aceasta are loc în sala cinematografului din localitate, care se dovedește a fi neîncăpătoare, începând cu orele 4, după-amiaza. Elevii școlii primare, împreună cu întreaga asistență întonează Imnul Regal. Ședința este deschisă de către protopopul Victor Cupcea. Acesta mulțumește studenților pentru atenția pe care ei o dau românilor din părțile Tășnadului. În numele cetățenilor din Tășnad, dr. Sever Oros aduce și el mulțumiri studenților pentru inițiativa lor. A luat, apoi cuvântul, președintele societății culturale studențești, Ionel Ciobanu, care subliniază faptul că studențimea sălăjeană, încă de la înființarea societății, "și-a propus ca o jurământ sfânt, de-a nu rămâne ca o umbră care se pierde odată cu apusul soarelui, ci de-a proceda la culturalizarea masei populare", înțelegând astfel mersul vremii și nevoile țărânului român. Revizorul școlar Dumitru Mărgineanu, prezent și el la acest eveniment a rostit un impresionant discurs. Pentru început el face o mărturie de simpatie față de tinerii studenți, care au plecat din lumea satului românesc "cu merindea sufletescă ce i-au dat-o părinții și dascălii lor în școala liberă românească". El consideră că "toate elementele de viciitate ale poporului se găsesc la sate" și că acțiunea studenților trebuie să aibă răsunet în lumea satului. Face un apel la învățători pentru a administra cât mai bine aceste biblioteci. Amintește și faptul că ministrul Dimitrie Găști a pus pe primul loc în programul său acțiunea de culturalizare a satelor. După acest discurs el donează pentru fiecare comună câte două exemplare ale cărții sale, intitulată: *O pagină din evoluția culturală dela granița de Nord-Vest a țării*.

În numele Astei sălăjene a luat cuvântul Leontin Ghergariu, care numește această zi, *Ziua Cărții*. El vorbește celor prezenți despre importanța societăților de cultură în ridicarea culturală a românilor și despre cea a cărții. Despre carte el spune că aceasta "este o picătură din sufletul omului, iar mîntea, o scînteie din Dumnezeu. Neamurile cari au iubit cartea au înaintat și sunt într-o plină vigoare sufletescă. El nu înțelege de ce exista la vremea respectivă un profund egoism și face o paralelă cu vremurile dinainte de 1918: "În trecut, aveam un ideal: unitatea noastră națională. Această unitate s-a realizat. Acum, însă am început să ne asigurăm numai binele nostru fără să considerăm la alții. Toate organizațiile și-au făcut bisericiuțele lor, predominând egoismul. El aduce mulțumiri societății studențești, care "alături de sora mai mare Astra caută ridicarea nivelului cultural al țărânului nostru". A mai luat cuvântul studentul Felician Fathi, după care s-a trecut la distribuția bibliotecilor populare la următoarele comune: Tășnad, Orbău, Cehal, Cehăluț, Blaja, Cean, Păgaia, Boianul-Mare, Pătlă, Pătlăușa, Santău, Silvaș, Săuca, Sărvăzel, Pir, Chereușă,

Căuș, Sudurău, Hotoan, Mecentiu și Girolt²⁰.

Pe data de 29 august are loc ultima mare șezătoare culturală la Săcășeni. Aceasta era o comună majoritar ungurească. A fost o mare manifestare culturală a populației românești din această zonă. La acest eveniment important au participat peste 3000 de țărani din comunele din jur, care au venit cu prapori ca la procesiuni și cu steaguri tricolore. Și din partea autorităților sălăjene s-a înregistrat o prezență deosebită. Au participat prefectul județului, Gheorghe Pop, subprefectul Cornel Sima, senatorul Vasile Oros și Sever Oros. De asemenea, protopopii Paul Nodiș și Ioan Trușău din Acâș, Teodor Vaida din Sărvău, I. Iuhă din Satul Mic, I. Muth din Chegea și toți notarii și învățătorii din cele 17 comune chemate.

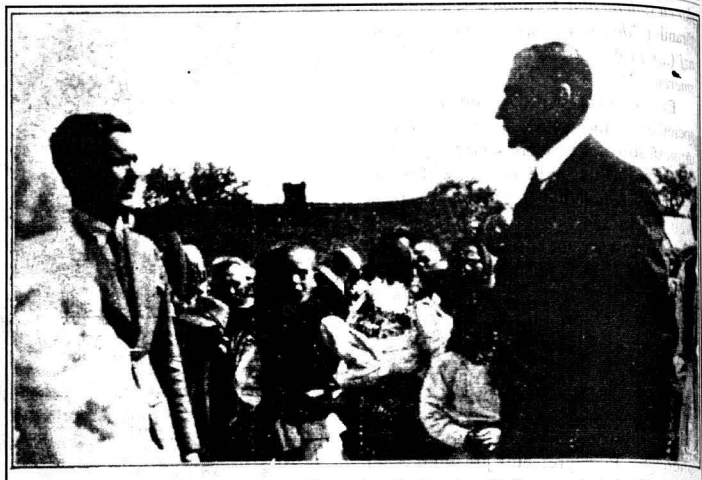
La orele 11 țărânii din comunele din jur, împreună cu învățătorii și preoții îl primesc pe prefectul Gheorghe Pop, în fața unei porți de triumf, pe care scria cu litere de flori: "Bine ați venit!". Este întâmpinat de către președintele societății culturale studențești, Ionel Ciobanu, care-i urează bun venit. O fetiță de la școala primară îi oferă un frumos buchet de flori. Adânc emoționat de această primire el le mulțumește tuturor. De la intrarea în comună, toți cei adunați s-au înconșonat pe 4 rânduri, în frunte cu elevii școlilor primare din Săcășeni, Sărvău și Chegea și s-au deplasat până la locuința țărânului Ioan Pop, unde s-a desfășurat această manifestare cultural-națională.

Președintele societății studențești, Ionel Ciobanu, a deschis șezătoarea și a mulțumit tuturor participanților care luau parte la acest eveniment. Dr. Sever Oros aduce elogiul studenților, care au înțeles "glasul vremii" și au coborât în mijlocul poporului din această zonă, "să ridice vâltul neștiinței, aducând cu ei lumina binefăcătoare".

A luat cuvântul studenta în medicină, Viruca Mărgineanu, care a susținut o conferință medicală având ca temă igiena copilului și bolile la care este predispus. De asemenea, ea face și câteva observații legate de natalitatea și mortalitatea infantilă, dând o serie de sfaturi mamelor despre modul cum trebuie să-și îngrijească copiii.

În continuarea acestor manifestări au luat cuvântul Leontin Ghergariu, Dumitru Mărgineanu și studentul Alexandru Aluașiu. Acesta din urmă a rostit un discurs impresionant despre sentimentul național și impresiile sale despre aceste turnee de propagandă culturală. Iată ce spune el despre acestea: "Am mers în mijlocul poporului cu un vis frumos, voind să vedem o țară mândră și bogată făurită de idealismul nostru tineresc, și am putut să găsim că din capitolul cultural de care dispune poporul nostru, trebuie să se dezvolte o cultură, care va fi flăcără de-alungul istoriei viitoare, la Răsăritul Europei". A mai vorbit Dr. Vasile Condor, prefectul județului, Gheorghe Pop și gazda acestor manifestări, agricultorul Ioan Pop. În numele învățătorilor au luat cuvântul Iosif Varhianovschi din Satul Mic și Vasile Radu din Săcășeni, care au vorbit despre lipsa culturii în rândurile țărănilor. La sfârșitul acestui program au fost distribuite biblioteci populare următoarelor comune: Săcășeni, Cig, Unimăt, Chejea, Sărvău, Acâș, Teghea, Satu Mic, Eriu-Sâncraiu, Supurul de Jos, Bobota, Dersida, Supurul de sus, Giorocuta, Hurezul Mare și Racova. Începând cu orele 1,30, în sala școlii primare din localitate a avut loc un banchet la care au luat parte 64 de persoane. S-au rostit numeroase toasturi, banchetul încheindu-se la orele 6, după-amiază²¹.

O altă șezătoare culturală importantă are loc, la Băsești, pe data de 24 septembrie 1933. Această șezătoare a fost patronată de către venerabila doamnă Elena Hossu-Longin. Ea este deschisă la orele

Primirea Președintelui de onoare Dr. Iuliu Maniu, de către președintele Societății

11,30 de către Alexandru Pop, elev în clasa a VII-a primară din Băsești. El spune că a învățat la școală că cele mai înalte școli din țară sunt universitățile. De asemenea, că îi auzea deseori pe părinții săi citind în gazete despre apostolatul cultural-național pe care îl îndeplineau studenții. Protopopul Alexandru Achim a ținut să mulțumească și el studenților pentru faptul că "au găsit de bine să împrăștie lumina binefăcătoare a culturii"²².

În continuare a urmat la cuvânt Elena Hossu-Longin care se adresează, în primul rând, poporului adunat cu următoarele cuvinte: "Ministrul Gusti, preocupat de bunurile noastre, a lăsat ca aceste cărți cuprinzând sfaturi bune, să fie împrăștiate sâtenilor. Miniștri au aflat niște apostoli, cari au abis de odihna vacanței de vară și acești distinși tineri să ducă în fiecare sat bunătate și lumină. Vremurile sunt foarte grele și credem că aceste jefre ale acestor distinși universitari, vor fi bine primite în sufletele D-Voastră". Se adresează, apoi, copiilor, cărora le spune, printre altele, că "a trecut vremea când se putea trăi și fără carte. Azi nu se mai poate. Dacă nu vom iubi cartea, suntem sortiți pieririi. Mă voi îngriji să știți nominal pe acești apostoli ai neamului, pe cari voi trebuie să-i închideți în sufletele voastre. Ei vor fi mulțumiți atunci, când vă veți ști folosi de aceste cărți". În încheiere, ea aduce vii mulțumiri studenților "pentru că într-adevăr pășesc pe urma marilor bărbați ai Sălajului".

Au luat apoi, cuvântul reprezentanții studenților. Președintele societății studențești arată "chemarea studențimei române, de-a se îngriji de comoara sufletescă a poporului". Felician Fathi a vorbit despre importanța cărții și arată necesitatea ridicării culturale poporului prin învățătură. Al. Aluașiu vorbește despre rolul tineretului în viața unui popor, după care se adresează poporului adunat cu următoarele cuvinte: "Pe aceste plaiuri, unde a văzut lumina zilei titanul luptător naționalist și memorandist Gheorghe Pop de Băsești, care în testamentul său cu limbă de moarte a lăsat ca poporul român să se ridice deasupra tuturor celorlalte popoare, noi studenții Universității din Cluj, avem marea fericire a îndeplini un punct din marele testament, contribuind la ridicarea culturală a poporului, care va fi mîna singura armă de luptă, în viața oricărui popor. Dvoastră frați Români, cari v-ați născut pe plaiurile de unde rădăsea odinioară soarele românesc, aveți datoria să duceți a îndeplinire întreg testamentul național al marelui Gheorghe Pop, să vă pregătiți o astfel de viață culturală, care să fie pildă vie pentru toți. Datori suntem să urmărim înaintașii noștri, cari au fost conduși de un ideal și au aprins o flăcăr, pe care nu trebuie să o lăsam să se stingă". A urmat la cuvânt directorul școlii din Băsești, Petre Rob, după care au fost

distribuite biblioteci următoarelor comune: Băsești, Băbă, Bicaz, Oarța de Jos, Ciuta, Tămășești, Băița, Sălăgig, Orțița și Săliște. După acest program, întreaga asistență, în frunte cu studenții sălăjeni s-au deplasat la mormântul marelui nostru înaintaș, Gheorghe Pop de Băsești, unde mai rostește un scurt discurs președintele societății, Ionel Ciobanu, după care toți studenții au sărutat crucea de pe mormânt.

De la mormânt, studenții au mers la castelul Elenei Pop și al soțului său, Francisc Hossu Longin, care-i roagă "să fie constanți în opera culturală și națională pe care au început-o". Plecând de la casa acestor adevărați mecenai ai culturii românești, a căror ochi "au fost udați în lacrimi", studenții concluzionează următoarele: "Am mers la Ei ca să căutăm leac sufletului nostru, și am găsit pe adevărații mucenici, cari ară ogoral neamului, dându-ne nouă sămânța rodnică și o sămânță în inima poporului nostru"²³.

Cu această șezătoare culturală se încheia vasta propagandă culturală pe care societatea culturală a studenților sălăjeni a desfășurat-o în anul 1933. Este de remarcat faptul că deși țara se găsea, încă, în plină recesiune economică, iar cultura era neglijată de către mulți, s-a reușit desfășurarea acestor turnee de propagandă și înființarea a nu mai puțin de 135 de biblioteci populare.

În anii care au urmat studenții sălăjeni au reușit să mai înființeze și alte biblioteci. Conferințarii societății au ctreierat satele sălăjene, iar în preajma anului 1940, alături de toți românii sălăjeni, au luptat împotriva revizionismului maghiar, manifestându-și patriotismul lor sincer, fiind astfel la înălțimea programului național pe care ei și l-au formulat încă de la înființare.

Note:

- ¹ *Gazeta de Duminecă*, 1924, nr.16-17
- ² Ibidem, 1934, nr. 1-2, p. 11
- ³ Ibidem, 1924, nr. 16-17
- ⁴ Ibidem, 1934, nr. 1-2, p. 11
- ⁵ Ibidem
- ⁶ D.J.A.N.S.J., *fond Societatea culturală "Sălăjeana"*, actual 41 din 10 februarie 1931, apud V. Dărăban (vezi nota 11)
- ⁷ *Gazeta de Duminecă*, 1924, nr. 20-21
- ⁸ Ibidem, 1924, nr. 1-2
- ⁹ Ibidem, 1924, nr. 37
- ¹⁰ Ibidem, 1925, nr. 1-2
- ¹¹ Valentin Dărăban, *Contribuții la istoria societății culturale "Sălăjeana"*, în *Acțiunea studenților sălăjeni din centrul universitar Cluj*, în *Acta Musei Porolissensis*, nr. VIII, Zalău, 1984, p. 688
- ¹² *Gazeta de Duminecă*, 1934 nr. 1-2, p. 9
- ¹³ Ibidem, p. 10
- ¹⁴ Ibidem, 1933, nr. 26-27-28, p. 3
- ¹⁵ Vezi mai pe larg despre manifestările culturale de la Bocșa, în Marin Pop, *Simion Bărnuțiu comemorat de către sălăjeni în prima jumătate a secolului XX*, publicat în revista *Caiete Silvine*, nr. 18/2006
- ¹⁶ *Gazeta de Duminecă*, 1933, nr. 29-30-31, p. 8
- ¹⁷ Ibidem
- ¹⁸ Ibidem, p. 9
- ¹⁹ Ibidem
- ²⁰ Ibidem, p. 10
- ²¹ Ibidem, p. 10-11
- ²² *Gazeta de Duminecă*, 1933, nr. 32-33, p. 9
- ²³ Ibidem, p. 10

Marin POP

NOAPTEA DE SÂNZIENE - într-o altă viziune

Ultimul roman al lui Mircea Eliade, *Noaptea de Sânziene*, l-am putea considera romanul-sinteză, ce le însumează pe cele apărute antum, prefigurând în același timp viitoarea proză scurtă.

Autorul se lansează într-o minuțioasă radiografie a istoriei contemporane lui, o perioadă acidă, controversată a "obsesantului deceniu" când nevoia de mit devine tot mai acută. Istorie, mit, dragoste, destin, timp, moarte, iată câteva teme în jurul cărora se țese romanul eliadesc. Desfășurându-se pe parcursul a doisprezece ani, mai exact între 1936 și 1948, romanul surprinde în pagini antologice atât teroarea rebeliunii legionare cât și vremile tulburi din perioada postbelică. Pe fundalul acestui decor agasant, personajele cărții sunt constrânse la o "întoarcere din Rai", la o ieșire din "Paradisul" iluziilor și al atemporalității pentru a se angrena în realitatea obiectivă prin a-și asuma istoria. Romanul debutează într-o noapte de solstițiu estival și se încheie la câțiva ani după al doilea război mondial fotografînd, pe parcursul desfășurării, evoluția mai multor destine. Alături de romanul radiografic înregistrăm în *Noaptea de Sânziene* și un roman de idei. Eroii discută și problematizează existența permanent, resortul discuțiilor fiind problema iubirii și a morții, a pieririi și a salvării universului, a participării la istoria obiectivă și a evadării din timp: "Să scapi de Timp. Să ieși din Timp. Privește bine în jurul d-tale: și se fac din toate părțile semne. Încrede-te în semne. Urmărește-le..." (*Noaptea de Sânziene*). Vom porni în analiza acestui roman de la două ipoteze și anume cea a *utopiei negative* luând ca punct de sprijin *Republica* lui Platon, romanul 1984 a lui George Orwell și *Minunata lume nouă* - A. Huxley, iar a doua ipoteză e aceea mult uzitată de critica de specialitate - mai precis reactualizarea nevoii de mit, "ruperea de nivelul ontologic" în proza eliadescă.

Vom încerca să lămurim pentru început noțiunea de utopie negativă, încercând de asemenea să justificăm cum se mulează acest model utopic pe unul din culorile romanului *Noaptea de Sânziene*. Modelul societății utopice a fost fixat în scris de Platon în *Republica*. El împărțea societatea în patru constituiții: Aristocrația, Oligorhia, Democrația și Tirania. Celor patru constituiții le corespund tot atâtea caractere. Utopia, ca gen literar, nu a dat opere spectaculoase deoarece e previzibilă, reductibilă la o schemă ce se repetă. Însă dacă modelul utopic este în întregime dezarticulat, transformându-se în opusul său, altfel spus dacă tărâmul paradisiac promis ia forme coșmarice avem în față o utopie negativă sau o distopie. Distopia vizează infernul absolut, politic, social, științific, însă principii speranței nu lipsește din distopie; lumea speră că maleficul va eșua. "Nimic nu durează în lumea asta; totul trece, totul se prefăce, totul moare ca să se nască din nou, în altă parte, cu alți oameni". Scriitorul utopic speră că scriind despre oroare, aceasta nu se va repeta în realitate. Trebuie precizat însă faptul că scriitorul are ca punct de plecare tot o realitate obiectivă la care el participă activ sau pasiv. Însă marea problemă apare în momentul în care această realitate convulsivă se pune în practică, primește validare în social. N. Berdiaev nota: "Primejdia începe o dată cu utopiile care se realizează pentru că fără excepție acestea destrucurează peisajul social și alienează persoana umană".

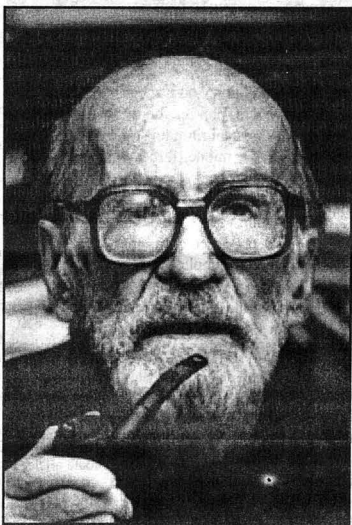
Fără a face din Mircea Eliade un scriitor utopic, putem afirma că acesta înfățișează în romanul său ororile istoriei și instaurarea sistemului totalitar, un infern fără scăpare, altfel spus încheierea tiraniei. Tirania constituie ultimul stadiu de boală a unei cetăți. Platon, în *Republica*, ne traduce acest stadiu printr-un exemplu din Herodot pe care-l vom reproduce și noi: "Periandros, tiranul Corintului, îl întrbase pe Thrasybulos cum să conducă în cea mai mare siguranță. Acesta, drept răspuns, se mulțumește să rețeze într-un lan de grâu spicele cele mai înalte". Așadar, tiranul va curăța cetatea de cei veteji, cu gânduri nobile, inteligenți, bogați. Cetatea tiranică va fi sclavă, plină de lipsuri, supuși disprețuiți, înroșiți, iar sufletul tiranic va fi nesățut, sărac, plin de spaima de-a lungul întregii vieți, pătruns de convulsii, răzbuindu-se datorită invalidității sale sufletești.

Ca în toată proza lui Mircea Eliade, oamenii

sunt, și în acest roman, aproape toți, intelectuali, spirite devorante de probleme, însetate de cunoaștere, doritori de dezvăluiri mistice, vânați de-a lungul întregii existențe pentru a fi anihilați.

Ștefan Viziru - personajul cheie al romanului - va fi arestat pentru că nu-și trădase un prieten, pe Ioachim Teodorescu, istoria pătrunde chiar și în camera lui secretă unde-l ascunde pe acesta din urmă, și va fi considerat legionar. Pentru a fi eliberat trebuie să semneze o declarație de desolidarizare de Mișcarea legionară careia susține că nu i-a aparținut niciodată: "Semnează declarația asta și ești liber (...). Asta nu pot semna, spuse el ferm. E o declarație de desolidarizare de Mișcare legionară. Nu mă pot desolidariza de ea dacă n-am fost niciodată legionar..."

Instaurarea unei tiranii aduce după sine repercusiuni dintre cele mai grave. Invalizi intelectual, osificați sufletește, oamenii ce susțin o asemenea societate tiranică se dezic de orice principii morale, încercând să anihileze personalitatea și gândirea individuală, să le vaporizeze. Asemănarea cu romanul utopic 1984 a lui G. Orwell este flagrantă, roman din ale cărui pagini vom cita în continuare: "Este singurul lucru pe care nici măcar ăia nu-l pot face. Te pot face să spui orice - orice - dar nu te pot face să și crezi ce spui. Nu-ți pot pătrunde-n suflet. Nu-ți puteam schimba sentimentele. Însă țelul întregii condiționări era să-i facă pe oameni

să-și îndrăgească destinul social implacabil.

Principiul căruia i se supunea întreaga comunitate din *Minunata lume nouă* a lui A. Huxley era Ford, considerat principul solidarității ce controla întreaga cetate: Winston din 1984 moare iubindu-l pe Fratele cel Mare; o altă ipoteză a lui Ford din cartea lui Huxley; Spiridon Vădastra va fi concediat de Protopescul pentru o scrisoare pe care Vădastra a trimis-o lui Ford cu scopul de a schimba lumea - Ford, principul american în mâinile căruia stă schimbarea lumii: "Eu nu înțeleg, șopti anevoios Spiridon, nu înțeleg cum v-a parvenit dumneavoastră plicul acesta..." "Ei! Bravo! Parcă noi ce păzim? De ce aveți servicii? (...) Eram dator să știu și eu cine-ți scrie din America și ce-ți spune... Noi ce păzim?" Spiridon văzând că semnătura nu-i aparține lui Ford, cu o ultimă speranță se entuziasmează, strigând: "Nu-i de la Ford! Nu semnează el! Aici scrie P.G. Wood, nu e Ford!..." "Asta mai voiai acum, să mai semneze și Ford!..." Parcă el are timp să citească toate proștiile care-i vin din lumea întreagă! (...) pe Ford nu-l interesează organizarea și conducerea opiniei publice mondiale..."

Cei considerați ca fiind o amenințare pentru cetate sunt înfățișați asemenea lui Spiridon, Birși și vânați asemenea lui Viziru.

Platon întrevodea două mecanisme de "răsturnare" a cursului descendent al istoriei:

1. < artificial > - constă în intervenția filosofilor;
2. < natural > - demiurgul distruge periodic cea mai mare parte din omenire, pentru a-i da posibilitatea să se refacă, să înceapă iarăși un ciclu involutiv;

Ambele mecanisme le întâlnim în romanul eliadesc: < artificial > prin intervențiile lui Birși, Anisie și a lui Ștefan Viziru - un personaj

controversat ce filosofează mereu pe marginea existenței, încercând să găsească soluții în ceea ce privește problema iubirii, morții și a ieșirii din timpul istoric (problema de care ne vom ocupa în partea a doua a lucrării); și < natural > prin înfățișarea flagelului ce cuprinde întreaga Europă. Pentru Platon, trecerea timpului istoric înseamnă regres, degenerare. Aceeași idee va fi exprimată și de Eliade în cartea sa: "Până la urmă toată lumea va intra în război, spusesese cu seninătate Anisie. De încercarea asta nu va scăpa nimeni. Lumea veche a intrat în descompunere. Și procesul de descompunere se accelerează cu cât trece timpul. Războiului ăsta îi va urma un altul și apoi altul, până ce nu va mai rămâne nimic din tot ce-a fost. Nici măcar ruinele! Doar, la urmă de tot, câțiva supraviețuitori. Ca să poată relua lucrurile de la început și să încerce să le facă mai bine..." Catastrofele și războaiele ce vor spulbera tot ce a clădit istoria de-a lungul timpului vor încheia ciclul în care ne aflăm integrați de câteva mii de ani și "va îngădui reparația celuialt tip de umanitate, care nu trăiește ca noi, în timpul istoric, ci numai în clipă, adică în eternitate..." Viziru speră și visează continuu la o posibilă ieșire din timpul istoric ce roade ca un cariu sufletul: "Și eu visez să scap într-o zi de timp, de istorie, spuse Ștefan."

Viața apare ca un labirint (motiv ce l-a obsedat pe Eliade) din a cărui culoare încearcă personajele să se elibereze. Spațial, universul literar al lui Eliade se găsește în București. Aici se află intelectualitatea "noului val" și aici se încearcă evadarea. Tatăl lui Vădastra, Gheorghe Vasile - învățător de profesie - este atât de pasionat de "Biblioteca pentru toți" încât, pentru a-și procura toate volumele acestei colecții, vinde la anticariat bibliotecă și tablourile unui cumnat, iar, când aude că sosesc rușii, transportă cărțile, cu nenumărate peripeții, la țară, într-o căruță închiriată; el încearcă o salvare spirituală, pe care o reușește.

Birși va fi și el o victimă a istoriei și a unui regim implacabil. Istoria îl zdrobește și pe el, fiind trădat de însuși prietenul său Mihai Duma. Încercând să meargă, după război, la Paris, Petre Birși va fi prins la Arad, murind în beciurile siguranței în urma unor flagelații, torturat pentru a spune un adevăr pe care nu-l deținea. Metodele de interogare sunt aceleași, reduse la o schemă ce se repetă continuu: "De obicei îl cheamau la interogatoriu pe la trei diminețe. Agentul se apleca deasupra lui și-l scutura de umăr..." Aceleași măsuri și în romanul lui Orwell: "Câte o mână brutală te smulgea deodată din somn, scuturându-ți umărul, o lumină îți orbea ochii, în jurul patului vedeai un cerc de fețe de piatră..." Amenințările cu moartea prin tortură, dar și promisiunile într-o salvare continuau toate cu scopul de a obține prețioasa mărturisire. Birși moare declamând *Miorița*, în acest fel alege personajul să intre în "netimp", în eternitate.

Autorul *Noptii de Sânziene* are meritul de a reda minuțios, asemenea lui Balzac, o realitate cutremurătoare ce prevestește instaurarea unei diktatorii. Prin Viziru, naratorul parcurge momentul istoric de groază al bombardării Londrei de către nemți. La București, își pierde soția și copilul, tot ca urmare a unui bombardament. Ajungând pe front, Birși comentează nepărtimitor: "S-a răzbuțat pe el Istoria" - cea căreia dorea cu ardoare să i se sustragă. Singurele sentimente care planează asupra personajelor sunt teama, furia, triumful și auto-flagelarea. Tirania, odată instaurată, va avea două țeluri: de a cuceri întreaga suprafață a planetei - din dorința de supremație; și de a suprima, pentru totdeauna, posibilitatea gândirii independente.

Ca orice intelectual, Viziru "are fobia Istoriei, are groază de eveniment". El ar vrea ca lucrurile să se împietrească, lumea să nu mai evolueze, să rămână așa cum s-a înregistrat în memoria lui încă din copilărie. Preocuparea lui obsesivă se învârtă în jurul aceleiași idei: cum ne putem elibera de "teroarea istoriei", cum putem transcende cotidianul, cum evadăm "din pântecul balenei" cu condiția de a ne menține în viață. Dacă salvarea o constituie moartea, existența umană își pierde orice sens: "Atunci ne-am afla aici, în viață, în istorie, din greșeală. Dacă numai moartea ne îngăduie să ieșim din Timp și din Istorie, nu ieșim, de fapt, nicăieri; regăsim doar neantul". Încercând mai tot timpul să nu se lase "confiscat și terorizat" de timpul profan, să trăiască "nu numai în Timp, ci și în Eternitate",

Noaptea de Sânziene

Însă fără a se sustrage complet istoriei, Ștefan Viziru reușește să-și amenajeze un iluzoriu "spațiu privilegiat", "loc paradisiac" prin închirierea unei camere de hotel, de care numai el știa, pe care o transformă imaginativ într-o "cameră extraistorică și atemporală". Această cameră *Sambo* reprezintă o hierofonie, o "rupere de nivelul ontologic", o modalitate de a trăi într-o irealitate virtuală. Această secretă cameră de hotel îi amintește personajului de o altă încăpere, în care, copil fiind, intra pe furiș. "Ca și în camera *Sambo*, în această cameră secretă toate funcțiile fiziologice sunt oarecum suspendate..." Am înțeles că există, aici pe pământ, lângă noi, la îndemâna noastră, și totuși invizibil celorlalți, inaccesibil celor neinițiați - există un spațiu privilegiat, un loc paradisiac, pe care, dacă ai avut norocul să-l cunoști, nu-l mai poți uita toată viața... Mai târziu, amintindu-mi de *Sambo*, am fost sigur că acolo mă aștepta Dumnezeu și mă lua în brațe îndată ce-i călcam pragul."

Viziru își creează o utopie, dar de data aceasta, una pozitivă. O lume iluzorie, sustrasă timpului și spațiului, o lume în care comunicarea cu divinitatea devine posibilă, un spațiu paradisiac, originar, însă fără o organizare socială definită. Cum i se va refuza intrarea în această cameră *Sambo* - sacră, așa i se va respinge și păstrarea camerei de hotel, prin intruziunea profanului, a istoriei.

După parcurgerea unui întreg traseu inițiat, în care Ștefan Viziru își clarifică sentimentele în ceea ce privește cele două mari iubiri (Ioana - reprezintă iubirea fizică; Ileana - iubirea spirituală), personajul eliadesc reușește să transceadă istoric, să reintre în "netimp" și în "nespațiu" atingând eternitatea. Reîntâlnind-o pe Ileana într-o pădure din apropierea Parisului, amintind de momentul întâlnirii din pădurea Băneasa în anul 1938 - într-o noapte de Sânziene, cei doi reiterează povestea cuplului Triston și Isolda. Ileana îndeplinește rolul de inger al Mortii, în noaptea de Sânziene. Mașina femeii, de care Viziru a fost obsedat înainte ca aceasta să existe devine pentru amândoi o luntre a lui Caron. Destinul lor se va uni în Eternitate având loc ultima treaptă a inițierii și anume inițierea în Moarte.

Încărcat și plin de semnificații, acest roman-sinteză a lui Eliade problematizează existența, reprezintă o continuă căutare a Pietrei Filosofale, e un laborator în care autorul amestecă substanțele ideatice pentru a găsi formula potrivită. Regăsim concentrate ideile filosofice despre timp, viață și moarte, cunoștințele sale din mitologie, dar și preocupările din domeniul fantasticului, preocupări ce se vor concretiza în nulevele sale și studiile teoretice: "Tu îți mai aduci aminte cine a spus că miracolele sunt irecognoscibile, în sensul că sunt camuflate printre întâmplările de toate zilele, că sunt împlinite, în aparență de către oameni care seamănă cu noi toți, oameni de rând?"

Romanul eliadesc devine din această perspectivă o interogație a existenței, cuprinzând între copertele stufoase dramele umanului și ale unei Europe centrale între 1938 și 1945 - încadrându-se dintr-o anumită perspectivă utopiei negative.

Imelda CHINTA

Artele și concepția lor tradițională*

Am insistat deseori asupra faptului că științele profane nu sunt decât produsul unei degenerescențe relativ recente, datorată neînțelegerii vechilor științe tradiționale, sau mai degrabă doar a unor dintre ele, celelalte fiind cunoscute de la început. Acest lucru e adevărat atât pentru științe cât și pentru arte, distincția între ele fiind de altfel mult mai puțin accentuată odinioară decât astăzi; cuvântul latin *artes* era uneori aplicat și științelor, iar în Evul Mediu, lista "artelor liberale" reunea discipline pe care modernii nu le-ar așeza în aceeași categorie. Ar fi suficientă doar această remarcă pentru a arăta că arta era atunci altceva decât ceea ce se înțelege astăzi sub acest nume, ea implicând o cunoaștere veritabilă de care nu putea fi despărțită; și această cunoaștere nu putea fi, evident, decât de ordinul științelor tradiționale.

Nu mai așa se poate înțelege că, în anumite organizații inițiatice din Evul Mediu de tipul "Fedeli d' Amore", cele șapte "arte liberale" erau puse în corespondență cu "cerurile", deci cu stările ce se identificau la rândul lor cu diferitele grade de inițiere. Pentru aceasta, trebuia ca arta, la fel ca și științele, să fie susceptibile de o transpoziție care să le dea o valoare ezoterică reală; o asemenea transpoziție este posibilă chiar în virtutea naturii cunoștințelor tradiționale, care, de orice ordin ar fi, sunt legate întotdeauna în mod esențial de principiile transcendente. Aceste cunoștințe căpătau prin această semnificație ce poate fi numită simbolică, deoarece este înțeleasă pe corespondența existentă între diferitele ordine ale realității: însă trebuie să se insiste asupra faptului că nu e vorba aici de ceva ce le-ar putea fi supra-adăugat în mod accidental, ci dimpotrivă, de ceea ce constituie esența profundă a oricărei cunoașteri normale și legitime, fiindcă atare încrențuri științelor și artelor, și rămânând astfel în măsura în care acestea nu suferă nici o deviație.

Nu trebuie de altfel să ne mire că arta pot fi considerate din acest punct de vedere, dacă remarcăm faptul că meseriile, în concepția lor tradițională, servesc ca bază unei inițieri, așa cum am mai arătat². În plus, trebuie să amintim în această privință ceea ce am spus atunci, anume că distincția între arte și meserii apare ca specific modernă, ea nefiind în definitiv decât o consecință a aceleiași degenerescențe ce a dat naștere punctului de vedere profan, acesta neexprimând propriu-zis decât negația spiritului tradițional. În fond, fie că e vorba de artă sau de meșteșug, avem totdeauna aici, într-un grad sau în altul, aplicația anumitor cunoștințe de ordin superior, legate din aproape în aproape de cunoașterea inițiată; de altfel, punerea în lucrare directă a cunoștințelor inițiatice a primit și numele de artă, cum se observă limpede în expresii ca "arta sacerdotală" și "arta regală", raportate la aplicațiile corespunzătoare "marilor mistere" și respectiv "micilor mistere".

Dacă luăm în considerare acum arta, dându-le accepțiunea mai restrânsă și mai comună de "arte frumoase", putem spune, după cele expuse înainte, că fiecare din ele trebuie să constituie un limbaj simbolic adaptat exprimării anumitor adevăruri prin mijlocirea unor forme, de ordin vizual, auditiv sau sonor, de unde împărțirea lor curentă în două grupuri, al "artelor plastice" și al "artelor fonetice". Am explicat în câteva studii anterioare că această distincție (valabilă și între cele două tipuri de rituri corespondente și fondate pe aceleași categorii de forme simbolice) se raportează la distincția ce există inițial între tradițiile popoarelor sedentare și ale celor nomade³. Fie că e vorba de artă de primul gen de arte sau de al doilea, se poate constata ușor, la modul general, că ele au într-o civilizație un caracter cu atât mai vădit simbolic cu cât această civilizație este mai riguros tradițională, pentru că, în acest caz, adevărata lor valoare constă mai puțin în ceea ce sunt în ele însele, cât în posibilitățile de expresie pe care le oferă dincolo de cele la care se limitează limbajul obișnuit. Pe scurt, producțiile lor sunt

destinate înainte de toate să servească de "suporturi" pentru meditație, de "puncte de sprijin" pentru o înțelegere cât mai profundă și mai cuprinzătoare cu putință, acestea fiind chiar rațiunea de a fi a oricăru simbolism⁴; și totuși aici, până în cele mai mici amănunte, trebuie să fie determinat de această considerație și subordonat acestui scop, fără nici un adăos inutil, lipsit de semnificație sau destinat să joace doar un rol "decorativ" sau "ornamental".

Se observă că o asemenea concepție este cât se poate de departe de toate teoriile moderne și profane, a "artei pentru artă", de exemplu (care presupune în fond că arta nu este ceea ce trebuie să fie decât atunci când nu semnifică nimic) sau a artei "moralizatoare" (care evident nu are o valoare mai mare sub raportul cunoașterii). Artă tradițională nu este cu siguranță un "joc", după expresia îndrăgită de unii psihologi, nici un mijloc de a oferi omului un gen de plăcere specială, calificată drept "superioară" fără să se știe de ce, pentru că, de vreme ce nu e vorba decât de plăcere, totul se reduce doar la preferințe individuale între care nu se poate stabili în mod logic vreo ierarhie; și ea nu este nici o vagă declamație sentimentală, pentru care limbajul obișnuit este desigur mai mult decât suficient, fără a fi nevoie să se recurgă la forme mai mult sau mai puțin misterioase sau enigmatice, și în orice caz mult prea complicate pentru ceea ce ar avea ele de exprimat. Iată încă o ocazie de a aminti în trecere (acestea fiind lucruri asupra cărora nu se insistă niciodată prea mult) perfectă nutilitate a interpretărilor "morale" date de unii oricărui simbolism, inclusiv celui propriu-zis inițiatice: dacă într-adevăr n-ar fi vorba decât despre asemenea banalități, nu vedem de ce și în ce fel s-ar fi intenționat vreo dată să fie "ascunse", din moment ce sunt enunțate fără probleme de filozofia profană, fiind de preferat în acest caz să se nege existența simbolismului și a inițierii.

Aceasta fiind spusă, ne putem întreba de care dintre științele tradiționale depind arta în modul cel mai direct, ceea ce nu exclude, bineînțeles, raporturile lor mai mult sau mai puțin constante cu celelalte, deoarece aici totul se sprijină și se leagă obligatoriu în unitatea fundamentală a doctrinei, pe care multiplicitatea aplicațiilor sale n-ar putea s-o distrugă și nici chiar s-o afecteze în vreun fel; concepția științelor strict "specializate" și separate unele de altele este categoric antitradițională, dovadă un defect de principiu, și este caracteristică spiritului "analitic" ce inspiră și regizează științele profane, pe când orice punct de vedere tradițional nu poate fi decât esențial "sintetic". Cu această rezervă, se poate spune că fondul tuturor artelor este în mod principal o aplicație a științei ritmului sub diferitele sale forme, știință care la rândul ei se leagă nemijlocit de cea a numărului; de altfel, trebuie să fie clar că, atunci când vorbim de știința numărului, nu e vorba nicicum de aritmetica profană așa cum o înțeleg modernii, ci de aceea ale cărei exemple cele mai cunoscute se găsesc în Kabbala și în pitagorism, și al cărei echivalent există de asemenea, sub expresii variate și cu dezvoltări mai mult sau mai puțin ample, în toate doctrinele tradiționale.

Ceea ce am spus poate să pară evident mai ales pentru arta fonetică, ale căror producții sunt constituite din ansamblul ritmurilor ce se desfășoară în timp; și poezia, cu caracterul său ritmic, trebuie să fi fost la origine modul de expresie rituală a "limbajului zeilor" sal al "limbii sacre" prin excelență, funcțiune pe care și-a păstrat-o întrucâtva până într-o epocă relativ apropiată de noi, când n-a fost încă inventată "literatura". Cât despre muzică, ar fi desigur inutil să se insiste în această privință, baza sa numerică fiind recunoscută chiar de moderni, deși în mod greșit datorită pierderii datelor tradiționale; în vechime, cum se vede foarte limpede în special în Extremul Orient, în muzică

nu puteau fi aduse modificări decât în concordanță cu anumite schimbări survenite în starea lumii conform perioadelor ciclice, deoarece ritmurile muzicale erau întinse legate deopotrivă de ordinul uman-social și de ordinul cosmic, exprimând într-un fel raporturile ce există între ele; de altfel, concepția pitagoreică a "armoniei sferelor" este în legătură cu același ordin de considerații.

Pentru arta plastică, ale căror producții se desfășoară prin extensie în spațiu, acest lucru poate să nu fie atât de evident, totuși nu este mai puțin riguros adevărat și în cazul lor; numai că, aici, ritmul este fixat în simultaneitate, ca să spunem așa, în loc să se deruleze în succesiune ca în cazul precedent. Se poate înțelege aceasta mai ales remarcând că, în acest grad secund, arta tipică și fundamentală este arhitectura, față de care celelalte, ca sculptura și pictura, nu sunt în fond, cel puțin în privința destinației lor originare, decât simple anexe; or, în arhitectură, ritmul se exprimă în mod direct prin proporțiile ce există între diferitele părți ale ansamblului, de asemenea prin formele geometrice, care nu sunt în definitiv, din punctul de vedere luat aici în considerare, decât traducerea spațială a numerelor și a raporturilor lor⁵. Evident, și în acest caz, geometria trebuie considerată într-un mod foarte diferit față de cea a matematicienilor profani, anterioritatea ei față de aceasta aducând de altfel cea mai completă dezmintire a celor ce vor să-i atribuie acestei științe o origine "empirică" și utilitară; pe de altă parte, avem aici un exemplu al modului în care, cum am spus mai sus, sunt legate științele între ele din punct de vedere tradițional, până-ntr-atât încât ar putea fi chiar privite ca expresii ale acelorași adevăruri în limbaje diferite, consecință firească de altfel a "legii corespondențelor", care este fundamental oricărui simbolism.

Aceste câteva noțiuni, oricât de sumare și incomplete ar fi, sunt suficiente cel puțin pentru a înțelege esențialele concepției tradiționale a artelor și ceea ce o diferențiază cel mai profund de concepția profană, atât în privința bazei lor, ca aplicații ale anumitor științe, a semnificației lor, ca modalități diferite ale limbajului simbolic, cât și a destinației lor, ca mijloace de a ajuta omul să se apropie de adevărata cunoaștere.

Traducere de Daniel HOBLEA

* Voile d'Ilis, aprilie 1935.
¹ Vezi *Ezoterismul lui Dante* (trad. de Daniel Hoblea, Ed. Aion, Oradea, 2005), pp. 10-15.
² Cf. cap. I, partea a II-a a prezentului volum: "Inițierea și meseriile", p. 71.

³ Vezi "Cain și Abel" în *Domnia cantității și semnele vremurilor* (trad. de Florin Mihailescu și Dan Stanca, Humanitas, 1995 - n.t.), de asemenea "Ritul și simbolul" în *Aperçus sur l'Initiation*, cap. XVI.
⁴ E vorba de noțiunea hindusă de *pratika*, care nu este un "idol", nici o lucrare a imaginației și a fanteziei individuale; aceste interpretări, opuse oarecum, sunt la fel de eronate.

⁵ Degenerarea unor simboluri în motive de ornamentație, datorită faptului că nu li s-a mai înțeles sensul, este una din trăsăturile caracteristice ale deviației profane.

⁶ Vezi "Limba pășărilor", în *Simboluri fundamentale ale științei sacre* (trad. de Marcel Tolcea și Sorina Șerbanescu, Humanitas, București, 1997 - n.t.), p. 57.

E destul de curios de remarcă că "erudiții" moderni au ajuns să aplice termenul "literatură" la orice în mod indistinct, inclusiv Scrierilor sacre pe care au pretenția să le studieze cu același titlu ca pe restul și prin aceleași metode; și atunci când vorbesc despre "poeme biblice" sau "poeme vedice", deși nu cunosc deloc ce era poezia pentru cei vechi, intenția lor este din nou de a reduce totul la ceva pur uman.

E momentul să notăm, în această privință, că "Zeul geometru" al lui Platon se identifică în mod propriu cu Apollon, care prezidează toate arta; această idee, ce derivă de altfel în mod direct din pitagorism, are o importanță deosebită în ceea ce privește filiația anumitor doctrine tradiționale elenice și legătura lor cu o sursă primă "hiperboreană".

Mascarada

Ciascuno si racconcia la maschera come può, la maschera esteriore. Perché dentro poi c'è l'altra, che spesso non si accorda con quella di fuori...

Luomo? sempre mascherato, senza volerlo, senza saperlo.

Luigi Pirandello, *L'Umorismo*

Există, după cât putem să ne dăm seama, o legătură strânsă între universul creat și simbolismul măștii.

Se știe că manifestarea în totalitatea sa pornește de la polarizarea Principiului Creator în complementara primordială a Cerului și Pământului; tot ceea ce se află între acești doi Poli este supus implacabil dualității. Ca urmare starea naturală a cosmosului este una conflictuală, ceea ce există în interiorul său aflându-se într-un război care va dura până la disoluția lumii.

Conform doctrinei tradiționale, noi, cei de acum, ne aflăm în cea de a patra perioadă a unui ciclu cosmic. Aceasta este Perioada de Fier, ultima, și cea în care Războiul domnește cel mai crunt. Sunt două războaie pe care le poartă creatura umană: lupta cu celălalt și lupta cu el însuși. Conștiința individualității mele mă va împiedica întotdeauna să realizez Identitatea, și deci să transcend dualitatea. Identitatea care trebuie realizată nu presupune și nu a presupus niciodată identitatea între individul "eu" și individul "tu". Este vorba despre Identitatea Reală, Adevărată și Supremă a Sinelui - care nu este "eu", pentru că "eu" îl presupune automat pe "tu".

Atât timp cât războiul între eu și Sine există, războiul între mine și tine, ca individualități distincte, va exista și el. Musulmanii au un nume pentru aceste două războaie: *el-jihadul-akbar* (marele război sfânt) și *el-jihadul-ashgar* (micul război sfânt).

El-jihadul-akbar este lupta interioară dintre conștiința individuală care dă naștere noțiunii de "ego" și conștiința Identității Supreme, și totuși Sinele nu se află în luptă cu nimeni căci tot ceea ce este, nu este decât prin El, iar orice conștiință individuală ignorând Identitatea Sinelui este riguros nulă raportată la Acesta și nu l se poate opune sub nici o formă. Dar atât timp cât Identitatea nu e realizată, iluzia războiului e prezentă. Am spus că *el-jihadul-akbar* există doar pentru cel angajat conștient în *el-jihadul-ashgar*. Cel ce conștientizează starea naturală conflictuală, și natura acestui conflict, este deja angajat în micul război.

Există un paradox strategic în purtarea războiului căci miza este întotdeauna dobândirea celeilalte realități. Atunci când "eu" pare să câștige, "eu" pierde. Cel ce vrea să câștige nu va câștiga niciodată iar cel ce vrea să piardă va pierde căci va câștiga.

Trebuie menționat că cele două războaie sunt purtate oarecum simultan, în sensul că Marele Război, care în realitate este identic cu Marea Pace, este într-o permanentă prezență aici și acum; el secondează *el-jihadul-ashgar* pînă cînd acesta din urmă l-a răpit individului orice putere, până cînd limita naturii umane a fost atinsă; în acel moment Sinele dă lovitură de grație. Există niște versuri care se referă exact la același lucru: "you have loved enough, now let me be the lover", și de altfel și părintele Stăniloae vorbește despre două feluri de îndumnezeire care, în ceea ce ne privește, corespund riguros celor două războaie: prima îndumnezeire este cea prin care se redobîndește starea primordială a ființei umane - aceasta este înecunarea lui *el-jihadul-ashgar*, iar al doilea fel de îndumnezeire este cel în care lucrează numai Dumnezeu, cu alte cuvinte *el-jihadul-akbar* în care tot ce este creatural este pulverizat înainte de a trece pragul spre Încercat.

În purtarea micului război, anihilarea "celuilalt" presupune de fapt negarea alterității și nu afirmarea ei, însă respingerea alterității survine strict din cunoașterea principiilor eterne și adevărilor tradiționale și din aplicarea acestora. Pe de altă parte, ignorarea, sau respingerea cu bună știință a distincției individuale ce se bazează pe o modalitate sau alta de uniformism este profund antitradițională și nenaturală, pentru a nu spune mai mult.

Negarea alterității înseamnă anihilarea conștiinței individualității, conștiință care nu poate exista decât prin celălalt, prin acel "tu" care nu e "eu" prin simplul fapt al acestei conștiințe individuale. Această anihilare se face pe verticală, niciodată pe orizontală. Negarea alterității prin anihilarea ego-ului nu presupune niciun fel de acțiune violentă împotriva nimeni.

Afirmarea alterității semnifică conștientizarea individualității și ignorarea Identității; conflictele survin în această situație.

Cele două ideologii catastrofale ale secolului 20 s-au bazat pe următoarele erori fundamentale: *anihilarea individualității pe orizontală și ignorarea identității pe verticală* - aceasta este marea prostie a stângii moderne, prostie care a fost întinsă până la limitele absurdule de mascarada comunistă. A doua eroare fundamentală este *afirmarea alterității prin exacerbarea individualității și ignorarea identității pe verticală* - aceasta este marea prostie a dreptei moderne care și-a atins paroxismul în ideologia nazistă a rasei superioare.

Masca este susceptibilă de două funcții care corespund riguros celor două realități, supremă și relativă: secretul și iluzia.

Misterul își păstrează singur taina prin intermediul manifestării. Ce este manifest își constituie propria-i iluzie și mască. Cu cât apariția măștii întunecă conștiința asupra naturii acestui chip

iluzoriu, cu atât Misterul devine mai adânc și de nepătruns. De aceea cea mai mare bătălie se poartă pentru dobândirea Păcii (*as-Sakinah*), la care se ajunge printr-o retragere progresivă din iluzia micului război sfânt, ceea ce corespunde cu conștientizarea tot mai acută a măștii și cu anihilarea conștiinței individuale.

Breșele care spintecă acest văl iluzoriu al realității relative apar îndeosebi în urma unor evenimente care lovesc puternic psihicul uman. De aceea se spune că Ochiul din Înimă e asimilabil unei răni. Individul este dator să-și asume și să-și poarte cicatricile nu cu remșare, nici cu revoltă și ură ci cu bărbăție, cu ceea ce e-i este parte spirituală în el. De aceea cea mai bună atitudine este cea a lui Iacov când se ia la trântă cu Îngerul (*Gen. 32, 24-32*). Ceea ce este bărbătesc în om corespunde spiritului, ceea ce e femeiesc, corespunde substanței, deci afectelor și trupului.

Mai trebuie spus că masca este iluzie doar pentru cel ce nu știe că se află în fața unei măști, doar pentru cel care nu este conștient că se află în plin război. Pentru el toată această lume își va arăta doar chipul hidos și fardat al confortului lășinat, al măruntelor interese belicoase, al cotidianului sec, fad, lipsit de sens, nevrotic repetabil, sufocant.

Pentru războinicul angajat conștient, masca e paravan al Misterului.

Mihnea CĂPRUȚĂ

Vorbim despre stanga modernă și dreapta modernă pentru că în lumea tradițională, stanga și dreapta simbolizează în primul rând realități principiale și doar contingent sunt aplicate sferei politicii; din acest punct de vedere Regele-Pontif îi are la dreapta și stînga sa pe sacerdot, respectiv pe războinic.

Din punct de vedere tradițional, singura rasă superioară este rasa celor care au câștigat Marele Război Sfânt, singura aristocrație veritabilă este cea a Spiritului, singura instanță supremă este Dumnezeu.

Portretul - cea mai durabilă pasiune în opera lui Ioan Sima

Vorbind despre arta lui Ioan Sima, despre prodigioasa sa activitate închinată binelui, frumosului, trebuie să remarcăm marea lui sensibilitate cromatică, dragostea de viață, de om, întreaga lui operă fiind străbătută de un lirism deosebit, totodată modestă, discretă și profund emoțională.

Talentul său, dezvoltându-se de timpuriu, influențat în mare parte de mediul în care trăia, de peisajul pitoresc al Periceului, "cu priveliști încântătoare și blânde", cum le definește pictorul, i-au marcat pentru totdeauna arta.

Născut la 19 decembrie 1898 în Pericea, urmând școala elementară în sat, liceul la Șimleu-Silvaniei, Ioan Sima evocă adesea în amintirile sale aceste locuri pline de farmec și poezie: "Dacă ar fi să mă refer la arta mea, ar trebui să mă întorc cu mult înapoi și să fac o incursiune în copilărie. Primele impresii primele simțiri despre frumos, le-am trăit în mijlocul naturii și pot spune că ea a fost primul meu îndrumător".

Contrar dorințelor sale, urmează o carieră juridică, dar în paralel studiază pictura, la Cluj, Viena și Paris. În pictura sa evocă adesea mirificele plaiuri transilvane, îndeosebi pe cele din Pericea, naturi statice flori și portrete. În mod deosebit portrete. Lumea lui este plină de bucurii liniștite și calme, cu buchete aerate de flori, copaci înveșmântați în mantii de ninsoare, interioare senine și luminoase, o lume aparent modestă, dar care iradiază o mare bucurie și fericire.

A pictat înfocdeună lejer, cu multă plăcere, munca aceasta fiind pentru el o destindere. Orchestrează culorilor o muzică binecunoscută, fără stridente și note false, totuși întregindu-se într-o simfonie numai de el știută.

Între subiectele preferate încă din tinerețe, "prima și cea mai durabilă tentație - zice maestrul Ioan Sima - a fost portretul uman".

În copilărie, la vârsta de 7 ani, o întâmplare a fost hotărâtoare pentru destinul său artistic. Momentul în care privind la meșterii zugrăvi ce restaurau biserica din Pericea, atras de sclipirea culorilor simte nevoia să picteze, realizând primul său portret - un cruce. Lucrarea se găsește astăzi în biserica din Pericea. Continuă să lucreze sub îndrumarea profesorului Bardeoz, făcând progrese, pictând portrete ale membrilor din familie, sau ale colegilor de liceu. Dovedește multă pricepere și talent: "În centrul preocupărilor mele - mărturisea Ioan Sima într-un moment de confesiune - a fost omul la toate vârstele, de la naivitățile și farmecul copilăriei, până la cel matur care desleagă sensurile vieții și vârșnicul care privește senin cărarea străbătută".

Lucrează mult, tenace pentru a-și găsi modul său propriu de exprimare. Este la început de secol XX sub influența picturii academiste, ca mai apoi contactul cu impresionismul, cu importanța primordială dată de el culorii, l-au făcut să-și găsească propriul drum.

Remarcat de criticul de artă, Vilhelm Beneș, care în "Gazeta ilustrată" nr. 5 din 1933, îl prezintă ca pe un pictor de mare talent "pentru care arta este o necesitate (...) îl interesează mai mult ca orice portretul și credem că nu-i nici un accident această consacrară. Dânsul are aptitudini de psiholog. Reușește să pătrundă sensul specific al fiecărui chip omenesc să-l înțeleagă pe fiecare așa cum e în felul lui și să redea fidel caracterul cel are. Fiecare portret este o individualitate (...) și ca încheiere DI. Beneș prevede tânărului pictor că "ar putea într-o zi să concretizeze o operă de durabilitate".

La fel în ziarul Erdelyi Szemle (nov -1933), apare un articol cu titlul "Un avocat pictor" - care

a pictat cel mai frumos portret de față răsând". Talentul său de portretist îl impresionează și pe criticul de artă Endre Veress, care în "Estilap" scrie articolul *Expoziție de tablouri în birou de avocat* și este profund impresionat de lucrările expuse în biroul d-lui Sima, caracterizându-l ca "un maestru al portretelor". "Lucrările sale - spune Veress - sunt așa de reușite, deoarece reflectă caracterul modelului". În mod deosebit sunt de remarcate portretele de femei, care redau pe pânză bucuria, farmecul, dragostea de viață.

Sunt reproduse în presă câteva portrete realizate de artist ca: "Tatăl meu, Victor Deleu, Zoia", care pe fundale ușor jucate, subiectele reflectă multă hotărâre și dinamism. Din această perioadă lucrările "Tatăl meu" cât și portretul unchiului Ioan Deleu se găsesc în colecția muzeului din Zalău. Deosebit de interesant este modul de punere în pagină, redarea trăsăturilor, subtil reliefate și modul de tratare a culorilor.

Portretele de femei din această perioadă sunt realizate cu mare gingășie, pensulația alergând ușor pe forme, dar foarte atent să sublinieze psihologic personajelor, intimitatea lor ca de exemplu "Zoia".

Pictorul maghiar Gall Ferenc este impresionat de lucrările lui Ioan Sima, sfătuindu-l să le expună, căci merită să fie văzute de marea public.

Scrie un articol elogios în revista "Tribuna" intitulat "Dr. Sima Ioan - pictor" unde remarcă proveniența picturii sale, din tradiția impresionistilor francezi: "Portretele sale sunt fine și adevărate (...) iar autoportretele, unde nu trebuia să picteze pentru

plăcerea modelului le-a pictat cum a văzut și simțit". La insistențele lui Gall Ferenc și ajutat de acesta, Ioan Sima se hotărăște să expună, o mare parte din lucrările sale (60), într-o expoziție personală ce s-a deschis în Sala de Sclă a Prefecturii din Cluj, în perioada 21 noiembrie - 3 decembrie 1935. E prima mare experiență directă cu publicul, dar și de mari satisfacții. Expoziția s-a bucurat de succes, elogiată cu articole largi de presa vremii, română și maghiară. Sunt remarcate în mod deosebit, portretele sale și naturile statice cu flori. Despre portrete se spune în "Gazeta Ilustrată", nr. 11 din 1935 că ar fi "cu multă înțelegere pentru psihologia celui redat". "Fuggetlen uisag" din 30 nov. 1935, referindu-se la expoziție criticul conchide: "Prima impresie este că în mod sigur Ioan Sima - va deveni un pictor de portrete (...) cei mai mulți vizitatori sunt atrași de portretele de bărbați, care redau viguros caracterul personajelor".

În ziarul "Universul" la rubrica "Clujul artistic" este remarcată expoziția tânărului Sima, subliniind

Galériile de Artă Ioan Sima

faptul că "Tablourile picturii lui Sima, sunt în majoritate portrete, gen pe cât de dificil pe atât de potrivit pentru a scoate în evidență calitățile adevăratului artist. Impresionismul găsește în portretele sale o exteriorizare sinceră și originală (...). În rezumat expoziția picturii lui Sima, este o puternică afirmare a unui talent în plină formațiune. Clujul artistic a câștigat sunet prin această expoziție, iar pictorul Ioan Sima s-a situat în primele rânduri ale artei plastice românești în Ardeal".

În perioada ce urmează expoziției, muncește mult, intens, afirmându-se treptat dar sigur în lumea artistică. În anul 1938 în ziarul "Szeplom" în articolul "Vizită în atelierul picturii lui Ioan Sima" este prezentată din nou creația picturii din a cărui atelier au ieșit tablouri "unul mai frumos decât celălalt, îndeosebi portrete (...) Pe fundaluri albe sau deschise se ridică fine sau marcante figuri". Sunt menționate în articol portrete ca cele ale Elisabeth Williams, profesoara canadiană, Madame Casanova, soția atașatului francez, d-na Hațegan și altele, reliefându-l pe Ioan Sima "ca un pictor interesant - ca un bun portretist".

Ioan Sima este prezent în viața artistică clujeană, expunând în anul 1939, la Marea expoziție de artă organizată de către "Astra" alături de artiști transilvăneni de seamă ca: Catul Bogan, Aurel Ciupe, Petre Abrudan, T. Harșia, Ion Vlasiu și alții, unde este remarcat din nou de V. Beneș ca fiind "un pictor de o curioasă sensibilitate cu realizări uneori surprinzătoare, cu înțelegere pentru psihologia reprezentată grafic a modelelor".

Din această primă perioadă de creație nu s-au păstrat prea multe tablouri, deoarece majoritatea lucrărilor din colecția sa au fost distruse de un bombardament la Timișoara, unde se afla în refugiu după Dictatul de la Viena. Au rămas cele ce au existat în colecții particulare sau la membrii familiei Sima. Ca urmare a donației făcute de pictorul Ioan Sima printre lucrări sunt și câteva portrete realizate până în 1940 cum este de exemplu "Autoportret", semnat în dreapta jos cu roșu, Nacu 1931, unde pe fondul de zăua închis este pictat un autoportret în semiprofil spre stânga, în gamă de ocru de la deschis până la închis, cu tușe suprapuse, dense, de o mare lejeritate și de mare efect cromatic. La fel portretul "Lelea Nișcă", semnat în dreapta jos cu negru I.Sima 1936, alegerea suportului fiind pânză dură de sac, este deosebit de benefic. Prin câteva tușe largi de culoare închisă, scrijelează portretul unei bătrâne, cu mâna dreaptă sprijinită în cărje. Stăruie doar asupra feței, unde prin câteva tușe de culoare reușite din plin să redea caracterul personajului, vârsta și sentimentele lui. Ca fundal pânza abia atinsă de culoare scoate mai bine în evidență figura impresionantă a bătrânei.

În comparație "Madame Casanova" (soția consulului francez la Cluj), lucrare de mai mari dimensiuni impresionează prin monumentalitate și punere în pagină, cât și prin armonia gravă a culorilor. Portret compozițional de o mare eleganță este al doilea portret al doamnei Casanova, rămas în posesia artistului, neterminat din cauza războiului.

Impresionant prin cromatică vie "Bluca roșie", portret semnat în stânga jos cu negru I.Sima 1936, înfățișează o tânără femeie înveșmântată în roșu a cărui gravitate este subliniată mult și de fondul închis al tabloului.

Preocuparea pentru portret nu l-a părăsit nici când reușind să se afirme și după cel de al doilea război mondial prin lucrări de o configurație aparte

prin cromdesiul lor, profund românesc, fără stridente și idealizări.

Devenind membru Uniunii Artiștilor Plastici din anul 1952 se dedică cu totul picturii, expunând la toate expozițiile organizate, îndeosebi portrete și flori. Dotat de natură cu un surprinzător spirit de observație el transpune pe pânze sau pe hârtie, cu o mare siguranță acumulată în timp, chipul prietenilor, a celor apropiați lui, ai oamenilor din Periceul său, dăruindu-le o parte din sufletul său, imortalizându-l.

Ca motiv al tablourilor sale, femeia l-a preocupat adeseori, realizând în ultima perioadă, cu trăsături ușoare de penel, numeroase chipuri grațioase de femei cum e "Portret de studentă", semnat I.Sima 969 în care realizează un frumos portret compozițional mai ales prin eleganța punerii în pagină cromatică până la verde și galbenul din fond, oprindu-se ușor la ovalul gingaș al feței. Remarcabil prin economie de mijloace cu care e realizat și prin eleganța tușelor.

De reținut este "Autoportretul", semnat 1976. Este o lucrare de mari dimensiuni, executat în tușe spontane, lejer așezat pe pânză, insistând asupra fizionomiei sale, atente, scrupuloase, cu o mare concentrare în privirile ce transpar de sub ochelari. Înfașurarea sa atletică, dar blândă totodată, dă lucrării un aer de căldură și distincție.

Deosebit atât prin execuție cât și prin cromatică este "Portret de studentă" (1977). Lucrare de mare masivitate și inefabilă transparență, unde pe albul pur al hârtiei, cu linii prelungi de ocru și albastru, artistul compune chipul delicat al unei fete, cu gât de lebădă și inocență în priviri.

Cu linii ferme, puternice, artistul realizează numeroase chipuri de tărani din Pericea, cu trăsături asprite și atente, dar transmițând o mare forță emoțională ("Lelea Marie", "Portret de tărăncă"), comparativ cu chipurile de copii, cu ochii mari, alcătuiți din tușe suprapuse de culoare, care erau tovarășii lui nedespărțiți în vizitele de la Pericea. Astfel, fixează pe hârtie portretele "Băiat cu pălărie", "Fețiță din Pericea" sau multe altele.

Dintre portretele soției sale, Margareta, desene, uleiuri și pasteluri, ne reține atenția un frumos desen în cărbune, în ușor semiprofil, realizat în anul 1954. Lucrarea se concentrează cu mare atenție asupra feței, plină de o răscolitoare viață lăuntrică. Ultimul ei portret din 1980 neterminat surprinde cu adâncă înțelegere și mai ales dureros de veridic dramatismul momentului, boala incurabilă de care suferea. Acum această lucrare așezată pe șevalet, de o distincție aparte, străjuiește galeria, elegantă și demnă la fel ca și în viață.

Opera sa, realizată simplu, direct, prin limbajul ei propriu, cu caracteristicile ei de naconfrundat, a fost elogiată atât în țară cât și peste hotare mai ales cu prilejul expoziției de la Paris din anul 1969.

Donația substanțială făcută Sălaului, muzeului, îl prezintă într-o postură aparte, de om artist și cetățean.

Lucrările adunate și selecționate cu grijă chiar de către artist luminează încăperile galeriei de artă care îi poartă numele. Aruncând o privire în cartea de impresii îți rețin atenția câteva versuri scrise în trecere de către poetul Adrian Păunescu, în anul 1982: "Într-un tablou se piaptână o femeie. Nici nu mai știu nici azi cine a fost; mai are astăzi lumea adăpost: Rândește veșnic tânără-n muzeu", încheind apoi: "dar uneori să vezi Muzeul Sima/ grădina luminată din Zalău".

Maria Pia BADIU

Ioan Sima între operele sale

Evreii în agricultura din nord-vestul României în perioada interbelică (IV)

O altă posibilă cauză a neorientării evreilor înspre agricultură ar fi și dificultățile fizice de a lucra pământul, mai ales în condițiile din epoca respectivă, când mecanizarea era abia la început.

În județele din această parte a țării am constatat, pe de altă parte, ponderea destul de însemnată avută de agricultori în cadrul populației active evreiești (o pondere cu mult superioară celei de la nivelul țării). Apare din nou întrebarea: de ce această situație? Putem avea în vedere și de această dată cele două categorii de cauze: unele de ordin extern, altele de ordin intern (specifice comunității evreiești). În categoria factorilor externi ar fi de menționat nivelul scăzut de dezvoltare economică a zonei și lipsa de oportunități în alte domenii de activitate economică. Cercetătorii diasporei evreiești au evidențiat gradul ridicat de urbanizare al populației evreiești. Acest lucru este valabil însă în zonele unde există un nivel de urbanizare relativ ridicat. Nu este și cazul nostru. Zona cercetată de noi era destul de slab dezvoltată din acest punct de vedere. Aceasta a făcut ca o mare parte a populației evreiești de aici să trăiască în mediul rural și în consecință, să aibă activități economice specifice acestui mediu. Este de reținut faptul că și în rândul populației urbane evreiești (dar nu numai) puteau fi întâlnite persoane antrenate în activități agricole. Aceasta deoarece acele sectoare specifice urbane precum industria, comerțul, serviciile etc. erau încă foarte puțin dezvoltate neputând astfel să absoarbă forța de muncă disponibilă din orase. Practic, în aceste orașe putem vorbi mai mult de o viață semi-urbană, în care elemente ale satului coexistă cu timidele manifestări ale urbanismului.

Tot în rândul factorilor de ordin extern pot fi incluși factorii geografici, mediul natural. Așa de exemplu, existența pădurilor și pășunilor favorizează orientarea evreilor înspre domeniul silvic și creșterea animalelor.

Profilul cultural-religios al comunităților din zonă constituie o parte a factorilor interni care au modelat comportamentul socio-economic al evreilor. Am arătat că aici locuiau, în marea lor majoritate, evrei aschenazi, cu trăsături specifice tipului estic și cu influențe hasidice destul de puternice. Atașamentul față de o viață tradițională iudaică era foarte ridicat la evreii din zonă. (În legătură cu aceste elemente de tradiționalitate am putea imagina o punte de legătură între păstori evrei maramureșeni și păstori din anticul Israel!)

O altă categorie de date pe care le-am analizat au fost cele privind structura proprietății în județele Sălaj și Satu Mare. Am putut constata astfel, că majoritatea proprietăților funciare evreiești se regăseau în categoria proprietăților mici având suprafețe de pământ destul de reduse. Ca o consecință a acestui lucru, este foarte

probabil ca acești mici proprietari să fie antrenati și în alte sectoare economice, cum ar fi micul comerț, meșteșugurile specifice rurale, cârciumăritul.

În ceea ce îi privește pe proprietarii mijloicii și mari, s-a putut observa că, deși nu foarte numeroși, ei dețineau cea mai mare parte a proprietății funciare evreiești. Chiar și ponderea lor în ansamblul proprietăților mijloicii și mari era destul de ridicată. Acest lucru dovedește că proprietatea agricolă modernă, capitalistă, a atras o parte a membrilor comunității evreiești. Situația datează din perioada de dinainte de 1918, când aceste teritorii au aparținut Imperiului austro-ungar. Autoritățile maghiare au încurajat integrarea evreilor și chiar asimilarea lor, din dorința de a-și lărgi baza de sprijin, mai ales în zonele multi-etnice. Încadrarea în rândul marilor proprietari funciari poate fi considerată o dovadă clară a integrării în cadrul societății-gazdă. Pe de altă parte, acest tip de proprietate s-a dovedit a avea rentabilitate economică. Pe astfel de mari suprafețe de pământ se putea practica o agricultură cât de cât modernă. Disponând de resurse financiare, proprietarii funciari evrei din aceste două categorii și-au achiziționat mașini agricole, ceea ce a contribuit la sporirea productivității și evident, la o ușurare a muncii. Este de remarcat faptul că astfel de proprietari de mașini agricole obișnuiau, după încheierea lucrărilor de pe terenurile proprii, să închirieze respectivele mașini agricultorilor din satele din jur. (67)

Încheiem cu convingerea că cele prezentate până acum nu pot oferi decât o imagine parțială a implicării evreilor în agricultura zonei avute în vedere. Rămâne ca cercetările viitoare să completeze acest tablou. Pe de altă parte, este evident faptul că abia în cadrul lucrării finale vom putea face o analiză detaliată privind comportamentul economic și structura socio-economică a evreilor din zonă. Abia atunci, prin analize comparative, ne vom putea da seama de existența sau inexistența unui specific evreiesc în această privință și vom înțelege mai bine chiar și aspectele legate de agricultură.

Grigore BUDA

Note:

(67) Arhivele Naționale, Direcția Județeană Sălaj, Fondul: Banca Națională a României, Sucursala Zalău, dos. 44/1937, f. 9-10.

Bibliografie:

I. Fonduri arhivistice

1. Arhivele Naționale, Direcția Județeană Sălaj, Fondurile: Banca Națională a României, Sucursala Zalău, Agenția Șimleul Silvaniei, Prefectura Județului Sălaj, Camera de Comerț și Industrie Sălaj, Camerele de Agricultură Sălaj.

2. Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bihor, Fondurile: Prefectura Județului Bihor, Banca Națională a României, Sucursala Oradea, Camera de Comerț și

Industria Bihor.

3. Arhivele Naționale, Direcția Județeană Satu Mare, Fondurile: Prefectura Județului Satu Mare, Camera de Comerț și Industrie Satu Mare, Consiliul Agricol a Județului Satu Mare.

4. Arhivele Naționale, Direcția Județeană Maramureș, Fondul: Prefectura Județului Maramureș

II. Periodice

- *Anuarul României pentru Comerț, Meserii și Agricultură*, Editura Rudolf Mosse S. A., București 1931/1932.

- *Buletin Agricol*, Oradea 1937.

- *Cuvântul Plugarului*, Oradea, 1927-1933.

- *Brazda*, Satu Mare, 1937.

- *Dreptatea Plugarilor*, Oradea, 1936.

- *Economul: foaie oficială a Camerei de Agricultură Satu Mare*, 1929-1931.

- *Plugarul*, Șimleul Silvaniei, 1923-1926.

- *Plugul*, Șimleul Silvaniei, 1926-1936.

- *Studia Iudaica*, Cluj-Napoca, 1993-2001

III. Lucrări generale

- *Dezvoltarea economică în profil teritorial a României 1900-1985*, Ed. Sincron, Cluj-Napoca, 1994.

- *A History of the Jewish People*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1997.

- Ezra Mendelson, *The Jews of East Central Europe Between the World Wars*, Indiana University Press, Bloomington, 1983.

- Gyémánt, Ladislau, *Evreii din Transilvania în epoca emancipării, 1790-1867*, Ed. Enciclopedică, București, 2000

- Iancu, Carol, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare, 1919-1938*, Ed. Hasefer, București, 2000.

- *The Jews of East Central Europe between the world wars*, Bloomington, 1983.

- *Transilvania. Banatul, Crișana, Maramureșul*, 1918-1928, Ed. Cultura Națională, București, 1929.

IV. Lucrări speciale

1. Baron, Salo, *Economic History of the Jews*, Schocken Books, New York, 1976.

2. *Jews in the Hungarian Economy, 1760-1945*, The Magnes Press, The Hebrew University, Jerusalem, 1992.

3. *Recensământul general al României*, 1930, București, 1938.

V. Studii, articole, comunicări

1. Constantin, Botoran, *Participarea populației evreiești la viața economică a României până la cel de-al doilea război mondial*, în "Revista istorică", 3, nr. 3-4, 1992, p. 345-356.

2. Haiduc, Gheorghe, *Istoria comunității evreiești din comuna Vama-Oaș, de la venirea lor pe aceste meleaguri până la emigrarea acestora în Israel*, în "Studii și comunicări", Satu Mare, 1997, p. 247-274.

3. Jinga, Victor, *Economia etno-socială în Transilvania și Banat*, în "Observatorul socio-economic", Cluj, 1943, 10, Nr. 2-3, p. 117-153.

4. Jinga, Victor, *Priviri retrospective critice asupra economiei Transilvaniei*, în "Observatorul socio-economic", Cluj, 1944, 11, Nr. 4-6, p. 375-414.

5. Morariu, Tiberiu, *Câteva contribuții la oieritul evreilor maramureșeni*, în "Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj", vol. IV, 1928/1929, p. 183-204.

6. Puskas Iuliana, *Jewish Leaseholders in the Course of Agricultural Development in Hungary, 1850-1930*, în "Jews in the Hungarian Economy, 1760-1945", The Magnes Press, The Hebrew University, Jerusalem, 1992, p. 106-123.

7. Rosen, A., *Outlook and methodology in the study of the economic aspects of the history of the Jews in Romania*, în "Studia Iudaica", Ed. Sincron, Cluj-Napoca, Nr. 7, 1998, p. 132-150.

8. Volovici, Leon, *On several concepts and stereotypes in the historiography dedicated to the Jews*, în "Studia Iudaica", Ed. Sincron, Cluj-Napoca, Nr. 7, 1998, p. 89-98.

Mireasa din Bănișor

De câte ori era un prilej de bucurie, bunica, mama tatălui meu, ne povestea cum s-a măritat cu bunicul. El - fecior înalt și frumos, ea, de statură mijlocie, mai negruț...

Pe vremea aceea era obiceiul pețitului. Feciorul care mergea la pețit își chema pe cineva din familie și nașul, pentru a stabili ce zestre primește mireasa.

Bunicul era dintr-o familie cu stare bună. Avea animale, pământ, bucate... Bunica era orfană, tata i s-a prăpădit în război. Avea și familia ei pământ, dar odată ce-au rămas orfani de mami, nu l-o mai putut ține la rând.

Deci, au fost pețitorii, s-au stabilit zestre, miresei și ziua nunții. Vin nuntașii cu

hededușii (ceterașii) după mireasă. Căruța cu zestre, miresei o ia înainte, nuntașii în căruță și pe jos, în urmă. Din Bănișor trebuia trecut peste țarină, până în Cizer. Când ajunge nunta pe Calea Galbenă, în sus, mireasa plânge atât de rău (așa plângeau miresele pe atunci!), că nu era chip s-o mai potolească nimeni. Zicea că-i pare rău că se mărită departe de mama sa, că își lasă frații, satul și că merge de noră (auzise de la cineva că va avea o soacră mai rea...). Văzând mirele (bunicul) că nu se mai oprește din plâns, oprește carul în loc și cu o vorbă mai aspră îi zice:

- Taci, Oniță, nu mai plânge, că nu știm

noi ce facem. După dracu vii, ori pă dracu duc.

Atunci s-a terminat cu plânsul și-a început veselie, dar vorbele bunicului le pomenim și astăzi, când e vorba că doi se căsătoresc.

De la bunica știu și poezia care se rostea cu prilejul pețitului:

Fata:

Io-ți închin badă cu bini,
Pentru mini, pentru tîni,
Pentru soare ce răsare,
Pentru cîntec dîmîțale.

Feciorul:

Bini, bini, domnișoară,
N-am umblat atîta școală,

N-am umblat din sat în sat
Ca să fiu așe-nvățat.

Am umblat la oi desculț
De-acea-s așe micuț.

Am cotat de găște multe
Și-mi placă fete de frunte,
Și m-o purtat tata la boi
C-așe-s feciorii pă la noi.

Această urare se zice după încheierea înțeleșului cu părinții, ca semn de bucurie a celor doi tineri, amândoi cu paharele cu băutură în mână, stînd în picioare lângă masă.

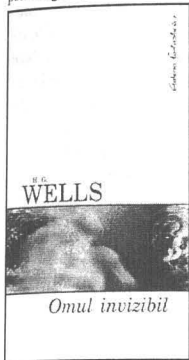
Florica CRISTE, Cizer

Malaxorul de știri și opinii culturale

Vă ofer o nouă ediție a "Malaxorului", cu ajutorul cărților și vestilor primite la redacție și a fluxului de știri culturale al Agenției "Rompres". Și pentru o vară cât mai...răcoroasă. Cultural vorbind...

"Omul invizibil" la "Leda"

"În *Omul invizibil*, o poveste de teroare psihologică, un tânăr om de știință trebuie să trăiască în iadul personal pe care l-a creat prin propriile sale experimente, fără remușcări, fără a se gândi la consecințe. Protagonistul este condamnat să trăiască în izolare de oameni, fără să poată comunica, fie să se deghizeze, să-și ascundă trupul invizibil în spatele unor măști și haine care să îl facă

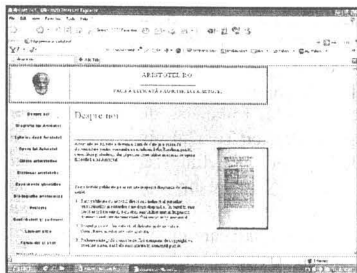

perceptibil pentru semenii săi. Este o istorisire captivantă a efectelor distructive pe care invizibilitatea le are asupra omului de știință, și a haosului nebunesc și criminal pe care acesta îl lasă în urma sa. Într-o vreme în care literatura science fiction descria minunile pe care avea să le aducă o lume viitoare, Wells a fost unul dintre primii scriitori care au explorat partea întunecată a științei, arătând cât de ușor poate fi corupt omul atunci când este tentat de o putere aparent nelimitată" (Editura Leda, Grupul Editorial Corint).

Și statistic, și cu ochiul liber

Numărul locurilor în cinematografe a fost, în 2005, cu 28,8 la sută mai mic decât în 2004, iar numărul spectatorilor a scăzut cu 29,3 la sută. Potrivit Institutului Național de Statistică, numărul filmelor distribuite în România, în anul 2005, a fost de 412, dintre care 75 de filme producție integral națională și 337 de filme străine. Din cele 337 de filme străine unul a fost realizat în coproducție cu România, 70 sunt producții europene, 248 producții americane, iar 18 realizate pe alte continente. Toate aceste filme au fost distribuite în rețeaua cinematografică ce a cuprins, la sfârșitul anului trecut, 85 de unități cinematografice, care au funcționat în mediu urban. Producția de filme în România a inclus, în 2005, 57 de filme de ficțiune, dintre care 17 filme (nouă lungmetraje, opt scurtmetraje), producție românească, 11 filme de lungmetraj în coproducție și 29 de filme documentare și științifice (un lungmetraj și 28 de scurtmetraje). Au fost realizate, de către Societatea Română de Televiziune, 18 filme documentare, un film de ficțiune lungmetraj, zece filme seriale documentare și un film de ficțiune în coproducție cu parteneri străini.

www.aristotel.ro

Salut și eu inițiativa prietenului nostru de la Timișoara, Claudiu Mesaroș (în colaborare cu Paul Sabou): un site dedicat filosofiei lui Aristotel. Merită să-l încercăm!

Instituțiile culturale bugetare nu mai plătesc taxa de timbru privind monumentele istorice

Legea pentru modificarea și completarea Legii din 2001 privind protejarea monumentelor istorice, publicată recent în Monitorul Oficial, scutește de la plata taxei de timbru privind monumentele istorice instituțiile culturale bugetare. Directorul Direcției Taxe și Credite din cadrul Oficiului Național al Monumentelor Istoric (ONMI), Anca Olimpia Bogdan, a declarat pentru Rompres că aceasta nu este unica noutate referitoare la taxa de timbru pe care o aduce legea modificată. În opinia sa, sunt vizibile modificări legate de "lărgirea surselor asupra cărora se aplică taxa de timbru privind monumentele istorice de la firmele private, care folosesc clădiri monumentale istorice pentru obținerea de venituri - cazinouri, jocuri mecanice, spectacole - dar și imagini cu monumente istorice în reclame, tipărite sau filmate". Directorul Direcției Taxe și Credite din ONMI a spus, de asemenea, că oficiul a luat legătura cu toate direcțiile județene de cultură, culte și patrimoniu cultural național, pentru a oferi sprijin în întocmirea corectă și completă a dosarelor în vederea solicitării creditelor pentru lucrări de protejare la monumente istorice corespunzător legii.

Circuitul bisericilor de lemn din Transilvania de Nord

Consiliul Județean Satu Mare a aprobat intrarea în parteneriat cu Consiliul Județean Sălaj (același lucru l-a făcut și consiliul sălăjean), Consiliul Județean Maramureș și o serie de consilii locale pentru realizarea unui circuit turistic la bisericile de lemn din nordul Transilvaniei, transmite Rompres. În proiect sunt incluse 5 biserici din județul Satu Mare (din comunele Socond, Supur, Bogdand, Belciug), 7 din Sălaj (Hida, Românași, Findu de Jos, Sânmihailu Almașului, Letca) și 17 din Maramureș (Bogdan Vodă, Budești, Călinești, Ieud, Poienile Izei, Sisești, Remetea Chioarului, Rozavlea, Ocna Șugatag, Săcălășeni, Bărsana, Desești, Botiza și Copalnic Mănăstur). Obiectivele proiectului constau în reabilitarea infrastructurilor de turism din zona bisericilor de lemn, din Regiunea de nord-vest, introducerea în circuitul turistic național și internațional a unei zone cu un uriaș potențial turistic, precum și crearea unei zone pentru investiții turistice în ariile din imediata vecinătate a bisericilor. Sunt vizate grupuri țintă de turiști și se estimează că anual vor fi circa 20.000, o creștere de minim 30 la sută față de situația actuală.

45 de ani de la moartea lui Ernest Hemingway

Ernest Miller Hemingway s-a născut la 21 iulie 1899 la Oak Park, Illinois. A urmat cursurile școlii locale, iar primele sale încercări literare au fost publicate în revista școlii. După absolvirea colegiului a lucrat câteva luni ca reporter la un ziar din Kansas City. A participat la Primul Război Mondial, în formațiile auxiliare ale Crucii Roșii americane și a fost rănit grav pe frontul italian. Experiența războiului l-a inspirat pentru romanul "Adio arme", publicat în Statele Unite în 1929. În 1921 s-a stabilit la Paris, unde a debutat cu volumul "Trei povestiri și zece poeme" (1923). Ulterior a mai publicat romanele de succes "În timpul nostru" (1924), "Șuvoarele primăverii", "Și soarele răsare", "Fiesta" (1926), "Bărbați fără femei" (1927), "Moartea după-amiază" (1932), "Căștigătorul nu ia nimic" (1933), "Colinele verzi ale Africii" (1935), "Zăpezile din Kilimanjaro" (1936) și "A avea și a nu avea" (1937). A efectuat numeroase călătorii în Europa și Africa. În calitate de corpondent de presă, a fost prezent în Spania, în timpul Războiului Civil. În 1939 s-a stabilit în Cuba. În 1940 a publicat drama "Coloana a V-a" și romanul "Pentru cine bat clopotele". A publicat, de asemenea, povestirea "Peste râu și printre arbori" (1950) și nuvela "Bătrânul și marea" (1952).

A fost distins, în 1954, cu Premiul Nobel pentru Literatură, pentru întreaga sa operă. Bolnav, el a revenit în Statele Unite. La 2 iulie 1961, s-a sinucis, împușcându-se cu arma sa de vânătoare.

Big Bang în laborator

Fizicienii vor încerca să recreeze momente imediat următoare Big Bang-ului pentru a încerca să pătrundă misterele încă foarte numeroase legate de nașterea Universului, au anunțat organizatorii unui summit internațional care s-a desfășurat la San Cristobal, o insulă din arhipelagul Galapagos, relatează AFP. Recrearea acestor momente va avea loc în laborator anul viitor în Europa, a indicat Carlos Montufar, organizator al congresului. "Ideea este să generăm un soc de particule identice celui care a avut loc la o miime de secundă după Big Bang și să vedem ce ar putea să ne învețe pe modelul standard", a subliniat Montufar. Japonia, Rusia și SUA vor colabora la acest experiment. Oamenii de știință consideră că Universul a început să se formeze în urmă cu 12 - 14 miliarde de ani, imediat după Big Bang, și că expansiunea sa nu a încetat de atunci, sub efectul unei forțe misterioase numite "energie obscură".

Și ce dacă e de-al nostru?

Cetățenii orașului natal al lui Gabriel Garcia Marquez, Aracataca, au refuzat să schimbe numele localității în Aracataca-Macondo în onoarea celebrului scriitor, informează

Reuters, consultată de Rompres. La referendumul organizat pentru schimbarea numelui localității s-au prezentat mai puțin de 7.400 de cetățeni, numărul minim necesar pentru validarea acestei propuneri înaintea de autoritățile locale. Numele orașului în care Garcia Marquez a auzit primele povești cu fantome care aveau să-i influențeze universul de un realism-magic din romanele sale, ar fi trebuit schimbat în Aracataca-Macondo, după numele orașului fictiv Macondo prezentat într-una dintre capodoperele sale, "O sută de ani de singurătate". În acest roman, orașul Macondo este un loc unde orice se poate întâmpla. Plouă timp de patru ani după uciderea culegătorilor de banane și se manifestă o stranie epidemie de insomnie. În pofida unei campanii publicitare menită să obțină susținerea cetățenilor din Aracataca pentru inițiativa autorităților locale, primarul Pedro Sanchez nu a dispus de suficientă "magie" politică pentru a obține schimbarea numelui care, susține el, ar fi transformat micuța localitate de 53.000 de locuitori din nordul Columbiei, într-o veritabilă atracție turistică.

După închiderea urnelor, peste 90 la sută dintre opiniile exprimate au susținut propunerea municipalității, însă "nu s-au prezentat suficiente persoane pentru a valida votul", a declarat primarul Sanchez. "Acest oraș s-a numit mereu Aracataca și pentru mine este suficient atât", a comentat un tânăr în vârstă de 27 de ani care lucrează la o vulcanizare de la marginea orașului și care a recunoscut că nu a citit în viața lui o carte semnată de "Gabo", așa cum i se spune lui Marquez în orașul său natal. Garcia Marquez, 79 de ani, trăiește în prezent în Mexic și a recunoscut că orașul său natal Aracataca i-a oferit în multe momente inspirație pentru romanele sale, însă a preferat să nu se pronunțe cu privire la ideea de a schimba numele localității în onoarea sa. Casa bătrână, din lemn, în care Gabriel Garcia Marquez s-a născut și a trăit alături de bunicii săi până la vârsta de 10 ani, a fost transformată de municipalitatea din Aracataca într-un muzeu. Aici scriitorul asculta povestirile cu spirite și fantome spuse de superstițioasa sa bunică, Tranquilina, povestiri care și-au găsit mai târziu o nouă expresie în romanele sale. "Tranquilina era genul de persoană care se oprea în mijlocul unei conversații, se uita în sus și spunea: "Uite...tocmai trece un înger pe deasupra noastră"", a povestit directorul acestui muzeu, Rafael Jimenez. Carlos Ortiz, 83 de ani, un prieten din copilărie al lui Marquez, a povestit că bunicii scriitorului îl lăsa rareori să se joace pe maidan alături de ceilalți copii. "Dacă venea cu noi să joace fotbal, bunicii îl luau înapoi cu forța. Îl lăsa afară din casă doar pentru a merge la școală", a povestit el.

Vatra, nr. 4 / 2006 . Versuri de Ion Mureșan

A venit toamna.
Ziua de mîine n-o mai apuc.
Pe cer cete îngeraș speriat.
Picuri-picuri îi curge sîngele din năsus.

Iar mie mi-e frică,
mi-e frică,
mi-e frică peste măsură.
Stau culcat pe frunze uscate.
Picuri-picuri sîngele îngerășului îmi cade pe gură.
În fața cărciumii,
rezemate în cărji,
negre,
două femei bătrîne discută în șoaptă,
conspirativ.
despre Marele Plan al lui Dumnezeu.
(www.romaniaculturala.ro)

Daniel SĂUCA

Caiete Silvane

ISSN 1454 - 3028

Adresa redacției: Zalău, Piața Iuliu Maniu,
nr. 4, Sălaj, România
Tel./fax 0260/612870;
e-mail: caietesilvane@yahoo.com
culturasj@zalau.astral.ro
www.ccts.j.ro

Responsabilitatea pentru opiniile și calitatea materialelor publicate revine în întregime autorilor.

Revista apare în urma unui protocol de colaborare încheiat între Consiliul Județean Sălaj; Prefectura Sălaj; Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Sălaj; Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău; Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Filiala Zalău; Biblioteca Județeană „Ioniță Scipione Bădescu” Sălaj; Inspectoratul Școlar Județean Sălaj; Arhivele Naționale Filiala Sălaj; Cenaclul literar „Silvania” și Centrul Culturii Tradiționale Sălaj.

Colectivul de redacție:

Cristian Contraș - director
Daniel Săuca - redactor șef
Daniel Hoblea - secretar de redacție
Ileana Petrean - Păușan, Elena Musca - redactori
Marius Soare - tehnoredactor

Tiparul realizat la Tipografia SC Graiul Sălajului
SA Zalău, B-dul Mihai Viteazul, nr. 77, Sălaj
tel./fax 0260616981

Abonamentele la revistă se pot contracta prin oficiile poștale și factorii poștali, precum și prin S.C.DAMCO S.A. Prețul unui abonament pe o lună este de 1,5 lei noi (15.000 lei vechi).

Disecătorul

Anul acesta se împlinesc 50 de ani de la dispariția profesorului de anatomie și prozatorului Victor Papilian. Nu cunoaștem data exactă a decesului. În lista aniversărilor de pe situl revistei "România literară" e trecut 13 august

Victor Papilian nu i-a simpatizat pe comuniști. Dimpotrivă, într-o serie de scrieri cu specific *science-fiction* a înfățișat "anumite realități aberante ale sistemului social din Uniunea Sovietică" (Constantin Cubleşan). După terminarea războiului, puterea proletară a socotit că nuvelele respective reprezintă un afront la adresa "marelui prieten de la Răsărit" și a luat toate măsurile necesare pentru anihilarea unui oponent atât de proeminent: fondator al învățământului românesc de medicină din Cluj, al Societății Scriitorilor Români din Ardeal, al primei Societăți de antropologie din țară, director al Operei române și al Teatrului Național din Cluj etc.

Mai întâi, în 12 octombrie 1946, un oarecare dr. V. Nămui a publicat în "Lupta Ardealului" articolul "D. prof. dr. Victor Papilian față cu medicina socială", urmat imediat de un altul, într-o tonalitate și mai dură, semnat: "Redacția" (Mircea Popa). "Este pensionat forțat în 1947, la 59 de ani, și apoi cunoaște, timp de câțiva ani, atrocitățile închisorilor politice comuniste" (Adrian Bucurescu). Acuzațiile de "naționalism, antisemitism și mai ales de faptul de a fi un adept al ideologiei... putrede, burgheze" (Constantin Cubleşan) au avut o evidentă natură politică. Din câte știm, a fost eliberat în 1951 și a lucrat în laboratorul Catedrei de zoologie din Cluj până în 1956, pensionându-se definitiv cu foarte puțin timp înainte de moarte. Dispariția savantului și omului de cultură a fost semnalată într-un necrolog publicat de C. C. Velluda în "Clujul medical" (Mircea Popa).

În 24-26 iunie 2005, în Cluj-Napoca a avut loc Simpozionul Național "In memoriam Victor C. Papilian", organizat de Catedra de Anatomie și Embriologie de la Universitatea de Medicină și Farmacie "Iuliu Haieganu" Cluj-Napoca. Cei interesați de activitatea științifică a scriitorului vor afla mai multe din relatarea făcută de Prof. Univ. Dr. Simona Tache, publicată în "Adevărul de Cluj" din 29 iunie 2005. Acest aspect al vieții prozatorului nu poate fi ignorat deoarece, precum remarca Mircea Zăciu, eroii romanelor și povestirilor scrise de Victor Papilian sunt, de regulă, "medici sau savanți al căror echilibru sufletească e afectat de intervenția unor 'accidente' inexplicabile în existența și placida 'certitudine' a rezultatelor științei" (Dicționarul esențial al scriitorilor români, Editura Albatros, 2000).

Mircea Oprea considera în "Anticipația românească" (Editura Viitorul Românesc, 2003) că terifiantul științific cultivat de Victor Papilian reprezintă "un fantastic ieșit din crispă intelectuală și deloc străin de o anumite

tensiune «filosofică», produsă de conflictul dintre materialismul ateist și spiritualism". Sergiu Pavel Dan îl situează, în buna vecinătate a lui Gib Mihăescu, pe «hotarul nestatornic» "al interferențelor dintre insolitul pur psihologic și fantasticul interior, zonă de permanente dispute între proza de analiză și cea declarată fantastică" (Proza fantastică românească, Editura Minerva, 1975).

La 50 de ani de la dispariția autorului, disputele asupra semnificației și valorii unora dintre nuvelele sale continuă. Să luăm un singur exemplu: "Lacrimă", apărută în volumul "Manechinul lui Igor și alte povestiri de iubire" (1943). Ea "are ca protagonist pe un matematician care își notează cu maximă luciditate, dar și cu tot atâtea neîncredere în explicația științifică, o întâmplare în care planul realității celei mai stricte alternează cu acela al fanteziei care ar putea rezulta dintr-o simplă halucinație". (Alexandru George, prefață la antologia "Masca", Editura Minerva, 1982). În amplul studiu introductiv din volumul omonim, apărut la Editura Minerva în 1997, Mircea Popa crede că "Lacrimă" are ca resort "o atracție morbidă spre o iubire ireală, halucinatorie". Referindu-se la ea, Ovid S. Crohmălniceanu nota: "acolo unde procesul psihic își păstrează autenticitatea și nu e silit să ia o nefericită turmă tezistă, evoluția lui insolită creează o atmosferă fascinantă, care intrigă tocmai prin lipsa ei de miraculos". (Literatură română între cele două războaie mondiale, Editura Minerva, 1972). O opinie asemănătoare este susținută și de Constantin Cubleşan: "demersul haloului fantastic justifică introspecții în psihologiile abisale" (Povestiri fantastice, Editura Sarmis, 1994).

În prezentarea din antologia "Vârsta de aur a anticipației românești", Ion Hobana reține o mărturisire ce confundă autorul cu personajele sale: "sunt un ins nu devotat, ci robul științei" și, în mod surprinzător, propune o interpretare inedită, considerând că "Lacrimă" este o "nuevă agitantă stindardul prăfuit al metempsihozei". Cel mai entuziast comentariu îi aparține lui Titus Bălașa:

"Povestirea este o alegorie. Sensurile ei trimit la ideea că opera de artă, inspirată de o realitate istorică, trecătoare, devine o existență de sine stătătoare, «misterioasă», dăinuind peste milenii. Între domeniul științei și al artei se află un prag hotărâtor. Știința e domeniul rațiunii, arta, al sensibilității. Adevărul științei este unul, al artei, - altul. Menită perenității, opera de artă păstrează un nucleu inefabil, intraductibil logic, accesibil numai sensibilității" (Cearță oltească, Editura Scrisul Românesc, 1973).

GYORFI-DEAK György

George Orwell

Wells, Hitler și statul mondial (fragmente)

"În martie sau în aprilie, susțin cei atâteaștii, o lovitură surprinzătoare, fatală, se va abate asupra Angliei... Nu-mi pot imagina ce rol îi va reveni aici lui Hitler. Cu siguranță, forțele sale armate, în scădere și tot mai risipite, azi nu le întrec în număr pe cele italiene dinaintea de probele de foc din Grecia sau Africa."

"Cea mai mare parte a aviației germane e terminată. A devenit perimată din punct de vedere tehnic, marea majoritate a piloților de prim rang au pierit, s-au descurajat ori au obosit."

"În 1914, armata Hohenzollerilor constituia prima forță militară din lume. În spatele micului idiot care urlă în Berlin nu stă nimic asemănător... «Experții» noștri militari se contrazic în privința fantomei aflate în așteptare: în viziunea lor, el are un echipament perfect și o disciplină de neînfrânt. Uneori li se năzuiește că ne va da o lovitură hotărâtoare prin Spania și Africa de Nord, și tot așa mai departe, ori va străbate Balcanii în mare, de la Dunăre până la Ankara, Persia și India, ori «va zdrobi» Rusia sau va invade Italia prin pasul Brenner. Dar săptămânile trec și fantoma nu face nimic din toate acestea - dintr-un motiv bine întemeiat, și anume că nu e de asemenea proporții. Cea mai mare parte a tunurilor și munițiilor aflate la îndemâna nemților au fost necorespunzătoare, iar Hitler le-a consumat nebunește în încercările prostești de a invade a Marii Britanii. Iar acum și imitația ieftină de disciplină începe să se destrame în lumina recunoașterii că

Blitzkrieg-ul și-a pierdut avântul, iar războiul se întoarce la vatră și acolo rămâne".

Aceste citate nu provin din "Jurnalul cavaleriei", ci dintr-o serie de articole scrise de H. G. Wells, republicate acum în volumul "Guide to the New World" (Ghidul Noii Lumi). De când le-a scris, armata germană a invadat Balcanii, a recucerit Kirenaika, poate străbate în marș Spania ori Turcia atunci când îi vine poftă și a pornit crotopirea Rusiei. Nu știu cum va decurge această campanie, dar merită să reținem că Marele Stat Major german, a cărui părere probabil a atârnat greu în balanța deciziei de atac, nu s-ar fi angajat dacă n-ar fi considerat că o va duce la capăt în trei luni de zile. Atât despre părerile că armata germană este doar o sperietoare, nu este echipată corespunzător, a ajuns cu moralul la pământ etc. etc.

Ce a putut să-i opună Wells "micului idiot care urlă în Berlin"? Obişnuita pălăvrăgeală despre Statul Mondial, cu Declarația Sankey în anexă, un experiment de orientare antitotalitară menit să stabilească drepturile fundamentale ale omului. Dacă ignorăm faptul că acum îl preocupă controlul internațional, extins la scară globală, asupra forțelor aeriene, în rest rămâne aceeași evanghelie pe care ne-a predicat-o, aproape fără încetare, vreme de 40 de ani, în timp ce se mira mănios de faptul că există oameni care nu sunt capabili să priceapă un lucru atât de simplu. Ce sens are să tot cerem controlul internațional al spațiului aerian? Esența problemei constă în calea prin care să ajungem la el. Ce sens are să arătăm că Statul Mondial ar fi un lucru

necesar? Aici contează doar faptul că niciuna dintre cele cinci mari puteri nu intenționează să se implice într-o asemenea afacere. De decenii, toți oamenii inteligenți au fost de acord, în principiu, cu cele susținute de Wells; dar oamenii inteligenți n-au putere și, în cele mai multe cazuri, nici intenția să se sacrifice. Hitler este un nelegiuit nebul, dar unul cu o armată ce numără milioane de oameni, mii de avioane și zeci de mii de tancuri.

De dragul său, o mare națiune a fost capabilă să lucreze până la epuizare vreme de șase ani, apoi să lupte vreme de șapte ani, în vreme ce aproape că nu găsim un om care să fi fost în stare să sacrifice măcar o jumătate litru de sânge pentru concepția globală lucidă, logică, în esență hedonistă, prezentată de Wells. Înainte să vorbim despre remodelarea lumii ori numai despre pace, trebuie să scăpăm mai întâi de Hitler, adică să creem o nouă dinamică, nu neapărat după modelul nazist, o mișcare care, probabil, va fi la fel de greu de acceptat de către "inițiați" și hedoniști. Care a fost lucrul care a ținut Anglia pe picioare în răstimpul anului trecut? În bună parte, fără nici o îndoială, a fost concepția ceoșoasă a unui viitor mai bun, dar mai ales sentimentele patriotice de natură atavică și convingerea popoarelor de limba engleză că sunt total diferite de străini. În ultimii douăzeci de ani, toți intelectualii de stânga din Anglia și-au fixat ca țel să distrugă această simțire și dacă ar fi reușit, acum am privi cum mărșăluiesc patrulele SS pe străzile Londrei. O întrebare similară ar fi de ce luptă ruși ca niște țigri

împotriva invaziei germane. În parte, poate pentru că, mai mult sau mai puțin, își amintesc de idealul utopiei socialiste, dar în principal deoarece o apără pe Sfânta Rusie (sfântul pământ al patriei etc. etc.), reînsuflețită de Stalin într-o formă prea puțin schimbabilă. Energia capabilă să remodeleze lumea cu adevărat provine dintr-o serie de sentimente. Precum mândria apartenenței la o rasă, dragostea față de conducător, credința religioasă, entuziasmul stârmit de război: automat, toate acestea sunt considerate drept anacronice de intelectualii liberali, care s-au lepădat de ele cu atâta râvnă, încât și-au pierdut întreaga capacitate de acțiune.

Aceia care spun că Hitler este Antichristul, ori, dimpotrivă, că este întruparea Duhului Sfânt, se află mult mai aproape de adevăr decât intelectualii care, vreme de un înspăimântător deceniu, au susținut că Hitler e doar o figură de operetă și nu merită să fie luat în serios. În realitate, această opinie nu face decât să reflecte atmosfera protectoră degajată de stilul de viață englezesc (...). Numai în țările anglo-saxone a fost la modă să se creadă, până la izbucnirea războiului, că Hitler este un bolnav mintal prea puțin important, iar tancurile nemțești sunt din marțian. Precum reiese din citatele de mai sus, Wells continuă să creadă în ele. Mă îndoiesc că bombardamentele sau campania germană din Grecia i-ar fi schimbat concepțiile, pentru că felul poticnit de a gândi, ce i-a caracterizat întreaga viață, îl împiedică să realizeze cât de mare e puterea lui Hitler. (1941)

traducere de GYORFI-DEAK György